

Medisinalmeldingene 1804

HELSETILSYNET
tilsyn med sosial og helse

Rapport fra Helsetilsynet 6/2004
Medisinalmeldingene 1804
Et tilbakeblikk på første årgang av en tradisjonsrik rapport.
April 2004

ISSN: 1503-4798 (elektronisk utgave)

Denne publikasjonen finnes i fulltekst på Helsetilsynets nettsted
www.helsetilsynet.no

Design: Gazette
Elektronisk versjon: Lobo Media

Statens helsetilsyn
Postboks 8128 Dep, NO-0032 OSLO, Norway
Telefon: 21 52 99 00
Faks: 21 52 99 99
E-post: postmottak@helsetilsynet.no

Innhold

Forord	5
Innledning	6
Litteratur	7
SMAALENENE	8
Frederikshald.....	16
Moss.....	18
AKERSHUS	20
Nordre Romerike.....	20
CHRISTIANIA	21
CHRISTIAN	22
Gudbrandsdal	23
HEDEMARKEN	26
BUSKERUD	33
Drammen.....	35
Kongsberg.....	37
Modum.....	40
JARLSBERG	41
BRATSBERG	44
Kragerø	46
NEDENES	49
Raabygdelaget.....	49
MANDAL & LISTER (1811)	52
Mandal	52
Flekkefjord.....	52
STAVANGER	54
SØNDRE BERGENHUS	56
Bergen	56
NORDRE BERGENHUS (1814)	58
Sunn-og Nordfjord	58

ROMSDAL	60
Sunnmøre	60
Romsdal	64
Nordmøre	65
SØNDRE TRONDHJEM.....	68
Trondhjem.....	68
NORDRE TRONDHJEM (1814).....	71
Namdalen	73
NORDLAND (1811).....	76
FINMARKEN	79
Tromsø	79
Senjen	80
Finmarken (tidl.Vardøhus).....	82
VEDLEGG	84
Mal for medisinalmeldinger 1804-1830	84

FORORD

Pensjonert fylkeslege Hans Petter Schjøsby har tatt på seg arbeidet med å transskribere medisinalmeldingene for året 1804. De foreligger som håndskrevne dokumenter i Riksarkivet. Ved å overføre teksten til trykk med dagens skrifttyper, blir de gjort tilgjengelige for en mye større leserkrets.

Medisinalmeldingene fra fylkene utgjør den dag i dag en viktig informasjonskilde for Helsetilsynet. Det er her fylkeslegene som ledere for Helsetilsynet i fylket har anledning til å sette forhold knyttet til helsetilstand og helsetjeneste inn i en større ramme i forhold til den øvrige forvaltningen og samfunnet for øvrig.

I fjor feiret vi 400-års jubileet for den offentlige helsetjenesten her i landet. Vi kan fortsette feiringen litt inn i 2004 også. I år er det nemlig 200 år siden at sentrale myndigheter i

Kongens København ved håndskrevet sirkulære anmodet om at legene innberettet forhold ikke bare vedrørende smittsomme sykdommer, men om alt som hadde noe med den offentlige sunnhetspleie å gjøre.

Formålet med medisinalberetningene i sin første årgang av 1804 er således påfallende likt formålet med dagens ordning: nemlig å få faglig begrunnede observasjoner og råd fra embetsmennene som har første hånds erfaringer å bygge på.

Takk til Hans Petter Schjøsby for at han åpnet denne døren til vår fortid for oss.

Oslo, april 2004

Lars E. Hanssen
helsedirektør

INNLEDNING

I forordning av 17. april 1782 ble befolkningen pålagt å melde alvorlig smittsom til øvrigheten i vedkommende prestegjeld, i praksis til sognepresten (1). Samtidig ble legene (“landphysici”) pålagt “at giøre nøiagtig Indberetning naar smitsomme Sygdomme maatte udbryde i Rigets Provincer”. Forordningen gjaldt Danmark.

I rundskriv av 20. desember 1803 (vedlegg 1) ble denne innberetningsplikten for legene utvidet til å gjelde “alt, hvad det angaaer den offentlige Sundhedspleie”. Plikten ble gjort gjeldende for begge riker. Pålegget ble grunnlagt med hensynet til borgersamfunnets “Tryghed og hver enkelt Families Beroligelse”, og for “Lægekunsten og den Dykere”. Hensikten med de nye og obligatoriske meldingene ble klart angitt: behovet hos det overordnede fag- og tilsynsorgan for oppdatert informasjon. Dette organet var Sunnhetskollegiet, nærmest et helsedirektorat som lå under det danske kanselli, eller innenriksdepartementet i København.

Det var flere grunner til dette tiltaket. Eneveldets behov for en sterk stat med friske innbyggere var viktig, sml. merkantilismens grunnsatser; folkehelsestrussler som infeksjonssykdommene (kopper, tyfoidfeber, dysenteri, veneriske sykdommer, og i Norge radesyke), den høye barnedødeligheten, og som bakteppe opplysningstidens fremtidsoptimisme og liberale strømninger mv. Disse forhold er grundig diskutert i historikeren Ole Georg Mosengs bind 1 i det offentlige helsevesens historie, og det vises til denne boken (2).

I 20 års perioden fra 1782 var det skjedd en betydelig utbygging av det offentlige helsevesenet i Norge. Rundt 1800 var det således tilsatt offentlige leger (land- eller amtsphysici

og distriktskirurger) i alle amt. Landphysici var universitetsutdannende leger, og målet var en slik lege i hvert amt. Distriktskirurgene hadde utdanning fra det kirurgiske akademi. Denne utdannelsen ble sidestilt med legeutdannelsen ved den medisinske fakultet i 1787. Distriktskirurgene var vanligvis tilsatt i fogderiene. De offentlige legers overordnede var amtmannen. I mange amt var det også militærleger (kompani, bataljons- og regimentskirurger) som ydet betydelige sivile tjenester. Kvaliteten på disse var imidlertid vekslende.

På samme tid var det opprettet sykehus i de fleste amt. Denne utviklingen var begrunnet i den sterke økningen av radesyke og venerisk sykdom i befolkningen. Frem til 1840-årene utgjorde slike pasienter brorparten av de innlagte ved disse sykehusene.

Obligatorisk og årlig innsendelse av en medisinalmelding fra året 1804 innebar en betydelig modernisering og effektivisering av det gryende offentlige helsevesenet i Norge. Den sentrale helseledelse (Sunnhetskollegiet) var nå sikret relevant informasjon om helsetilstanden i amtene i riket, hvilket kom kvaliteten på beslutningsprosessene til gode.

Medvirkende har nok også vært formen på meldingene idet det etter datidens forhold ble stilt hensiktsmessige og fagrelevante spørsmål til legene.

Medisinalmeldingene ligger i Riksarkivet i Oslo (3). For 1804 er de dessverre ikke helt komplette. Det foreligger 26 meldinger fra 13 av 18 amt. For de øvrige amt - Nedenes, Mandal & Lister, nordre Bergenhus, nordre Trondhjem og Nordland - er de eldste meldingene som befinner seg i Riksarkivet gjen-

gitt. Disse er henholdsvis fra 1813, 1811, 1814, 1814 og 1811.

Ikke alle leger i amtene har sendt inn medisinalmeldinger. Dette har medført at beretningene er noe varierende av omfang og innhold. Eksempelvis er meldingene fra Christiania og Akershus mangelfulle.

Det er angitt korte biografiske data ved hver av de anførte leger og kirurger. Informasjonen er hentet fra "Norges leger" (4).

Ved transkripsjonen er verken original ortografi, setningsbygning og skrivefeil forandret.

Brumundal, februar 2004

H. P. Schjønby

Litteratur

1. Schou JR. Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve som fra Aar 1670 af ere udkomne, tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu gjeldende, forsaavidt samme i Almindelighed angaae Undersaaterne i Danmark og Norge. VIII Deel 3die Stykke. Kiøbenhavn, 1784.

2. Moseng OG. Ansvar for undersåttenes helse. Bind 1 i : Schiøtz A. red : Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003. Oslo: Universitetsforlaget 2003.

3. Riksarkivet. Sundhedscollegiet 1809-1815. Pk.15-18. Hyllenr.4A00443.

4. Larsen Ø, red. Norges leger 1996. Oslo: Den norske lægeforening, 1996.

SMAALENENE

Pro Memoria

I Følge det Høykongelige Danske Cancellies Skrivelse af 20 December 1803, giver jeg mig den Ære, om Medicinal Væsenet i Smaalehnene og de deri beliggende tvende Kjøbstæder, at tilstille Deres Høyvelbaarenhed indlagte Beretning med Bielager, til det Kongelige Sundheds Collegium i Kjøbenhavn.

Fredriksstad, den 31. December 1804

CI Seip

(Christian Jesper Seip, 1751-1806, f. i Kjøbenhavn, landfysikus i Smaalenenes Amt 1785-1806)

I Følge det Høykongelige Danske Cancellies Pro Memoria af 20. December 1803 giver jeg mig den Ære, om Medicinal Væsenet i Smaalehnene, og de deri beliggende 3de Kjøbstæder, Frederikshald, Frederiksstad og Moss, til Det Kongelige Sundheds Collegium at indberette følgende:

Sommeren 1803 var her meget varm, og Landmannen høstede vel godt, men dog næsten overalt meget lidet Korn og Halm; Mangen Huusmand havde derfor, endog førend Høsten var endt, allerede fortæret sit hele Kornforraad; Høehøsten var dog næsten overalt temmelig god.

Vinteren var streng med Sne og Frost; og nordlige Vinde, især Nordost, regjerede flere Maaneder ad Gangen, indtil over Midten af Marti Maaned, da Søndenvinden med stærk Tøvevyr indfaldt, som varede en Uges Tid, og borttog al Sneen.

Thermometeret havde for den Tid sædvanligst staaet mellem 6 og 14 Grader, men ogsaa, nogle Gange, mellem 20 og 23 Grader efter Reamurs Scala.

Siden regjerede vel Frostene, men mindre stærk, mindre varig og derimod ofte afvexlende med Tøvevyr, Sne og Slud; dog fandt man her endeel Iis under Jorden en Uge før St. Hans Dag.

Levnets Midler og Fourage stige om Vinteren til uhyre Priser og vare om Foraaret endog nesten slet ikke at bekomme for den fattige.

Den fattige Landalmue maatte i adskillige Præstegjeld igjen tage til Takke med ussel Føde og Brød af adskillige Sorter Bark og Been, som tørredes, siden knustes og maledes og til sidst blandedes med lidt Byg, men for det meste med Havre-Meel. Den fik derefter et blegguult, sygelig Udseende og betlede Flokkeviis, saavel i Bøygderne, som Kjøbstæderne, der dog selv havde et overordentlig stort antal Fattige at ernære.

Det feyler ikke, at jo mangan Fattig, helst paa Landet, i den Vinter, maa af Kulde og Hunger have tilsadt Livet.

Et Ynkeligt Exempel herpaa, som mig er fortalt af Herr Provst Gluckstad, kan jeg ikke afholde mig fra at anføre; Provsten var engang gaaet ud paa Iisen for at fiske og traf der 2de Huusmænd fra Carls Øen i Skjeberg Præstegjeld, som ikke strax blev Ham vaar; disse stakkels Mennesker hørte han da at trøste hinanden derom at de selv til Nød kunde udholde at fungere, men at de beklagede jammerligen, at deres Børns Hunger var dem utaalelig, og efter kort Tid vare de selv begge døde; endskjønt jeg er vis paa, at Provsten, fra det Øyeblik han fik Kundskab

om disses Nød, har søgt, saavidt muelig, at redde dem.

Paa Velgjørenhed har det nok hist og her dog heller ikke manglet, f.Ex.den ædle Kammerraad Rosenkrantz til Hafslund og Borregaard, i den Vinter, som ellers altid, ikke har ladet sine Bønder og Brugsfolk mangle det Nødvendige.

Hans Majestæt behagede ogsaa allernaadigst at lade Almuen tilflyde nogen Understøttelse; men under en saa Trang og dyr Tiid var samme utilstrækkelig. Tilførsel fra Søekanten, som skede noget tidligere i Foraaret end man ventede, skaffede dog strax Lettelse i Priisen paa Levnets Midler; men paa Vædekorn var der endda stor Mangel; og da mange her omsider havde begyndt at saae Havren, faldt der en 3 Uger vedholdende Regn, som paa sudlændte Agre fordærvede næsten al Væden.

Afvigte Sommer var for det Meste meget fugtig og kold, men dog undertiden afvexlende med Hede; især udmærked sig halv Julii og Begyndelsen af August, med hyppige afvexlende Regnbyger og brændende Solskin, hvorved en mængde Høe i denne Egn blev fordærvet; dog skal Høehøsten her i Amtet i Almindelighed være god. Agrene tegnede ogsaa i Begyndelsen paa de fleste Stæder hvor Regnet ikke allerede havde gjort Skade, meget godt, men siden blev baade Kornet og Halmen paa mange Stæder hjem-søgt af Rust og Vand, og faldt, da det næsten var fuldmodent, paa nogle Stæder overende, og her var det ikke allene vanskeligt at af-meye, eller skjære, men Kornet tillige svangt, uden mindste Skjæren.

Rugen, hvoraf i denne Egn, formedelst sin Jord, var temmelig befængt med den saa kaldte Meeløger (Secale cornutum) som Folk her tillands gjerne ser i Rugen, da den er holdt for at give brav Maal, og aldrig skal have skadet Helbreden, hvilket ogsaa er gandske troeligt; thi Almuen har og der næsten bare Havre-kun lidt Byg-og næsten slet intet Rug Meel; og de, som have Evne til at spise Rugbrød, eyde tillige Flesk og Smør, Kjød, Fisk o.s.v., i hvilken Blanding især af feede Spiser, ey heller Brødet af slig befængt Rug er istand til at frembringe nogen kjendelig Sygdom.

Herforuden fandtes ogsaa en Mængde Ukrud i Ageren, i Rugen f.Ex. Agrostemma Githago, Bromus fecalinus, etc. i Hveden, Havren og Byget, Lolium temulentum, Sinapis avense, Triticum repens, Chrysantemum segetum etc.

Kornhøsten skulde dog efter de fleste Landmænds Spaadom falde vel ud, og Veyret til Jordbjerging var i Septembr. og Octobr. For det Meste godt, og uden Frost, indtil den 30. Octobr. I fra den Tiid, indtil nu havde vi havt jævnt, undertiden temmeligt stærkt Frostveyr; stundom stærk Taage, og fra den 12 d.M. nogle Dage stærk Snøe og tyk Luft. Det erfares nu ogsaa, at der bliver formange Avner under Tørkingen, og at Kornet er svangt.

Alt foranført uagtet, har dog dette Amt, Gud skee Tak! hidtil naar man undtager nogle Kopper, hvorvidt strax skal meldes, været frie for Epidemier; i det Mindste er ikke fra en Syg eller et Præstegjeld indkommen nogen Anmeldelse derom.

Sporadisk haver dog alligevel forrige Vinter og Foraar yttret sig i Thunøe Sogn og Annexet Varteg, Anginer, Otagier, Pleurisier, Rheumatismen og tilsidst Galdefeber med heftig Raserie, hvoraf endog Nogle skulde være døde; men dog ingen af dem, som har havt faaet Raad i Tiide. Ikke heller har jeg derhen været hentet til Nogen syg.

I August, Septembr. og Octobr. have ogsaa saavel her i Byen, som i de nærliggende Bøygder, Borgen, Onsøe, Raade og Rygge, hos Mange yttret sig Diarrhoe, hvilke dog alle inden faa Dage bleve restituerede med Ipecachuana, Rhabarbra og lidt gtt Temp. Sal. Camph.

Vel anmeldte Hr Fogden Coltmaar under 14. Octobr. d.Aa. for Amtet: at der paa den Svenske Grense ved Ahremarken Præstegjeld (omtrent 7 Miile herfra) grasserede en Epidemie Blodstot, der bortryddede en Mængde Mennesker, særdeles fra 16 til 30 Aar, og at Han ved sin Nærværelse paa Høstthinget havde erfaret, at et Par Mennesker paa Pladsen Stangebraaten under Gaarden Ruud i Ed Præstegjeld, allerede deraf laae syge; men da Sagen, efter Amtets Requisition, under 18, blev den 20. næsteften undersøgt, blev det befundet, at de Syge paa Stangebraaten allerede vare friske, og at der blot hist og her i Præstegjeldet hos enkelte Personer haver indfundet sig Diarrhoe med Smerter i Underlivet. Præsten Hr. Fannerskou var da saa god at modtage Medicamenter til Uddeelse blant de Syge, samt en kort Underretning om dysenteriske Kjendetegn og Helbredelses Maade; hvorfor Han lovede, at være opmærksom paa Sygdommen, og ufortøvet at hidsende Efterretning ved Expres, saasnart den skulde yttre sig i Præstegjeldet. Siden er jeg just ikke fra Præsten, men dog fra Andre i

den Egn underrettet om, at Dysenterien hidtil slet ikke har indfundet sig der.

Nogen ret ondartet Kopper-Epidemie har jeg ikke havt i Smaalehnene, og nu i nogle Aar slet ingen; dog have omtrent for et Par Maaneder siden Kopper begyndt at viise sig paa Frederikshald, der skulde være kommet fra Ide Præstegjeld, men paa ingen af disse Steder været farlige.

Med Vaccinationen begynder det at tages godt her i Amtet, naar man kun bestandigt kunde faae virksom Materie dertil. Dhrr. Regimentsfeldtskjær Weber og Stads Chirurg Wittkugel paa Frederikshald, Dhrr. Regimentsfeldtskjær Simers i Frederiksstad og Lund paa Moss, have alle vaccineret Nogle, ligesaa Dhrr. Assessor Elieson til Elingaard i Rygge og den reciderende Capellan Støren i Edsberg Sogn, og maaskee flere; Jeg selv har ogsaa afvigte Sommer og Høst vaccineret, hvortil den Kongelige Commission paa Anmodning har besørget at sende mig efterhaanden 5 Portioner vel forvaret Materie, som hver for sig paa 5 til 7 Personer er prøvet og befundet uvirksom. Aarsagen, hvorfor jeg saa snart har grebet til dette berømte Præservativ, var baade nogen Mistroe dertil, og især den sjeldne Lykke, jeg hidtil har havt i Menneskekoppers Behandling og Indpodning heri Norge; jeg har nemlig i de naturlige Kopper af alle de Syge, med hvilke jeg har havet umiddelbar Opsigt, i 19 1/2 Aar her mistet tvende; den ene var en fattig 7 Aars gammel Dreng paa Frederikshald, tilhørende Enken Siri Bost, den anden et stæds diende Pigebarn, tilhørende en Skipper Bøtker her i Nærheden paa Kragerøen, og dog døde den første ikke saameget af Sygdommens Heflighed, som formedelst slet Pleye og Opvartning, og det sidste, som allerede havde faaet faa og gode Kopper, under Tændernes Udbrud, da Ammen just ogsaa paa samme Tid blev menstrueret og derunder upasselig.

Af inoculerede, hvis Antal endda har været temmeligt stort, er hidtil i min Praxi ikke død Een eeneste, ingen har faaet lide efter Kopperne, og kun en 4aarig Dreng, nemlig Mathis, Søn af afg. Kjøbmand Bodum paa Fredrikshald, fik vel slemme, confluierende Kopper med blaae Plekker, der efterlod mangfoldige store Abscesser, hvorfra næsten ingen Deel af Legemet var befriet; da dog 3 af hans Søskende, der med samme Materie tiligemed ham vare inoculerede og opholdt sig i samme Værelse, overstod Kopperne hastigt og vel. Han var vanskelig at redde; det er nu 15 Aar siden, og han lever endnu frisk og rask.

Paa Fredrikshald skal et Barn, tilhørende en Madam Riffesthal under nærværende Epidemie, efterat være vaccineret af Herr Wittkugel og efterat have havt Koekopperne, have faaet Smaakopperne, hvilke han dog paastaar, kun at have været Perlekopper.

Fnat er her meget almindelig hos Almuen, baade i Kjøbstaden og paa Landet, og har sin Oprindelse af Dovenskab, Uhumskhed paa Krop og Klæder, slet Føde og Smitte.

Den veneriske Sygdom har i de 2de sidste Aar saa anseelig tiltaget, at der nu kun ere faa Præstegjeld, som ere gandske frie for den. Fra vore Naboer de Svenske og Skibsfarten troede det at have sin Oprindelse. Der gives i Kjøbstederne forholdsmæssig langt fra ikke saamange Veneriske som paa Landet; thi i hine opdager man hastigere de Syge som da strax nødes til at lade sig melde, da de derimod paa Landet, ved at liste sig fra Sted til et andet, bedre og længere Kuure skjule Sygdommen og uformærket udbrede den.

Radesygen er ligesaavel Endemisk her som andre Steder i Norge; man finder den ikke allene ved Søekysten, men ogsaa langt derfra, midt i Bøygderne; den er baade arvelig og smitsom, men langt fra ikke i saa høj Grad, som den veneriske. Urenlig Levemaade, ussel Føde og Klæder, og det raa, kolde Klima, biedrager meget til Radesygens Frembringelse og Vedligeholdelse; jeg paa-tvivler allerede, at Fiskespiise har saamegen Andeel, som man saa almindeligt har troet; thi paa Hvaløerne, hvor man her i Amtet fanger og spiiser meest Fisk, har jeg min hele Embeds Tid hidtil ikke havt een Syg af det Slaget; men des flere fra de andre Præstegjeld, hvor Almuen sjelden eller aldrig nyder Fisk, undtagen Sild, for det meste slet saltet og halv fordærvet, som de dagligt nyder til Brød, Velling og Grød og som de tillaver af Havre-meel og Vand. Og naar man hertil endnu regner nogle Potatos sammesteds og lidt Melk, som dog langt fra alle kunne faa, og raadt Vand, stundom blandet med lidt sød, eller suur Melk til Drikke, saa faaes der intet andet til Livets Ophold, og ikke engang nok deraf; Frugt og Kiøkkenurter nydes nesten aldrig af Almuen; endog Potatos ere ikke endnu almindelig.

Efter min hidtil havde Erfaring i Smaalehnenes Amt har den nesten allene hjemsøgte Landalmue, og deriblandt helst de Fattige, dog vare blandt de første Syge, jeg fik ved min Ankomst til Norge i Juli 1785, Præsteenken Madam Rømer og hendes Søn Studenten Stieman; begge paa Rakke Præstegaard; den

første havde havt Radesygen i mange Aar med mange fæle, dybe, omkring sig ædende Saar i Ansigtet, paa Kroppen, Arme og Been, samt et herpetisk Udslæt; denne Kone, som ellers var meget udtæret og svækket, lod jeg bruge Alter. Edinens, den saa kaldte v. Svittens Solution, blodrensende Decoeter, deels af Rasura signi Guajanallens, deels af Speciebus pro Decocto Liqueurum, tilligemed gelinde Laxativer og varme Bad 2 Ganger om Ugen. Saarene lod jeg forbinde med Ungv. ophth. rubro, herved var hun i en Tid af 11 Uger aldeles helbredet. Samme, som havde samme Sygdom, men i ringere Grad compliceret med veneriske Tilfælde, behandlede jeg paa samme Maade; dog uden Bad, og det med samme gode Virkning i Begyndelsen, men han var uordentlig under Kuren, og da de veneriske Tilfælde imidlertid forsvandt, tabte han Taalmodigheden, reyste til Kjøbenhavn for at fuldende sine Studeringer, og skal siden, efter Rygtet, være død af Radesyge paa et af Hospitalerne; siden har jeg vel paa mange andre, af de samme Midler og Succorei Sibeborum; naar den har været at bekomme, seet selv samme gode Virkning; men ikke sjeldent ere dog derefter indtrufne Recidiver. Dette var nu i grunden afg. D. Arboes Methode, hvoraf jeg altsaa da jeg læste Mandens 1792 udkomne Afhandling om Radesygen, just ikke kunde lære mig den særlige Nytte, som han selv paastaar deraf bestandigt at have erfaret; men besluttede dog nøyagtigt, at følge Hans Forskrifter, saasomt Leylighed indtraf; og den fik jeg rundeligt siden, især fra den Tid Sygehuset i Christiania, hvor ogsaa dette Amts Venerisk og Radesyge, fordem hendsendes, afbrændte; men i Hensigt til Recidiver, fandt jeg mig derved ikke lykkeligere end forhen; jeg har derimod, naar Alt andet har skuffet mit Øyemeed, stedse hidtil opnaaet det, ved en stræng Diæt, i Forening med et stærkt Decoet af Sarsaparille - eller Cicut-Piller, eller den saa kaldte Sult-Kuur; hvilken jeg dog vel Undertiden har været nødt til at gjentage to Gange; men da jeg ellers ikke efter mange Aars Erfaring, endnu ikke kan opgive eet Exempel paa Recidiv efter samme, saa præfererer jeg den for min Deel langt frem for den Arboeske Methode.

Radesygen er nu langt sjeldnere her end den veneriske Sygdom, og synes især at have aftaget kjendeligt siden Amtets Sygehuus blev oprettet, som skede 1797 for 10 Fattige med Venerisk eller Radesyge befængt, af begge Kjøn. (S. Fogtmans Rescr. Samling). Deri have været antagne, i Alt 233, hvoraf 47 have havt Radesyge, 4 været uberettigede til Antagelse, 1 været ulægelig formedelst Kræft, og

5 døde, 4 nemlig af Vattersot og 1 ligeledes efter Skarlagens Feber.

I afvigte Aar ere indkomne 45, hvoraf 6 Radesyge og af hvilke endnu 2de ligge i Sygehuuset, i Bedring. Da dette Sygehuus, foruden det bestemte Antal, endnu i Nødsfald har Værelser til 30 Syge; saa er det beklageligt, at man af Mangel paa Senge og dertil hørende Requisite undertiden ikke kan modtage alle de Mennesker som melde sig, og at Smitten imidlertid gives Anledning til videre at udbrede sig; det hændte ogsaa undertiden, at der af virkelig eller forestilt Uvidenhed om Sygehusets Bestemmelse, af Vedkommende hidsendte Syge med de befalede Uformuenheds Attester, som ikke have venerisk - eller Radesyge, og som følgelig vel ingen rescriptmæssig der have at antages, men som dog Menneskelighed, locale og andre Omstændigheder befale at antages i Sygehuuset; Nøden har saaledes 3 Gange gjort mig dristig nok til at overtræde Reskriptet af 24. May 1795; men jeg har ogsaa derved været saa lykkelig at redde 4 Menneskers Liv; og det er hver Gang ufortøvet blevet anmeldt for Hr. Amtmand Hofgaard, hvis Tilladelse, da Han boer i et andet Amt, langt herfra, umueligt først kunde erhverves; Høysamme har ogsaa de 2de første Gange biefaldet mit Foretagende, men den 20 Februari 1803 ankom hertil om Aftenen, under stræng Kulde, fra Hoebel, omtrent 7 Miile herfra, en gammel fattig Kone og hendes Datter, som begge i høj Grad havde Forraadnelses Feber; disse kunde jeg ikke, om jeg vel havde havt Hjerte til at handle umenneskeligt, tilbagesende, thi da vilde formedelst Driviis ikke have kunnet komme tilbage over Færgestædet, førend følgende Dags Eftermiddag, og imidlertid under aaben Himmel være omkommen, da ingen her for Betaling kan eller vil tage saadanne Syge i Huus; jeg lod derfor strax føye, saa godt mueligt, Anstalt til deres Modtagelse paa Sygehuuset, og tilmeldte Amtmanden det til videre Foranstaltning, ved paa nye gjentagen Forestilling om Nyttens og Nødvendigheden af nogle flere Senges Anskaffelse; men Høysamme tilskrev mig: at Han dertil ikke fandt sig beføyet, og at saadanne Syge ikke oftere mod Reskriptet, maatte modtages.

Noget derefter ankom en Piige i leye Tilstand fra Thunøe Præstegjeld; hende, hvis Hjemvey kun var 1 1/2 Miil, lod jeg da, i følge Amtets Ordre, reise tilbage, hvorover hun tilsatte Livet. Endskjønt jeg nu for saadanne Syge, der dog i Almindelighed, koste langt mer Møye og Medicin end de rescriptmæssige, ikke har foretaget ellers faaet meer end

de bestemte 8 Rær; og altsaa for min Deel kunde være meget vel fornøyet med denne Amtets Beslutning; saa vovede jeg dog selv formedelst Sagens Vigtighed, ved en Forestilling belagt med Amtets Brev at gjøre Cancelliet opmærksom derpaa; men Høysamme havde allerede efter Amtets Erklæring, ved Resolution af 5. Martz f.A. (som Amtet ikke havde behaget at meddeele mig) befalet, og nu under 14 April d.A. gjentaget, det ingen flere Senge maatte anskaffes; jeg maa nu derfor vedblive at bortviise alle af dette Slags Syge fra Sygehuuset, som urimeligt fast naar de om Vinteren hertil ankomme fra langt bortliggende Steder, maa omkomme i Guds frie Luft og det medens Sygehuuset, som Almuen dog selv for det Meste har bekostet og selv vedligeholdt oftest har 3 leedige Værelser.

Jeg troer at skyldte det Kongelige Sundheds Collegium som jeg tilskrev i afvigte Januar, Tak for Steenovnenes Istandsættelse; under hvilket viiste sig, at disses Brøstfældighed ellers en tidlang vilde have standset den hele Sygeanstalt. Arbejdet varede fra 14. november til 5. December. d.A., og medførte, paa en saa høyst ubeqvemmelig tid, overordentlige Bekostninger for Amtet og ubeskrivelig Uleylighed for Sygehusets Entrepreneur, da Leeret maatte bankes og æltes inde i Ovnens bestandigt opildes og varmet Vand, for Frostens Skyld, iideligt udfordredes.

Mortaliteten har i afvigte Aar, ikke, saavidt jeg veed, været stor, i det mindste ikke større end sædvanligt. I min Praxi har jeg kun mistet 5. nemlig 3 af Vattersot, den eene var General Major v. Mechlenburg, 61 Aar gammel, efter en forældet Leverforstoppelse, den 2de en Borgermester Garde af 73 Aars Alder, ligeledes efter Infarcte viscerum abdominalium og mange Aars udstaaede Gigt og Podagra, den 3die var Garver-Enken Lundvalls Datter 27 Aar gammel, af et noget svagt Bryst og stærkt pukkelrygget, den 4de et Barn som fødtes dødt, og den 5te, dets Moder, som efter en besværlig Forløsning med Tangen, døde 15de Dagen i Barselsengen, af en Metastasia lacteapaa Hjernen, det var Kjøbmand Lovums Kone og den Barselkone, der i min mangeaarige Praxi her paa Stedet, ved Døden er afgaaet. Hun blev, dessverre, ikke obduseret.

I afvigte Aar er ikke forefalden nogen Obduction, hvoraf ellers aarligt pleye at være 3, 4 og undertiden flere.

Under denne Byes Jurisdiction have dog 2de Personer i September Maaned, 1 Uges Tiid

efter hverandre, hængt sig selv i; den ene i sin Seng, den anden i et Udhuus; til dem begge bleve jeg af Byefogden requireret, for at bringe dem, om mueligt, til Live; men da de begge allerede havde hængt 8 til 10 Timer, forsøgte jeg blot at redde den, der hængte i Sengen og endnu var noget varm; men forgiæves.

En Skomagerkone har i sommer født et Barn med Hareskaar i Overlæben, hvorfor Ossa Maxill. super. og Palatina tillige vare spaltede; da det var svagt og lidt, ellers intet kunde nedsvælge, levede det kun i 2de Dage.

En omvandrende Skomager i Rødenæs Præstegjeld, ved Navn Ola Amundsen Stal-lach, blev i Januari Maaned d.A. paa sin Vey, vaad om Føtterne, og derpaa angrebet af Frosten, som gik over i Koldbrand, der gjorde begge Fødders Amputation nødvendig; han blev dog, skjønt langsomt, ved Spiritu Vitrioli og Thina, saavel udvortes som indvortes, omsider helbredet.

Arbejdmand, Jacob Svendsens Søn, 7 Aar gammel, nedfaldt den 7. November fra en 4 1/2 Alens Høyde af en Svalgang paa Randen af et stort Trækar og derved fik et Vulnus igiennem alle Integumenterne, lige indtil Cranium, (som dog ikke var blottet) af et heel Qvarters bueformig Streckning, liigesom omfattende den øverste Rand af Tindingsmuskelen, gaaende omtrent fra Midten af Arcus supraciliari Ossid Frontis til Suturam dadeam Ossid Occipitis; det var af meer end en Tommes Skade og paa venstre side. Han havde Stingel, Døsigheid, Brækning og begge Øyelaggenne vare foran sugillerede og tillukte. Han fik kolde Omslag paa Hovedet, Klyster, Sal. essent. tartari med Campher, gelinde Afførings Midler, Thee af Fl. Arnica, hvorved han, uden Trepanation, ja uden al Aareladning, (da han ellers havde mistet en stor Qvantitet Blod) blir som jeg haaber, gandske helbredet; i det mindste har han nu allerede nesten et Par Uger, løbet paa Gaarden; endskjønt Saaret endnu ikke gandske er tillægt.

Her i Frederiksstad, og, saavidt jeg veed, paa Moss og Frederikshald, ligesaa, mangler endnu et Rednings-Apparat; da dog nogle Mennesker, især af Garnisonen, aarligt drukne i Elven. Et saadant Apparat kunde, efter min Formeening, bevares paa Raadstuen, eller maaskee helst i Hovedvagten, hvor det nok ogsaa vilde være bedst at henbringe den Skindøde for det Første.

Antallet paa de practiserende Læger, er, med

Hensyntil Amtets Størrelse og Folkemængde, stort nok. Paa Frederikshald boe Dhrr. Regimentsfeldtskiær Weber (*Georg F.N. Weber, 1760-1818, f. i Altona, kir. eks. 1788, reg.kirurg Fr.hald fra 1789*) og Stads Chirurg Wittkugel (*Johann Georg Wittkugel, f. i Hannover, 1755-1829, kir. ex. 1789, stadskirurg Fr.hald fra 1791*), samt 2 Compagnie-Chirurger; i Frederiksstad Hr. Regimentsfeldtskiær Simers (*Abraham F. Simers, f. i Drammen, 1766-1837, kir. eks. 1789, reg.kirurg Fr.stad fra 1795, senere brigadelege*), jeg og 2de Compagnie-Chirurger, desuden ere her 2 Bataillons Chirurg, hvoraf en boer paa Landet, og en her i Forstaden, navnlig Prætorium, som ikke er examineret; Dette er Compagnie-Chirurgerne ikke heller; men de practiserer dog alle paa egen Haand. Her maa jeg vel ogsaa nævne en gammel Regimentsfeldtskiær Holst (*Christian Friderich Holst, f. i Danmark, 1729-1814, kir. eks. 1770, reg.kirurg 1770-97*), i Edsberg, som for nogle Aar siden afgik med Pension fra det Smaalehnske Dragon-Regiment; Han er Practicus; her, i det Mindste i de 19 Aar jeg har kjendt ham, havt et meget svagt Syn; ligget tilfældts med Apothekerne paa Moss, saalænge han boede der, og endnu var i Tjenesten; selv bestandig præparerede, blandet og dispenserede Medicin til sine Syge; stundom ogsaa opererte dem. Jeg eyer endnu fra den Tid, Han boede paa Moss, nogle videnskabelige Breve fra ham, som frydeligt nok viser Mandens Talenter, men jeg vil for Kortheeds Skyld, for kan kun anføre ordlydende, af Ham under 11. September 1797 udstedt Sundheds Attest.

“Gaardmand Erich Olsen Væstre Ultvedt og Hustru Marte Olsdatter, ere af mig bleven besigtiget om dem skulde være befænget af Wenerisk Svaghed eller saa kaldet Fransoser, saa har jeg befunden baade Mand og Kone gandskee Reen for Nærværende tiid, for ovenbemeldte Svaghed, saa at en hvær fridt kan være i disses Huus og omgaaes dem uden Frygt fare; Dette Rygte er udkommen formedelst en tjeneste Dreng som har guneream paa Croton Comtalomotas, som han vist har faaet af en legemlig Beblanding med et befængt Fruentimmer efter alle Formodninger, dog er det i den første Infection, saa det ikke kan smitte uden Man ligger i Sæng eller har Legemlig Omgang med hvilket jeg herved efter min Enkle Pligt atesteret.

Moen d: 11 Septbr. 1797

C.F.Holst
Regiments Chirurgus

De militaire Chirurgur gageres og nyde Quarter-Penge, efter et Reglement (S.Fogtmands Rescr. Samling) og Compagnie-Chirurgerne skulde have snart et saadant Tillæg, at de nu næsten nyde det samme som Bataillons Chirurgur.

Jeg nyder aarligt, som Land-Physicus, 300 rdr, eller egentligt kun 275 rdr. (Da Zahlkassereren afkorter 25 rdr) og af Frederiksstad, som Deres Læge 100 rdr for de Fattige. Hr. Wittkugel, af Frederikshald, paa samme Vilkaar, aarligt 200 rdr., og Hr. Regimentsfeldtskiær Lund (*Adam G.Lund, 1764-1843, f. på Sjælland, kir. eks. 1789, reg.kir. fra 1789, senere medl. Sundhedscollegiet*) af Moss ligeledes, indtil videre, 100 rdr., hvilke Lønninger lignes i Byeskatten; Vilkaarene ere altsaa, i Forhold til de trykkende Paalæg og Forhøvelser, samt vedvarende dyre Tider, heel maadelige.

Endnu maa jeg her anmærke, at de militaire Chirurgur ikke sjelden nægte fattige Syge chirurgisk Hjelp, de Formuende undertiden ogsaa, naar de, under Sygdommen, ikke haver betjent sig af dem, men af en egentlig Medicus da jeg derimod hjælper paa forlangende, Soldater, Under og Oberofficerer, Koner og Børn, betalende og ikke betalende; helst naar Regimentsfeldtskiæren, som undertiden hænder, har været 1 Maaned, ja et halvt Aar bortreyst af Gangen.

Naar ingen, undtagen de, som i Følge Forordningen af 30. Novembr. 1714, ere underviste, examinerede, beedigde og af Øvrigheden beskikkede, maa anses som Jordemoder; saa er det paa Landet i dette Amt, slet ingen; men de Fødende maa der lade sig betjene af andre Koner, som dertil ere at formaa; og denne liden heel usikre Hjelp kunne de nu endog vandskeligt, ja ofte umuligt bekomme, naar Præsterne paa Landet alligevel ville ansee dem for Jordemødre, og skulle af dem forlange hvad Cancelliets Pro Memoria af 24. Decembr. 1802, i Hensigt til Barselkoner og skindøde Børn befaler; thi da disse Koner i Salari, som oftest kun nyde et Fad Havremel og undertiden slet intet; saa ville de nok heller lade de Fødende ligge uden Hjelp, end aflægge Regnskab for Præsten, til hvilken de ofte have en heel Miil, om Ting, hvorom de ofte begge have liden Kundskab.

Det er kun Byerne som have examinerede Jordmødre. Moss har for nærværende Tid 4 Jordmødre, nemlig Enken Johanne Grav, Else givt med Styrmand Gade, Birthe Maria Kamboe givt med en Smed, og Maria Peders Datter ved Jernværket, hvoraf dog kun den første nyder aarligt 40 rdr af Byen.

Frederiksstad har nu kun en Jordemoder, Maria Sentervold, der boer i Byen og af samme aarligt nyder 40 rdr.; hun er givt med en Skomager, med hende maa vel Byen til Nød behjælpe sig; men da dens 2de Forstæder ligge et godt Stykke derfra, og flere saavel som Fæstnings Porten, der lukkes om Aftenen, gjør Communicationen besværlig; saa kunde det gjerne behøves en Jordemoder endnu, som da burde boe i den saakaldte Hestehouge.

Frederikshald har en tidlang havt 2de af Byen lønnede Jordemødre, hvoraf Anne Wulff, givt med en Skomager, har nydt aarlig 50 rdr., og Sophia Blom, givt med en Skipper, 30 rdr. Ved Brevvexling med Byens Magistrat i Anledning af Cancelliets Skrivelse under 20 Decembr. 1803. 6 og 7 Post, har jeg erfaret: at bemeldte Anne Wulff fra dette Aars Begyndelse, har frasagt sig sin Løn, og ernærer sig af Høkkerie; men om Byen har to eller een Jordemoder, og, om en i sidste Fald, endnu skal faae en anordningsmessig Jordemoder?

Derom har jeg ikke kunnet erholde den forlangte Oplysning; men har maattet tilskrive Byens Representanter derom, og skal, naar Svar indløber, give mig den Ære, om Beløbet derom at underrette Det kongelige sundheds Raad.

Jordmødrenes Kaar ere slette, undtagen maaskee paa Fredrikshald.

Jeg maa endnu her anmærke: at denne Bye, eller rettere den Magistrat allene, i dette Aar har overdraget Stads Chirurgen, Hr Wittkugel, Brugsretten til et Jordstykke, med Stiftets Approbation; men da nuværende Sognepræst Bugge, som selv har besiddet samme omtrent 19 Aar, vil bevise, at bemeldte Jord i det mindste i 30 Aar har været beneficeret Sognepræstgrund, har han ladet tage Øxer og Redskaber fra Hr Wittkugels Folk, som dermed indfandt sig paa Hans formeentlige Jord, som da kanskee Hr Wittkugel omsider maa miste igjen.

Herr Kjøbmand Tank har ved denne Bye indrettet et Badesitus til frie Brug for enhver, som forlanger det.

Denne Bye, har liigesom nu ogsaa Moss, en god Arbeids Anstalt for de Fattige, hvilket jeg, da sliige Anstalter nogenleds kunde ansees som velgjørende moralske og fysiske Lægemedler, til velfortjent Ære for Vedkommende her anfører

Dersom de, der uden Examen og uden en or-

dentlig ordentlig Læges Veyledning, afgivet sig med at curere Syge, skulle ansees som Qvaksalvere, saa gives rigtig nok nogle deraf i Amtet. I afvigte Aar har jeg dog kun havt Anledning til at gjøre Amtet opmærksom paa forrige Apotheker, Hr. Carl Finch og Bonden Jens Maalehuus i Svindal, som begge, efter Angivelse, have befattet sig med at curere Mennesker; Hr. Finch har tilstaaet Factum, men derhos, troet sig hjemlet at practisere; fordi jeg selv skal have betroet Ham Syge til Helbredelse; dermed har det følgende Sammenheng:

Jeg blev for nogle Aar siden hentet til afg. Kjøbmand Winge paa Moss, hos hvem Hr. Finch, som allerede om Sygdommen havde tilskrevet mig, meget opholdt sig, og stundom indgav ham den af mig ordinerede Medicin; dette foranledigede mig at bede Hr. Finch, maaskee, alt for høflig Udtrykt, fremdeles at betjene Brugen af den ordinerede Medicin; da just Wings ordentlige Læge, Hr. Regimentsfeldtskjær Lund paa samme Tid Slaghaanden af den Syge; men herforuden veed jeg ikke det ringeste om Hr. Finchs medicinske Kundskaber; og skulde Slægtninger, Domestikere, Vaagekoner og flere, som Lægene dagligt saaledes nødes til at anbetroe de Syge, derved erholde veniam practicandi; saa fik nok Hr. Finch altformange Kolleger og Publikum formange Qvaksalvere.

Frederikshald, Frederiksstad og Moss have hver sit Apothek; de 2de første have i min Embeds Tid været hensigtsmæssig indrættede, godt vedligeholdt og steds forsynede med det nødvendige og med Hensyn til Størrelse, Beliggenhed og Afsøgning passende Forraad af gode og uforfalskede Medicamenter, som for billigere og med de Kongelige Anordninger, saavidt jeg veed, overensstemmede Priser ere solgte.

Den sidste Visitation holdtes i Frederikshald den 6te og i Fredriksstad den 10de October sidstleden, hvorved intet forefandtes som i nogen Maade med Billighed fortjente at dadles; ey heller er over Medicamenternes Godhed, Forraad og Dispensation fra Vedkommende practiserende Læger indløben nogen Klage.

Den befalede aarlige Taxt er efter Apothekernes Anmodning fastsat i Julii Maaned, efter de da erholdte nye Pris Couranter, En af mig undertegnede Gjenparte giver jeg mig den Ære, at herved at lade være følgagtig.

Samme fordelagtige Vidnesbyrd, som Frederikshald og Frederiksstads Apotheke, har

ogsaa Moss Apothek fortjent, medens forrige Apotheker, Hr. Henrick Finch var dets Ejer, Han var en flittig og paapassende Mand, vandt adskillige Præmier af Kongelige Danske Landhusholdnings Selskab og som skjønnsomme Medborgeres Agtelse; men tilsidst anlagte Han et Brændevins Brænderie, som udfordrede stort Forskud og inden kort Tid saaledes ødelagt baade Hans Handel og Formue at han omsider maatte gjøre Opbud; Hans ældste Søn, Hr. Carl Finch købte da, ved Understøttelse af S.T. Hr. Kammerherre B. Anker, og flere, igjen Apotheket og Brænderiet, hvilket sidste Han ved Laan søgte at udvide og benytte; men da denne unge Mand, i Forhold til flere Omstændigheder strax, som bekjendt, levede høyt og langt fra ikke besad Faderens Flid og Nøyagtighed, maatte ogsaa Han, om kort Tid, gjøre Opbud, hvorved Hr. Kammerherre Anker blev Ejer af Apotheket; Dette har i den unge Hr. Finchs Tid tabt Publicums Tillid i den Grad, at folk fra den Egn ikke sjældent hidsende Medicamenter derfra for at undersøges, og helst ønske dem fra denne Byes Apothek.

Den 16 Juli d.A. reiste jeg til Moss for at visitere Apotheket, men jeg blev, efterat have beseet et qvasi Laboratorium, som blot syntes at være en afbrændt Maltmølle, ved Dhrr. Regimentsfeldtskjær Lunds og Finchs Ordgyderie for den Gang nødt til at afbryde Forretningen. Dette indberettede jeg til Stiftet, med Anmodning om at Stedets Byefoged derefter maatte beordres at være tilstede ved Apothekets Visitation, for at paasee Orden og fornøden Roelighed; derpaa er mig den 21. d.M.gjennem Hr. Raadmand Brandt paa Moss, indløben Det Høystkongelige Danske Cancellies Resolution af 8.d.M., i hvis Følge, Apotheket, saasnart mueligt, skal visiteres; men da Øvrighedens Nærværelse, som jeg havde udbedt mig, ved Forretningen, er bleven mig negtet; saa nødes jeg, mod Vedkommendes Kaadheder at være betænkt paa Nødværge, hvortil nok enhver Borger, som for sine Opoffrelser for Staden, ikke til billig Gjengjeld kan nyde personlig Sikkerhed og Øvrighedens Beskyttelse, under sine lovlige Forretninger, er berettiget.

Det er mig ikke bekjendt, at nogen Ubertigede tilbereder, falholder eller handler med Apotheker-Varer; dog kan det vel hælde, at en Skipper undertiden fra udenriges Steder frembringer et eller andet Arcanum, ja vel og lidt anden Medicin baade til Salg og eget Brug; om det første læser man undertiden trykkede Avertissements i Stiftets Intelligents Sedler. Saadant kunde vel maaskee forebygges ved Confiscationer og Multker;

men best, efter mine Tanker, ved at sætte Apothekerne i disse smaa Stæder, hvor vist uindskrænket Fenehandel med Apothekervarer, ej kan ernære en Familie, istand til til at vedligeholde Apothekerne tilbørligt og sælge Medicinene til billige Priser, efter en bestemt Taxt. - som burde være annerledes end den, vi har, - hvilket ellers uden eget Tab synes nesten umueligt, saalænge billige Materialister og Kjøbmænd, efter eget Behov, kunne opskrue Ham Indkjøb Priserne baade paa Apothekervarer og alle Livets Fornødenheder, saahøyt, de ville, helst i disse, desuden paa Udgivter og alle muelige Forføyelser saa er frugtbare Tiider; Deres Vilkaar ere derfor ogsaa slette og Deres Anseelse forholdsmæssigt kun ringe; hvilket maa være krænkende for enhver af Dem, som søger at opfylde sine Pligter og har stedet sit Fag tilgavns.

Gid jeg nu maatte have saa stort Held, som min villie er dog, til at opgive passelige Midler til disse Mænds Opkomst. En god Begyndelse dertil kunde maaskee gjøres naar Hans Majestæt allernaadigst vilde forunde Dem Toldfrihed paa Apothekervarer og smaa Embeder med eller uden Rang, ved tilfældige Vacanser.

Om Industriens Fremme ved nogen af disse Mænd er mig intet bekjendt, undtagen hvad som allerede i Anledning af Moss Apothek er anført.

Frederiksstad, den 31. Decembr. 1804

CSeip M.D.
Land-Physicus

Frederikshald

Herved giver ieg mig den Ære at indsende, de af det Kongelige Danske Cancelliet under 20 December 1803 befalede Indberetninger, til det høje Kongelige Sundheds-Collegiet.

Friderichshald d 31te Xbr. 1804

Underdanig !
JWittkugel

Efter det Kongelige Danske Cancelliets Forordning af 20 Decbr. 1803 opfylder ieg herved den Pligt at indberette følgende for siste forløbne Aar.

1ste Post.

- a, Rheumatiske Sygdomme og Fnat have i det siste Aar meest hersket.
- b, ondartige Febre har ieg ikke bemærket i min Praxis;
- c, ægte Børnekopper haver grasseret siden medio September, i Nærheden paa Landet, i Ide Fogderie, 5 Børn er døde deraf, efter Præstens sigende, sist i Novembr. kom Epidemien her til Byen, siden den Tiid har 6 Børn havet de naturlige Kopper, jeg bemærkede at den ikke var ondartig, da de benævnte 6 børn, uden mindste medicinske Assistance, har overstaaet dem vel; denne Epidemie vil vist ikke finde mange Subjecter, som den kan attackere, da de fleste nu allerede er vaccinerede, og Dage- lig opsøger jeg Resten i Huus og Hytterne; men fra Landet kommer sielden nogen, som anmoder mig om Vaccinationen.

5 Børn havde uægte kopper. Venerisk Syge har ieg ikkun hav faae; Radesyge ingen; thi den antreffes her sielden, og skulle den undertiden indtræffe, saa er den dog ikke i en høj Grad.

2den Post.

Her har ieg ingen Grund, at anføre noget til Indberetningen.

3die Post.

Jeg vaccinerer med megen Hæld, og har allerede indsendt mine Lister desangaaende til den Kongl. Vaccinations Commisission. An-

tallet af de af mig vaccinerede for Aaret 1804 er 107. Regiments Chirurg Weber her paa Stædet har derimod ej været saa hældig i Vaccinationen, da ieg har hørt, at det ikke har villet slaae an for ham. Han har derfor funden meere rigtig, at indpode endeel Børn med Materia Variolosa vera, som ieg dog ikke havde ønsket da saadant aldrig vil fremme den saa Velgiørende Vaccination.

4de Post.

I min Praxis har ieg havt 8te Døde: En 73 Aar gammel Kone af Vattersott foraarsaget af Obstructio et Induratio Hepatis, en Kone af 64 Aar af Apoplexie; En paa 69 Aar af Lungesvindst som hun har havt i mange Aar; En Dræng af Tæring foraarsaget af Drik, han havde tillige Epilepsie; En Mand paa 67 Aar af følgerne af en, nogle 20 Aars gammel Fistula Ani; som var overmaade compliceret: denne Mand har aldrig villet underkaste sig Operationen, i den Tiid da den endog efter al Sandsynlighed kunde giøres med Hæld, men hendøde nu ganske aftæret. En Mand paa 65 Aar af tærende Brækning som efter all rimelig formodning blev aarsaget af Induratio Pylori; En kone af 41 Aar af Suppuration i Lungen og den 8de var et dødfødt Barn, som ved Atrouchement med Instrumenter blev frembragt.

5te Post.

- a. I Februar Maaned frøs en ihiel paa Isen Arbeidsmand Halvor Pedersen, som ved at bringe nogle Ankere Brændeviin over til Sverrig, havde ved denne Leilighed taget for meget af Spiritus til sig og bleven liggende i stærk Kulde og Snefog; Efter 30ve Timer fand man ham igien men aldeles død !
- b. Styrmand Julich druknede her paa Rheden, da han ville reise til Skibet: man fand ham først igien efter mange Dagers Tidsforløb;
- c. Skibsdrængen Cr. Værn druknede ligeledes her paa Rheden i Høst da han ville springe fra Skibet i en Jolle: Dagen efter fand man ham igien, men for silde.
- d. Matros F. Cenne fald i Octbr. fra Skandskurven ned paa Skibet og døde strax;
- e. Og 6 xbr druknede Skibsdrængen Niels Johannes Søn, paa Isen: da han vilde gaa ud for at fiske, kom han paa en Raag som brast under ham: efter nogle Dage fand man ham først igien.

f. I December Maaned døde en fattig Mand paa Gaden af Usselhed og Fyllerie; han var ganske Huusvild: saadant er en Følge af at man endnu ikke paa dette Stæd har fundet paa, at at faae et Arbeidshuus og en Sygestue for de fattige Civile. Thi hvor Lediggængere og Betlere bragt til det første og de fattige Syge til det siste Stæd, saa vil man vist ikke meere see saadanne Uslinger og Betlere paa Gaden at krybe omkring.

Ikke for længe siden havde en Anonym i den Henseende giort billige og rigtige Anmerkninger, i et norsk Ugeblad: vide No 41. Christiania. Hvilke siden og blev benævnt i Kbhvn. Skilderie; men hvad hjælper det? - det bliver lært og glemt!

Her er overmaade formuende Folk i blant vores Byes Indvaanere, men til det Publique Beste, vil man ogsaa gjerne give noget.

6te Post.

Læger er her 2de Regiments Chirurg Weber og jeg, hvad Hiin har i Salarium etc: af Regimentet: det er bekiendt. Jeg selv har i Salarium af Byen 200 rd: men efter alle mig paa-lignede Skatter 160 rd i Behold!

7de Post.

Fornærværende Tiid, har dette Stæd ikkun en Gjordemoder, som bliver lønnet af Byen med 30 rd, hun heder Blom, forhen Franc. Den anden Giordemoder som for et Aars Tid frasaagde sig sin Post heder Wulf, hun havde 50 rd i Løn; hun holder nu Høkerie, men dog betiener hun endnu de Velstaaende og Formuende, de som hun selv synes om: men aldeles ingen som er fattig.

8de Post.

Ved denne maae jeg anmærke ! at da de her ved Regimentet staaende feldskiær-Svende er aldeles ukyndig i Medicinen, og dog paa-tager sig Syge under Kuur paa egenhaand: iblandt de Civile, og derved skader Publicum (ikke mig!) hvoraf jeg har seet mange Exempler; da ofte saadanne forhudlede Patienter; (vel sant!) falder i min Lod: Saa tager jeg mig herved den Frihed, at sige mine Tanker om den beste Maade at afhielpe dette Onde, nemlig at Apothekeren ej maatte forfærdige Medicamenter efter ovenmældte ukyndiges Recepter: det vil hielpe sikrer(e), som de evige kiedsommelige Anklager.

Jeg giver mig tillige herved den Ære at anføre

en Historie om en lykkelig Restitution med 3 Børn, hvilke havde spiset af giftige Rødder:

Den 2den May om Aftenen kl. 9 blev jeg hentet til disse (I Kiøbmand Wolbergs Brændevin den ene, og Hr. Kiøbmand Tankes Lejrhuus de 2 andre) som efter Budets Forklaring om Eftermiddagen Kl. 5 vare kommen hiemme fra en Enghave og ikke længe derefter gaaet fra Forstanden og blevne som gale; da jeg efter denne Fortællning formodede, at disse Børn, maatte have nydt af gidtige Rødder: saa ordinerede jeg strax Brækvand, hvilket jeg tog med mig, og sendte Budet med det samme efter Edike; Ved min Ankomst fand jeg ovenmeldte Børn i en beklagelsesværdig Tilstand, da 2de af dem heftig angrebne af Convulsioner; Forvirring i Sandserne, Tænderskæren m.m. den 3die som var mindst angreben kom mig før, som en Beruset.

I Henseende til disse farlige og ubehagelige Symptomer troede jeg mig nu meere overbeviist om min første Formodning om hvilken Sandhed jeg efter denne Scenes Ophør, fuldkommen blev overtudet.

Da de 2de af disse Børn som heftigst var angrebne, ej meere kunne synke noget: saa lod jeg strax applicere et Lavement af Viinedike og en passende Portion Brækvand og vaskede dem overalt paa Maven og Brystet med Viinedike, samt lagde en Klud dyppet i Brækvand i Hiertekulen og pirrede dem med en i Olie dyppet Fier i Halsen, hvorved jeg var saa hældig, at bringe dem til Opkastelse, og derefter saa jeg mig i Stand til, at bibringe dem Tiid efter anden noget af Brækvandet, hvorved Opkastelsen nogle Gange blev tilvejebragt, saavel for disse, som for den 3die mindre angrebne, som allerede i Førstningen strax fik et Brækvand, da hun kunde synke noget. Af det som blev opkastet, overbeviiste jeg mig, ved min Undersøgning at det var Stykker og Fibriller af Rødder; men endnu meere blev denne Sags Rigtighed oplyset da man ved Ransagning af Børnenes Lommer forefand nogle heele Stykker af Bulmerødder (Rad: Hyosciami nigri). Jeg lod dem derefter heele Natten igiennem drikke flitig syrliche Grynssupper, samt den følgende Dag give dem et Laxatio af Ol.ricini, og lod holde en passende Diæt i nogle Dage: og i faa Dage derefter vare de alle 3 til min største Glæde fuldkommen restitueret: Ved denne Leilighed fik jeg at vide at 8te Dage forhen, havde et andet Barn (som hørte en bordlevererdatter til) havt samme Skiæbne og spiset af slige giftige Rødder, hvis Foreldre ingen Hielp søgte og denne var død i 5 Timer efter at

Barnet kom hiemme; men havde bemærket samme Tilfelde ved dette, som ved de andre som blev reddet.

Apotheker-Væsenet betreffende !

1.ste Post,

Apotheket herpaa Stædet er i god Stand; Visitationen er 2de Gange afholden i Aar af Doctor Seip.

2de Post,

Jeg har ikke bemærket at nogen Mangel har været af den fornødne Forraad af gode Vahrer.

3te Post,

angaaende de (prisene på apotekvarene) hører jeg ofte at her af Skipperne i Mængde medbringes af engelske Arcana, ja Rygter siger at en vist Kiøbmand her i Byen har dem tilsals, ja, det gaaer saavidt at saadanne Arcana averteres i Christiania Ugeblade uden nogen Hindring; Bønderne kiøber gierne af dem: thi naar den slags Folk ikkun seer noget paa Prænt som er til kiøbs, saa er det nok. De, som meest bliver brugt er den saakaldte Forunderlige Essens og Balsam af Honey samt Apeledik.

Efter mine Tanker troer jeg at naar enhver som kiøbte deraf, kunde erholde en Præmie, naar han anmeldte saadant for Politiet og denne Præmie saavel som Strafbøder til Fattigkassen burde udredes af Sælgerne: hvilket vist meget vilde forekomme Salget af saadanne utilladelige Ting.

Friderichshald d 31 de Xbr. 1804

ærbødigst JWittkugel

Moss

Indberetning til Sundheds Commissionen angaaende Medicinal Væsenet

1. I dette Aar har ingen epidemisk Sygdom vist sig. Den her herskende Pleuritis har været af samme Beskaffenhed, som de forrige Aar, dog mindre hyppig, især den rheumatiske, hvilket jeg tilskriver den gode Sommer og Høst som har været lidet fuktig og usædvanlig frie for de strenge, kolde østlige Vinde.

Fnat er meget almindeligt hos Almuesmanden, som ikke ændrer det stort.

Den veneriske Sygdom er endnu hyppigere end den burde være i en saa liden Bye, men dog ikke saa hyppig, som de 3 forrige Aar, hvilket, uden Tvivl, kommer deraf, at kun 2de Engelske Skibe have besøgt os i Aar. Herved maae jeg gjentage min i forrige Aars Beretning førte Klage over Mangel paa Sygehuus, hvis Nødvendighed enhver maae indsee som har mindste Kundskab om Sygdommers Natur og Almuens elendige Bolig.

2. Jeg kan ikke angive hvordan Fødemidlernes Beskaffenhed eller Mangler, som Aarsag til de anførte Sygdommer.

3. Den 4de Juni vaccinerede jeg tvende Børn med Vaccin Materie fra Kiøbenhavn.

Vaccinationen slog an paa den eene, og siden vaccinerede jeg, indtil den 12te, 48 forskiellige Personer med den friske Materie af Vaccinerne. Det slog kun Feil paa 3 af hvilke de to siden bleve vaccinerede paa Nyt og fik Kopperne; men den 3die skal først vaccineres til Vaaren. En Dreng 18 Aar og en Pige 20 Aar, som begge formodedes at have havt de naturlige Kopper, fik begge nogle Vaccinier. Den sidste jeg vaccinerede, et Dreng-Barn paa 3/4 Aar, hvis Punktioner saasnart Betændelsen begyndte, bleve opkradsede og bedækkedes af store, flade, graaeagtige Houger, under hvilke vedligeholdtes en Suppuration og en tynd purulent Vædske i fulde 7 Uger. Det blev altsaa umueligt at bringe frem Materie og jeg maatte standse for i Aar, men til Vaaren skal jeg begynde igjen og ikke forglemme at vaccinere dette Barn paa Nyt. Aarsagen til denne besynderlige Suppuration hos et meget sundt Barn, maae jeg holde paa Blegnernes Sønderriv-

ning; thi jeg har ingen Grund til at formode en med Vaccine Materie indpodet Strenghed, da det Barn jeg tog hed Materie af, nok var svageligt, men dog fuldkommen frit for Udslet paa det øvrige Barnets Legeme, verken under eller efter Suppurationen paa Armene. Dog skal jeg ikke undlade at holde Øye med dette Barns Sundheds Tilstand.

4. Mortaliteten overskrider ikke de sædvanlige Grændser, men er snarere ringere, thi af 2560 som ere i dette Sogn ere kun døde 66, følgelig ikke fuldt 1 af 38. Af spæde Børn ere ingen døde og, værende mig bekiendt, kun een Barselskone, som døde kort Tid efter Fødselen; men hendes Tilfælde ere mig ubekiendte og jeg kan heller ikke faae dem at vide, da den lærde Giordemoder Madame Cambo, som betiente hende, er bortreyst.

5. Ingen ulykkelige Hændelser have fundet Sted i Aar, naar jeg undtager, at en Mand døde i Skoven hvor han drak sig fuld, forlod sine Kammerater i den mørke kolde Høstaften og fandtes først efter to Dagers Forløb. Mig blev det ikke bekiendt, førend han alt var begravet.

6. Jeg er eene Læge her i Byen og har anstændig Udkomme af min Fortieneste i Forening med min Løn, som Regim.Chirurg.

7 Vores gamle duelige Giordemoder Johanne Grav er nu skrøbelig og har derfor faaet sin

Datter Else Gade adjungeret med Løfte om Moderens Post og den sædvanlige Løn af 40 rdl aarlig. Paa Jern Værket er Margrethe Clare og desuden er her i Byen en Madame Cambo, som nyelig er kommet fra Kiøbenhavn; men har kun faaet lidt at bestille, og en Madame Cahl er nu dernede for at oplæres.

8. Af de, i min forrige Beretning, anførte Qvaksalvere, er den Svenske Kone død. Ole Halvorsen øver endnu sit Væsen, og er han end ikke ganske uskadelig, anseer sig det dog umueligt at forhindre Almuen at bruge en Mand, hvis Sprog, Omgang og Fordringer saa ganske skremmer mod dens Tænkemaade.

B. Apotheker Væsenet

1. Stedets Apothek maae kunde ventes got indrettet, da det eyes af en Mand, som Kammerherre Anker, hvis Provisor Hr Finch er en duelig Mand, som ikke mangler Kundskaber til at passe det.

2. Jeg har hidtil ikke sporet nogen Mangel paa gode og brugelige Medicamenter.

3. Priserne er ikke høyere her, end paa de øvrige Apotheker.

4. Visitationen var berammet d.16de Julii, med Landphysicus fandt ikke for got at fuldføre den af Grunde, som ere Sundheds Kommissionen bekiendte.

5. Den befalede aarlige Taxt af Landphysicus er dateret den 3die Julii dette Aar.

6. Ingen uberettiget tilbereder eller falholder Medikamenter.

7. Angaaende Midlerne til Apothekets Understøttelse og Ophielpning, maae jeg forholde mig til min Beretning for det forrige Aar.

Moss den 31te Decbr 1804

AG Lund

Reg.Chirurg

AKERSHUS

Nordre Romerike

Efter det Høy Kongelige Danske Cancellies Skrivelse af 20de Decemb: 1803 giver jeg mig herved den Ære underdanigst at indberette:

I Øvre Rommeriges Fogderie hvor jeg som Districts Læge er ansat, har i indeværende Aar, saavidt mig er bekiendt, ei grasseret Kopper. Fnat kan enkelte være beladt med.

Den veneriske Sygdom bliver sig stedse liig, da den saa uformærket og uden at Familierne veed, at det er den hvoraf de lider, først bliver opmærksom paa samme, naar den udbryder i sin rette Gestalt.

Naar de befængte søger Hielp, er det meget vanskeligt at faae disse Patienter til at holde sig de givne Leve-Regler efterretlig.

Unægtelig have Sygehuuse deri et stort Fortrin, hvor Patienterne er under daglig Tilsyn og Orden.

Radesyge findes ikke i Fogderiet.

Vaccinationen lader til at faae flere Yndere og vinde Tillid. I indeværende Aar er af mig 55 Børn vaccinerede, og er min Fortegnelse over samme, vedsendt til vaccinations Commissionen.

Betræffende Mortaliteten af spede Børn og Barsel-Koner, kan om samme af mig ei gives nogen Oplysning, da de Herrer Præster indsende deres Fortegnelse til Herr Doctor Baumgarten.

Ingen ulykkelig Hændelse er i Fogderiet indtrufen der er mig bekiendt.

I øvre Rommerige Fogderie er ingen practiserende Læge uden mig.

Betræffende mine Vilkaar, der er foruden den mig allernaadigst forundte Gage meget lidet ved Praxis at fortiene, da den største Deel af Syge ere fattige, hvor jeg som oftest maae give Hielpemidler uden mindste Gøtgørelse; da den Nødlidende og Syge tillige, har naturlig baade for mig og enhver at, hielp efter Ordre.

Examinerede Giordemødre ere kund een i Fogderiet, hvis Opholds Sted er Næs Præstegield; saavidt mig er bekiendt, er hendes Vilkaar tarvelige. Det var at ønske, ethvert Præstegield maatte forundes examinerede Giordemødre, da derved vist at Barns Liv vilde blive frelst, der nu sover hen.

Ikke er mig bekiendt, at nogen der i uberettiget Praxis har forvoldt Syge nogen Skade.

Gislerud den 13de December 1804.
J. Walbohm

(Jens Walbohm, f. i Danmark, 1760-1818, kir.eks. 1791, distriktskirurg i øvre Romerike 1793-1818)

CHRISTIANIA

Pro Memoria

De Poster som kunne komme i Betragtning, med Hensyn til Medicinal-Væsenet i mit anbetroede District, blive kun meget faae for Aaret 1804.

Epidemier ere ikke indtrufne, men Fnat er ganske almindelig imellem Almuen, og den skytter ikke heller meget om at blive cureert for samme, saa det kun kan lidt hielpe, fordi Svinerie og usselt Levnet er Aarsag hertil.

Af veneriske Patienter havde jeg 10 Personer paa Tugthuuset i Christiania.

En Arbejdsmand, har ved Uforsigtighed og Drukkenskab kiørt sig ihiel, og et ungt conditionneret Menneske, har holdt et Gevæhr i Munden, som var ladet med Hagel, skuddet gik ud igiennem Nakken, en Deel af Tænderne vare borte, Maxilla inferior var fractureret, og integumenta recolthalia vare ikke beskadigede paa noget Sted udvortes i ansigtet. Dette tildrog sig paa en Jagt.

Jens Tyrholm Kiøbmand i Christiania lod sin Datter Alette Margarethe Tyrholm vaccinere d 10 April 1804. Hun var 6 Maaneder gammel og af god Constitution. Jeg vaccinerede hende paa de 2 sædvanlige Steder paa begge Armene under ligatur Traad, ægte Vacciner fremkom paa benævnte Steder i rette Orden, og Afskallingen paafulgte ligeledes. Man bemærkede ingen Hævelse under Axilla, ej heller Vacciner paa andre Steder af Legemet, men Barnet havde den heele Tid igiennem lidt feber. Barnet fik ikke Tænder paa samme Tiid.

Med det første venter jeg en Indberetning af Hr Normann over en Deel vaccinerede paa

Landet, som snarest mueligt skal blive over-sendt, hvilket jeg herved giver mig den Ære at referere.

Christiania d 11 Febr 1805

ærb:
Baumgarten

(Berend Baumgarten 1761-1821, f. i København, Dr.med. 1786, Amtsfysikus i Akershus 1792-1811, Stadsfysikus i Christiania 1811-1814)

CHRISTIAN

Herved har jeg den Ære at indgive til det høykongelige Cancellie Collegium og Sanitets Collegium min Indberetning angaaende de Sygdomme som i afvigte Aar 1804 i mit District har omgaaet.

Ingen Epidemiske og maligne Febere saavidt mig er bekiendt har været omgaaende eller er blevne anmeldt for mig, som i forrige Aarer iblandt har indfunden sig.

I Begyndelsen af Julii Maaned afvigte Aar, maatte jeg paa anmeldelse af Sognepræsten Herr Moltzau i Hurdahlen gjøre en Reyse til Skrukkelien en Bøygdom som hører Hadelandt Fogderie til, men sogner til Hurdahlen, betreffende nogle Patienter, som vare belagt med en styg Hudsygdum paa forskellige Stæder af Legemed, som jeg syntes at være en skorbutisk venerisk Flod.

En Mengde Folk af begge Kiøn smaae og store mødte jeg, men fand 4 Patienter som vare noget saaret, og et Par som havde en ond følelse i Halsen. Alle de øvrige som vare mange saae sund og frisk ud, og sagde sig frie for Sygdommens Kiendemærker, ei heller var tenkelig at alle disse Mennesker, skulde være besmittet.

Nu maatte jeg ordinere nogle Medicamenter. (så følger resepter på "Blodrensende Draaber", "Laxeer Pulver", "Lægende Salve" og "Lægende Plaster").

Til Herr Moltzau deres Sognepræst, maatte jeg overdrage Uddeelingen af Medicamenterne til de Syge, tilligemed Forskrift om Brugen af sammes Leveorden og Diæt.

Den 3die Januar i dette Aar gjorde jeg igjen en Reise til Skrukkelien for at eftersee Tilstanden af de Syge, og om at erfahre hvorledes

de havde brugt Medicamenterne. Jeg syntes at finde dem i Forbedring med Sygdommen, og 2 vare restitueret igjen.

I saadanne fæle, ofte langvarige Sygdomme, beroer det meget paa at Patienterne bruge Medicamenterne rigtig som Lægen har sagt; men dette er ofte at betvivle. Jkke fand jeg flere besmittet af denne Sygdum.

Ved Vaccinationen har det til min store Fornøielse gaaet meget vel, og jeg ønsker ved min Bestrebelse stedse at kunne gavne herudi. Antallet af de Børn som jeg har vaccineret her paa Toten, fra Augusti Maaned indtil ultimo December 1804 er 45.

Paa min lille Sygestue for de veneriske har i afvigte Aar været under Cur 28 Patienter, hvoraf er udgaaen 19 og et lide Barn dødt.

Antallet af virkelig examinerede Jordemødre er endnu kun 3 her i Amtet som mig er bekiendt, og det var at ønske at flere maatte blive oplærte og ansadt heroppe.

Efter Indberetning af Hr. Provst Berg i Land til Amtet, maatte jeg angaaende et udbrudt smittend Feber, den 14de Januar dette Aar begive mig til Gaarden Tomle i Houngnes Annex om at undersøge Sygdommens Beskaffenhed. Af dette maligne Feber som i Begyndelsen ytrede sig med Frost og heede, Hovedpine, ond følelse i Lægemed, Matthed, og faa Dage efter med Delirio, havde Døden bortreven paa bemeldte Gaard Manden, Konen, og en voxen Datter. 4 Børn fand jeg klein, og en Tienestepige, 2 af dem som Reconvalscenter. Da jeg i saadanne feber Sygdomme evacuerende Midler, strax i Begyndelsen at tage, har funden saa meget gavnlige, saa ordinerede og uddelte jeg Brækpulvere bestaaende af Rad. Ipecac. og et par

Dage efter at bruge Digest:Pulv. Hos Provsten Berg, nedlagte jeg til Udeeling naar forlanges 20. Brækpulvere og 10 Digestiv Pulvere. Selv har jeg uddeelt til nogle Folk som anmodede mig 12 Bræk og 6 Digestiv Plv.

Jeg foreslaaer at holde Sygestuen vel varm, ryge med Eenbær Tiære, Edike, Salt kastet paa senere og se De Reconvalescenscenter ei at komme for tiilig ud i Luften, og Leveorden i Mad og drikke at iagttage. Jeg troer og haaber at denne Sygdom ei skulle tage nogen Overhaand.

Da jeg i en Tid af vel 19 Aar som Læge her i Amtet har havt mange Obductions forretninger, og disse iblandt har været at afholde i meget langt bortliggende Sogner og med besværlige Reiser forbunden, jeg da for saadan Syns og Obductions Forretning faaet 4 Rigsdaler, saa vover jeg at indkomme med en aller underdanigst forespørgsel for en allernaadigst Regiering, om jeg ved saadanne Forretninger herforuden maatte nyde de Diætpenge som mig ved mine Reiser angaaende smitsomme Sygdomme af en allernaadigst Regiering er bevilliget, naar saadanne Obductions Forretninger indtreffer uden for det Sogn hvor jeg boer.

Rustad d 27de Februar 1805

underdanigst
E.F.Eckhoff

(Ernst Fridrich Eckhoff, f. i Holstein. 1745-1825, dr.med.1782, landfysikus i Christians amt 1785-1808).

Gudbrandsdal

Underdanigst Pro Memoria!

Herved har jeg underdanigst indsendt i Efterretninger, som de i mit allernaadigst betroede District, forefaldne Sygdomme, med Hensyn til de Poster, hvilke af det Kongelige Sundheds-Collegiet i København ere forlangte.

Angaaende den første Post, over de grasserende Sygdomme, nemlig : Kopper, Fnat, Venrisk Sygdom og i Norge Radesyge - , Jeg maa først indberette, at i Junii og Julii Maaneder udbrød paa Lomb en biliøes putrid Feber, der nu er aftagende, men af Bøndernes Egenraadighed og Stridighed hvilke ej ville bruge de der forordnede Legemidler, fortfærende, som jeg selv befrygtede, andre Præstegielde kunne have faaet samme Skiebne.

Beskrivelsen over Sygdommer, min Kuurmethode samt ogsaa den af mig sluttede Aarsag til Epidemien, er ved mine Reisinger afsendt til Amtet, tilligemed Præsten Hr. Arntzens Attest, med tilføiede: at alle som have brugt nøiagtige Lægemidler, ere komne sig igien, som jeg til min egen Beroeligelse haved anført.

Kopper har ikke existeret her saavidt mig er bekiendt, og jeg vil haabe ej heller i fremtiden meer vil udbryde, de beste jeg og andre, som jeg derom har anmærket, og givet dem de dertil fornødne Kundskaber, vaccinere saa mange, som finde Beredvillighed dertil.

Fnat er her i mit District en ganske udgroet Sygdom, som ej vil erkiendes af Bonden for egentlig Sygdom; efter Overtalelse faaer jeg en og anden Bonde til at lade sig kurere, hvorved da ogsaa deres Familier bliver befriet for dette Aak.

Veneriske Syge har jeg seet en Deel her, og - desværre ! bliver en Modesygdom, da Udsvævelser meer og meer tager Overhant.

Radesyge ere kun faae her, saavidt jeg har erfaret.

2den Post:

Hvilke af disse have havt deres Grund i Fødemidlernes Beskyttelse eller Mangel paa disse - ; saa kan jeg herved anføre: at i den sydlige Deel i dette District, Fødemidlerne efter deres gode Beskaffenhed ey kan blive medvirkende

Aarsag til Sygdommen, men -, nordefter i Districtet, hvor Misvæxt af Kulde og det haarde Clima, giver som oftest Beboerne Anledning at spise bedervede Fødevahrer, og hvilket efter min Formeening maae blive Aarsag til adskillige Sygdomme, hvortil endnu kommer Uhumsker, især for Hyttebeboerne.

3die Post:

Vaccinationens Fremgang-. Her omkring har jeg vaccineret 52 Børn, hvorom jeg ogsaa directe til Vaccinations Commission i 2de Lister har giordt Indberetning-.

Hr. Capitain von Weyhe har jeg - efter hans Anmodning forsynt med Materie, Glas og Instrument og vist ham Omgangsmaade, der har lovet med mig at udbrede Vaccinationen; ligeledes Klokkeren Hr. Bjørnsgaard i Faaberg, har jeg givet Glas og Instrument og vist ham Omgangsmaaden, saa jeg med Grund kan haabe, Vaccination her vil vedblive.

4de Post:

Mortaliteten, især af spede Børn og Barselkoner - . Skiødesløse Omgangsmaade og og gammel indgroet Fordom for tagen af Lægemidlerne, er efter min Formeening medvirkende Aarsag til Mortaliteten ved spæde Børn; istæden de burde søge den af Regiering indsatte Læge, herfor de Landstrygere, der paa spaadomsviis indbilder dem at kurere alle Sygdomme og derved bedrager i denne Henseende saa let troede Almue.

Ligesaa bruges hos Barselkoner uerfarne Jordemødre, hvorimod den examinerede sidder i sit Huus; uden at have noget at bestille, og hvilket ligeledes kan give Anledning til Mortaliteten for disse.

5te Post: Indtrufne ulykkelige Hændelser. I Junii Maaned d:A:- i følge Requisition reiste jeg til Froens Præstegield, om at undersøge et i Lougens Elv forefundne dødt Legeme. Min derved givne Attest, hvilken formodentlig er medsendt, viser, at formedelst den overordentlige Putrification hvori Legemet var geventet i, ingen rigtig Obduction kunne foretages, om ikke derved at foraarsage mephitiske Uddunstninger og mueligens opvekende putride Tilfælder; efter seenere oplyste Indberetninger, var dette i Lougens Elv dødfundne Legeme fra Waage Præstegield, hvilket savnedes der, og var beheftet med Epilepsie.

Ganske grundet kan ansees derfor, at dette Legeme, formedelst epileptisk Tilfælde er

kommen i Vandet. Man anfører endnu at han har været i Tronhiem, henlagt af Stiftet paa Hospitalet, men da han ikke fandt Forbedring, gik til sit hjemsted Waage.

Videre Ulykker ere mig ikke bekiendte.

6te Post:

Antallet paa de practiserende Læger og deres Vilkaar. Formedelst en Vacanse som Bataillonschirurgus ved det Oplandske regiment, er fornærværende ingen flere Læger som jeg. Denne anførte Chirurgus tog sin Dimission herfra, da det var umueligt for han alleene her, formedelst de overhaandtagne dyre Tider, og ligeledes de overhaandtagne Qvaksalverie, hvorved er Mands Vilkaar, med en liden Gage, unægtelig maae blive trykkende. Anførte Grunde var ligeledes Aarsag, at jeg ej heller har mit Udkomme her, og stedse - med den bedste Oeconomie - er i Underbalance.

7de Post:

Jordmødrenes Antal, Boepel og Vilkaar. Den eneste examinerede Jordemoder her, hedder Kari Olsdatter, boer i Faaberg og er examineret af Hr Etatsraad Saxtorph (professor ved universitetet i Kjøbenhavn, og lærer ved fødselsstiftelsen) i Aaret 1795. Almuen søger hende neppe, uden i enkelte Tilfælde, hvorfor hun i disse dyre Tider lider Nød.

Ikke Almuens Opdragelse, men allene deres Troløshed er Aarsag, de ikke søger hende, da de er af den Formeening, at søge til hvem de vil, desforuden nyder hun ingen aarlig Løn, hvorfor hun om saa meer maae trenge til sit daglige Udkomme.

Kari Alfsdatter er en flittig og duelig Jordemoder.

8de Post:

Om der her været Anledning til at frembringe Klage over Qvaksalverie. Vel udøves paa andre Stæder ogsaa Qvaksalverie, men jeg troer neppe, at i et District som mit, er udøvet meer denne Uskik, som her i Aar. Jeg kan navngive her tvende Personer, hvilke lige i aabne Øyne have practiseret her.

Den første kalder sig Ole Biørndahl. Lenge var han som Practicus paa Hedemarken, indtil han af Øvrigheden der, har actioneret og dømt til 20 Rdl Bøder. Han var ogsaa arresteret, men Bønderne gik i Caution for ham og derfor slap ud af Arresten.

Siden blev han Practicus her, og reiste omkring paa adskillige Stæder; Bønder agtede da ikke paa Penge, endskiønt de ellers til nyttige Indrettninger ere yderst sparsomlige, og dette Menneske lod sig godt betale, og maae vel nogen af Regiering indsadte Læge ville fordre herfra slap han uden Arrest. Han er endnu i Landphysicus Lintrups District, og nu er Opsynsmand ved et Teglværk, men vedbliver at agere qua Læge baade her og der.

Den anden kalder sig Berg og havde faret som Matros paa lange Reiser. Han nedsadte sig i Gusdahls Præstegield som Practicus og tog af mange fattige og lettroende ret mange Penge.

Lenge visste jeg om hans Ophold her omkring, men jeg ville ikke melde ham for Øvrigheden, om ej at sette Almuen i en Tanke, at dette skeede af Interesse-; siden har han actioneret og af Hr Foged Lyng dømt til 20 Rdl Bøder og med Ordre, at begive sig herfra. Her er han ikke mer, men længere Nord veed jeg han har opholdt sig til denne Tid og practiserer lige fuldt som her.

Gid! der ville findes Udveie til saadanne Uskikkets Forebyggelse, da den ordentlige Læge neppe i disse dyre Tider kunne balancere, om hans Oeconomie er paa den bedste Maade indrettet. Saalænge Apothekere selger sine medicinske Vahrer til Uberettigede, vil vel ikke saa let kunne forekomme saadanne Uordener ej heller, naar ikke den, der bruger saadanne Mennesker tillige paalegges en anseelig Mulkt.

Over de øvrige Poster med Hensyn til Apotheker bestemt, har jeg intet at anføre, da jeg siden min Forfløttelse fra Nordmør, hvor jeg aarlig i følge min Bestalling maatte visitere Apoheket i Christianssund, her i stians: Amt intet have med Apotheker Væsenet at bestille.

Fullestad i Faaberg
Den 31ste Decbr. 1804

Underdanigst
F. Petersen
Districtschirurgus i Christians Amt

(Christian Friederich Petersen f. i Schleswig, 1770-1830, kir.eks.1791, bataljonskirurg, distrikskirurg i Nordmøre 1800, og fra 1803-17 i Gudbrandsdal. Senere distriktslege i Follo).

HEDEMARKEN

Til Hr. Sorenskriver Kønig
constitueret Amtmand.

Hermed tilsendes Amtet den af Cancelliet
befalede Indberetning angaaende Medicinal
Væsenet.

Ieg har forfattet dem med saamegen Udfør-
lighed, som mine øvrige Forretninger og min
Stilling har villet tillade.

Ieg haaber, at intet af Vigtighed er udeladt,
som ieg har været istand til at have fremsat
nogen Urigtighed.

Sanderud 31 Decbr. 1804

ærbødigst
Lintrup

Indberetning til Amtet angaaende Medicinal
Væsenet, i Anledning af Det Kongelige Dan-
ske Cancellies Skrivelse af 20 Decembr. for-
rige Aar.

1. Hvilke Sygdomme der have grasseret
her i Amtet:

Den almindeligste epidemiske sygdom her er
Galdefeber, som ofte har været ondartet, og
er gaaet over til den saakaldte Forraadnelses
Feber.

I afvigte Aar har den grasseret paa nogle en-
kelte Gaarde i Elverum, uden just at være
dødelig, hvorfor heller ingen Anmeldelse til
Amtet desangaaende er skeet; paa Gaarden
Gihle i Wang, hvor 5 mennesker vare syge,
men ingen døde, Paa Gaarden Toftsrud i
Leuthen, hvor 6 a 7 Mennesker bleve an-
grebne og 2 døde.

Herfra har den udbredt sig til Gaarden
Grinager paa Furnes, hvor 8 a 10 Personer
have ligget syge og en er død; og nylig, til
Gaarden Vendquern og Biørnrud paa Furnes,
og Rabstad i Wang, paa hvilket sidste Stød
nu er en død.

Paa Gihle og Toftsrud hærskede Sygdommen
omtrent paa een Tid i sidste Sommer, uden at
man kunde opdage, at smitten var bragt fra
det ene Stød til det andet.

Paa Grinager derimof opkom Sygdommen
derved, at en Mand med Kone og Børn flyt-
tede fra Toftsrud didhen, hvor disse først
bleve syge, den eene efter den anden, og siden
næsten alle paa Gaarden værende Personer.

Nyelig er den udbredt paa sistmældte Gaarde,
da Personer, som have havt Omgang med de

Syge, selv ere blevne angrebne, og have saaledes bragt Smitten derhen.

Da det er en almindelig Skik, at mange mennesker ved Begravelser bydes sammen, er det nu ved Fogedens foranstaltning, bleven forbudt at samle Giæster ved Begravelsen af de Døde, som have havt denne Sygdom.

Denne Epidemie er for nærværende Tid meger mere ondartet, end ieg forhen har observeret den. Hos andre af de Syge, har den været forbunden med Petechiae, og Symptomata Nervosa, og 4re Mennesker ere, som ovenfor er nældt, døde.

Anmeldelse er i denne Anledning giort til Amtet, og ifølge derfra indløbne Ordre, har ieg foretat adskillige Reyser til de Syge. Nogle have i Begyndelsen af Sygdommen faaet Brækninger, hvorved den for een Deel er forekommet, hos andre er den derved berøvet en stor Deel af sin Malignitet.

Kund de simpleste Midler kan anvendes ude blandt Bønderne. Naar det er mueligt, maae man give Medicamentet under Form af Draaber. Pulver vil han nødig bruge, undtagen naar en enkelt Portion kan gjøre det. Naar han vil bruge Medicinen een a toe Gange om Dagen, er det allerede meget. Overalt forlanger han hæftig Virkning af Lægemedler; hvis denne ikke viiser sig strax, saa taber han Talmodigheden.

Brækpulvere og Elixir vitrioli ere de almindelige Midler, ieg i denne Epidemie har kunnet anvende. Ogsaa har ieg nyligt forsøgt Dovers Pulver, naar Evacuationerne først have været tilstrækkelige; i den Tanke at tilvejebringe een sterk Sveed, som ofte i denne Sygdom er kritisk.

Aareladninger, som Bønderne i enhver Sygdom tager sin Tilflugt til, er og i Almindelighed bleven anvendt i denne Epidemie; men dog i den senere Tid siældnere fordi ieg har bestræbt mig for at overtøye Vedkommende om de skadelige følger som Aareladning i denne Sygdom medfører.

Man har troet, at Aarsagen til denne Epidemie, der gierne hvert Aar ytrer sig, og for det meste grasserer mer om Vinteren enn om Sommeren, maatte søges i Nydelsen af Fødemidler, der vare tilberedt af Korn, som af Frosten havde taget Skade; men dette er neppe rimeligt; thi ieg har erfaret, at den første har udbrudt paa Gaarde hvor baade Kornet efter eenstemmigt Vidnesbyrd har været ubedærvet, end om det endog andere Stæder

havde taget Skade; og hvor Beboerne havde været velhavende, da de altsaa ikke trængde til at anvende det bedærvede Korn til Føde, men kunde derimod med større Fordeel bruge det til Brændeviin, hvis Brænding plejer i dette Fald best at lykkes.

De nordligere Præstegjæld i Østerdalens Fogderie ere mest udsatte for Frostens skadelige Indflydelse paa Sæden, men uaget Brendeviinsbrænding der er usedvanlig, fordi Kornavlingen der er ubetydelig, og det bedærvede Korn altsaa maae af Mangel paa bedre anvendes til Fødemidler, saa er dog ommældte epidemiske Sygdom der meget sielden.

Saavel i Østerdalen, som Soløers Fogderier bruges melet Fyrre-Bark blandet med Meel til Brød af de fattigere folk, og det endog, i de bedste Aaringer, uden at denne Føde synes at have skadelig Indflydelse paa disse Menneskers Helbræd, naar de kun ikke nødes til at anvende en uforholdsmæssig stor Mængde af denne Bark.

Den islandske Mose er ogsaa hist og her bleven anvendt til Fødemiddel, men dessverre siældnere end den burde, fordi den Indsamling paa mange Stæder er mere besværlig end Barkens, som enhver uden synderlig Møye kan forskaaffe sig.

Børnekopperne have nu ikke i 2de Aar yttret sig her i Amtet, saavidt mig er bekiendt. Men et Rygte har fortalt, at De skal have viist sig paa Birie i Christians amt, altsaa paa Grændserne.

Fnat er her meget almindeligt, og der gives mange Familier, hvor saavel Unge som Gamle mere eller mindre paa forskiællige Aars Tider ere plagede dermed.

Da denne Sygdom er saa gængse, søges ikke Raad derimod, naar den ikke just stiger til en altfor høy Grad.

Det er almindelig Brug, at aldri saasart er et Barn kommet til Verden, førend man giver det Grød, for det meste af Bygmeel, som for den Formuende koges i sød Mælk eller vel endog, Fløde; omsider kan vel Barnet, naar Naturen ellers er stærk nok, blive vendt til at fordøye denne Næring, og blive tykt og triveligt, men der ved disponerer det og til Hudsygdomme, og især til et vedvarende Fnat, der dessuden maaskee er arveligt.

3. Den veneriske Sygdom synes meer og meer at udbrede sig; Vel har ieg ikke hidentil

seete nogen venerisk Patient fra de nordligere Bøygder i Østerdalen Fogderie; ellers troer ieg ikke ta kunde medtage noget andet Præstegjæld her i Amtet, hvor der jo have været nogle af denne Sygdom befængte Mennesker. Til Lykke er Frygten for denne smitte saa almindelig, at de Syge, naar de blive bekiendte, nødes til at søge Raad derimod; men Sygdommen kan desværre en Tid lang følges, og ved det alt for almindelige Samleye mellom begge Kiøn forplantes den lettelig videre.

Paa Amtets Sygehuus har omtrent 20 Syge i det afvigte Aar nydt Kuur og Pleye. Ved denne Leylighed maae ieg anføre, at 2de af disse Syge have nogle Maaneder, efter at helbredede havde forladt Sygehuuset, ater faaet Recidiv, og ere igien indkomne.

Om disse have været udsatte for en nye Smitte, kan man ikke opdage; men saa meget er vist, at ieg ikke har ladet dem gaae ud, førend alle Spor af Sygdommen have været udslettede, at ieg for at være desto sikrere, kun har ladet dem bruge Mercuralia indvendig; nogle enkelte Tilfælde undtagen; hvor Smerterne maatte lindres med udvendige Midler; at ieg har, saavidt mueligt, indrettet Kuren saaledes, at Salvationen, ikke for hastigt skulde indfinne sig, og hvor den er kommet for pludselig, uden at have Sygdommen, har ieg ladet Kuren gientage flere Gange, indtil alle synlige Tilfælde have forsvundet.

Ieg indseer ikke, om ieg har kundet handle anderledes. Iblandt disse Syge ere nogle, hos hvilke Sygdommen har været saa haardnakken, at en i flere Maaneder vedholdende Brug af Mercuralia, under forskiællige Former, og i Forbindelse med andre Medicamenter, har været nødvendig for at udrødde den.

Een af Aarsagerne til at denne Sygdom har indsneg sig iblandt Landalmuen og tildeels vedligeholdet, er uden Tvivl denne, at Friemænd fra de gevorbne Regimenter bringe Sygdommen med sig; og da Samleye imellem begge kiøn er alt for almindeligt, forplantes den let videre.

Den unøyaktige Visitation, som anstilles ved disse Friemænd, førend de permitteres, vil neppe være istand til at give den fornødne Sikkerhed da flere Exempler viise, at Smitten kan have sit Sæde i Legemet, uden at den røber sig med indvortes Kiændetegn. Ogsaa har ieg erfaret, at reysende Landstrygere have været veneriske, og meddelt Smitten til andere.

Radesyge er mæget siældent her i Amtet. Kun een Patient fra Reendalen er forekommet mig, hvis Sygdom maatte efter mit skiønnende hertil henføres. Denne Piges Sygehistorie er beskrevet i den med mit Regnskab over Sygehuus-Omkostningerne følgende Extract af de holdte Journaler. Virkeligt er det, at Tilfældene, især de i Halsen og Ganen værende Ulcera, formindskedes og forsvandt under Brugen af Mercuralia, men aldrig, saasart blive disse udsatte, førend saanne igien indfandt sig.

Den af Doctor Arbo anvendte Kuurmethode blev og tildeels i lang Tid uden bedre Følge forsøgt, og Sygdommen blev tilsidst dødelig.

Sultekuuren, som i mangfoldige Haardnakkede Tilfælde har gjort saamegen Nytte, kan vel ikke anvendes stricte her paa Stædet; thi ferskt Øxekiød, som anføres for et nødvendigt Næringsmiddel i denne Kuur, kan ikke uden store Omkostninger daglig tilvejebringes her paa Landet; og om noget andet kan substitueres istædenfor dette, ved ieg ikke.

Fremdeles har ieg frygtet for, det vilde blive vanskeligt at være forsynet med lige virksom Extract og Pulver af Cicuta, som vel betsandid maatte udfordres til de i denne Kuur anvendende Piller, paa hvilke et hældigt Udfald vel tildeels maae beroe.

3. En Liste over de af mig i dette Aar vaccinerede medsendes til Commissionen.

Antallet er ikke nær saa stort, som forrige Aar. Imidlertid har ieg det Haab, at Vaccinationen vil faae mere og mere Fremgang, uagtet der endnu gives mange Forældre, som paa ingen Maade vil lade sig overtale til at benytte dette Forebyggings Middel.

Saavel Bataillons Chirurgus Schacht her paa Hedemarken, som Kønig i Elverum og Provsten Wulfsberg i Aamodt have været, og ere beskæftigede med Vaccinationen, og man kan nu haabe at vedligeholde Vinteren over; Thi man har havt mest Vanskelighed med at faae Materien at fænge, naar man maatte forskrive den langt borte fra; Saaledes have de mange Portioner, som deels i Fior, deels i Aar ere opsendte fra Kiøbenhavn, været uvirksomme. Efter sigende skal Smaakopperne have begyndt at viise sig paa Grændserne her af Amtet. Skulde denne Epidemie atter nu indfinde sig, maatte vel Erfaringen overbeviise den almindelige Mand om Sikkerheden af Vaccinationen som Forebyggings Middel imod Kopperne, og

dette soleklare Beviis altsaa formindske den alt for almindelige Vrangvillighed.

4. Angaaende Mortaliteten af Spæde Børn og Barselkoner er ieg, ikke istand til at give nogen tilfredsstillende Oplysning, hvilken derimod best af Præsterne kunde forskaffes.

Som meget er vist, at Barselkoners Dødsfald meget sielden indtræffer uagtet den almindelige Mangel paa examinerede Giordemødre.

Ogsaa ere Fødsler, ved hvilke Konstens Hiælp behøves, til Lykke meget sielden.

Den her brugelige Maade, hvorpaa den Føddende stilles, nemlig med Knærne paa Gulvet, det øvrige Lægeme hældende fremad, liggende i Skiødet, og understøttet af en anden Person, i Almindelighed Manden, som holder sine Arme om Konens Liv, synes at være farlig formedelst den efter Fødselen muelige Blodstyrning; men endnu har ieg ikke erfaret, at noget Dødsfald er indtruffet af denne Aarsag.

En anden Skik blandt Bønderne synes om Vinteren at være meget farlig for spæde Børn, at de nemlig Søndagen efter at de ere fødte, endelig skal føres til Kirken for at døbes, om de end ikke være en Dag gamle. 20 eller flere Graders Kulde, som her ikke er usædvanlig, synes at maatte virke meget voldsomt, paa en spedt Barn, hvis Hoved skal blottes under Daabsakten, da de sædvanlig ikke ere hiemmedøbte.

5. Iblandt indtrufne ulykkelige Hændelser fortiener det at anføres, at en Dræng har skudt Haanden fordærvet.

Forrige aar blev 2de unge Mennesker paa samme Maade lemlæstede. Ved Bryllupsfærd er det nemlig almindeligt, at Følget saluterer med Skud, naar det passerer forbi en Gaard, og ellers, eftersom Indfaldet kan bringe det med sig. For at tilvejebringe desto større Skrald, lades Børsen meget stærkt, og desuden holdes en Haand omkrinmg Geværpiiben; denne springer da ofte, og Haanden er skudt fordærvet.

Paa enkelte Stæder er denne Skik ved een Foreening mellem Bønderne selv afskaffet; men det var at ønske, at denne skadelige Fornøyelse maatte under en tilstrækkelig Staf blive forbudet.

6. Foruden undertegnede Amtphysicus, ere følgende Læger bosatte her i Amtet:

Paa Kongsvinger er Regiments-Chirurg Jebe (Werner G. Jebe, f. ca. 1743 sanns. vis i Tyskland, død 1820. Reg.kirurg i Hedmark fra 1782), og i Elverum Bataillons-Chirurg Kønig (Friedrich C. Kønig, sanns. vis f. 1773 i Christiania, ukjent død tidspunkt. Ueksaminert militærkirurg fra 1803 i Larvik, senere Elverum og i Bergen), begge ved Skiløberne; og her paa Hedemarken er, foruden mig, Bataillons-Chirurg Schacht (Schacht, Johan Friderich, f. i Preussen 1752, kir. eks. Kbnh. 1788, bosatt i Vang, H. Døde som brigadekirurg under krigen i 1809) ved det Oplandske Infanterie Regiment.

Ingen District-Chirurger ere ansatte her, skiønt Districtet er saa stort, især den Deel af Amtet, som udgjør Østerdalen Fogderie, hvis Længde er over 20 Miile, saa at en Læges Ansættelse der vilde være gavnlige; men ieg tvivler paa, at saadan en Mand med familie kunde der have taaleligt Udkomme, naar hans aarlige Gage ikke blev saameget destørre.

Saa vanskelig vilde det vistnok komme meget an paa, om en slig Mand havde Talent til at omgaaes den almindelige Mand der, hvortil der efter mit Skøn hører ikke saa liden Konst eller Conduite.

Min Erfaring har lært mig, at Bonden uden Motsigelse betaler mange Rigsdaler til en reysende Qvaksalver; naar han derimod neppe vil betale er par Mark til den ordentlige Læge; thi da han veed, at Lægen faaer aarlig Løn, saa troer han, at denne er forpligtet til at hielpe ham uden Betaling.

Uskiønsomhed er et almindelig Træk hos Bonden, om han end er nok saa formuende; dog gives der mange Undtagelser, især blandt Bønderne i Aamodt og Elverum, hvor min Praxis har skaffet mig saamegen Fortieneste, at ieg umuelig uden denne skulde have havt det nødtørftige Udkomme. Jeg har derfor i det sidste Aar ved en Læges Ansættelse i Elverum tabt en betydelig Deel af de Indkomster, ieg forhen har havt; og hvis ikke Amtets Sygehuus var bleven mig betroet, hvorved ieg erholdt 100 Rd aarlig Løn, skulde ieg ikke kunnet soutenere mig med min bestandig tiltagende Familie.

En Læges Embede paa Landet er forbundet med langt større Besværligheder, og er dog meget mindre indbringende end Lægens i Stæder /: faa Undtagelser maaskee fraregnede :/.

Hertil kommer, at Lægen paa Landet er nød-

saget til at være forsynet med Medicamenter, og maae med disses Tillavning have meget Bryderie uden at kunde vente eller forlange forholdsmæssig Betaling for sin Umage og anvendte Tid.

Iblandt de civile Embeder paa Landet, theologiske, saavel som juridiske, er Lægens i Almindelighed, hvis ieg ikke feyler, et af de ringeste: thi den Fortieneste, som han ved sin Praxis kan erhverve sig, er meget uvis, og ofte saa liden, denne aammenlagt med hans Gage ikke er tilstrækkelig til nødtørftigt Udkomme, især naar han maae underholde sin store Familie.

De juridiske Embedsmænd skulde nu i Fremtiden, ligesaavel som Præsterne, nyde frie Gaard.

Lægen derimod, som skal nedsætte sig paa Landet, er nødt til at købe Gaard, og da dette er forbundet med mange Omkostninger, maae han strax komme i saa betydelig en Gæld, at han i mange Aar maae stræbe, som, om mueligt, at komme ud af denne, eller dig i det ringeste, formindske den, og imidlertid nægte sig mange Beqvemmeligheder, som af andre i lige Stand ansees for Nødvendigheder.

Da tilmed Priserne paa Livets Fornødenheder her er høyere end i de fleste Stæder, og bestandig stige, saa kunde Udgifterne i Fremtiden ikke være glædelige for disse Embedsmænd her paa Landet.

Saaledes ere i Almindelighed Lægernes Kaar paa Landet beskafne, naar han ikke kan være i Stand til at spille og vedligeholde en Charlantans rolle.

7. Her i Amtet ere kun 3de examinerede Giordemødre; nemlig i Rommedals Præstegjæld, Hedemarkens Fogderie Anne Catrine Wismer, som i sidste Sommer har paa egen Bekostning ladet opføre et lidet Huus paa et fremmed Jordstykke, Øgløchen kaldet, uden Jordbrug.

Hendes Vilkaar ere efter vedkommende Præsts Vidnesbyrd yderst trængende, da hun intet har eller faaer til Livsophold, undtagen hvad hun i enkelte Tilfælde ved Barselshjelp kan fortiene, naar Vedkommende nødes til at søge hendes Bistand.

Hun er meget duelig, men ikke istand til at erhverve sig, den almindelige Mands Yndest eller Velvilje.

I Aamodt Præstegjæld ere 2de, nemlig i Hovedsognet: Bolette Lars Datter, beboer en Ejendoms Plads under Gaarden Hoaas.

Hendes Vilkaar er taalelig gode. Hun er bekiendt for sin Duelighed, og er i forrige tider bleven hentet mange Miile bort til adskillige conditionerede Folk, hvorved hun har forhvervet sig god Fortieneste. Nu er hun allerede gammel.

I Store Elvedalen, Annex til Aamodt, er Kari Simons Datter, Beboer af Stue under Gaarden Neegaard, uden Jordbrug.

Hendes Vilkaar ere meget maadelige, skjønt hun ikke mangler Duelighed eller de Folks Velvillie hun boer iblandt; men Folkemængden der er liden i Forhold til Bøygernes Størrelse, hvoraf følger, at hendes Fortieneste som Giordemoder er ubetydelig.

Saavidt mig er bekiendt, gives ingen examineret Giordemoder i Soløers og Odalens Fogderie; ingen i Tryssild Præstegjæld, som er 12 a 13 Miile langt, og ingen i Reendalens, Tønsets og Qvikne Præstegjælde.

En Kone ved Navn Maren Peders Datter fra Wangs Præstegjæld her paa Hedemarken er efter forrige Amtmand Thygesons Foranstaltning sidste Foraar reyst ned til Kiøbenhavn, og oplæres der paa Fødselsstiftelsen.

Det kan vel ikke omtvivles, at jo ethvert stort Præstegjæld burde have en examineret Giordemoder; men hvis det ikke paalegges den almindelige Mand at contribuere til hendes Underholdning, vil hun vandskelig kunne ernære sig. Vor forrige Amtmand Thygeson, der har udrettet saa meget got for det anmidelige Beste, har ogsaa i denne Anledning udkastet en Plan, hvorefter examinerede Giordemødre i hvert stort Præstegjæld skulle ansættes, og det da paalægges enhver formuende Gaardmand at betale 24 s og enhver Huusmand 8 s, med ved enhver for ham indtræffende Fødsel, enten den examinerede Giordemoder var brugt eller ej. Med endnu er intet i denne Henseende afgjort.

8. Qvaksalverie maae især finde Stæd paa Landet, fornemmelig hvor Lægens district er saa vidløftigt.

Reysende Landstrygere kunde altid finde sin Regning, ved at udgive sig for Kyndige i Lægekunsten; og naar saadan en Person kun frisk nok lover at ville kurere enhver forekommende Sygdom, om den end er noksaa incurabel, saa faaer han et utroligt Tilløb,

hvor han, kun ikke for længe, opholder sig. Han kan forlange, og faaer langt større Summer, end man kan forestille sig, og fordi han lover store Ting, er han altid mere agtet end den ordentlige Læge, som ikke vil være Charlatan.

En Svenske ved Navn Rossing, som en Tid skal have opholdt sig ved Veterinær Skolen i Kiøbenhavn, uden dog, at have udholdt Examen, reyste for nogen Aar siden herigjennem Amtet, og ved sin Praxis, især i den øverste Deel af Østerdalen Fogderie, erhvervede sig mange Penge. Han gjorde sig fornemmelig bekiendt derved, at han bortskaffede en stor Tumor cysticus ved at befordre en betydelig Suppuration; Og da en Præst ved Navn Leigh paa Tønset fik et apoplektisk Anfald med en derpaa følgende Paralysis, gav han sig af med at helbræde ham, og med temmelig stor Success, uden dog at Manden blev restitueret.

Den da værende Amtmand Høyer forpligtede ham til at forlade Amtet; dog blev Rossing boende i Tønset Præstegjæld, hvorfra han av og til gjorde betydelige Excursioner, og lod sig deels her i Amtet, deels i Gudbrandsdalen for inkalte Reyser betale 20, 30 eller flere Rigsdaler. Endelig var han for et Aars Tid siden saa uhældig, at en Mand døde kort efter at have faaet et Brækpulver af ham, hvorfor han havde taget uhyre Betaling. Han blev da ifølge Ordre fra Amtet actioneret, og er reyst bort fra Tønset, men skal for nærværende Tid opholde sig i Trondhiems Stift.

I Begyndelsen af dette Aar kom en Person ved Navn Ole Biørndal her til Stange Præstegjæld, havende med sig et Pas som tydede paa hans Reyse til Tronhiem. Efter at have practiseret her i nogle Uger, blev han anmeldt for Amtmanden, som paalagde ham at reyse bort strax; Imidlertid var her i Sognet et Barn, som havde en Fistula thoracica tillige med Phtisis. Forhen var en Tid lang et og andet brugt efter min Ordination; men da ieg naturligvis ikke kunde love at kurere Barnet, tabte Forældrene Taalmodigheden, og henvendte sig til bemældte Ole Biørndal, som lovede at helbræde det.

Paa Forældrenes instændige Anmodning, tillod Amtmanden at Biørndal maatte forsøge sin Kunst, men uden at han skulde faae nogen Betaling, førend Barnet var helbrædet; og med den Betingelse, at han ikke maatte befatte sig med andre Patienter.

Uagtet dette Forbud vedblev han at reyse omkring, og bedrog Adskillige for ikke ube-

tydelige Summer. Ovenmældte Barn blev ikke helbrædet, men er siden dødt. Han blev da ifølge Ordre actioneret, men da en Mand stillede Caution for hans tilstædeblivelse, slap han ut af Arresten, og medens Sagen var under Action, reyste han omkrig og practise-rede fornemmelig i Christians Amt, hvorfra han undveg, da Ordre indløb, om at han der skulde arresteres.

Ved Retterne blev han idømt de sædvanlige Bøder, som han imidlertid fortiente mangedobbelt ved sine Reyser og Qvaksalverie.

Nu opholder han sig i Ringsager Præstegjæld her paa Hedemarken, hvor han, som der siges, af Cancellieraad Sorenskriver Stangebye, og en Bonde Hans Opsal, der ere Ejere af et Teglværk, er antaget som Opsynsmand, og vedbliver som forhen at drive sit Qvaksalverie, skjønt vel ikke med det forrige Hæld, da han nu mere almindelig er bekiendt som en Bedrager.

Men foruden slige Landløbere ere her mange saa kaldte kloge Mænd og Qvinder som helbrede Sygdomme ved at læse over dem. Den almindelige Mand er meget uoplyst, og i sin Enfoldighed troer han, naar han angribes af en eller anden Sygdom, at han er forhexet eller forgiort, og han søger da Hielp fra en eller flere af de de omreysende Personer, for hvilke det undertiden lykkes at læse Tilfældet bort som sædvanlig skeer i Brændeviin, hvilket den Syge enten drikker, eller smører Smerten bort med.

Man har skrevne Exempler af Cyprianus, eller som den kaldes: Svartebogen, og efter de i den indeholdte Forskriften kureres saavel Mennesker som Kør. Men dette Uvæsen er blot en Følge af Enfoldighed, eller Mangel paa bedre Oplysning; thi man hører intet til dette i Elverum eller Aamodt, hvor Bønderne er ualmindelig oplyste, da man endog, i disse 2de Præstegjæld finder Læseselskaber, hvor saavel meerend moralske, som oeconomiske Skrifter holdes og læses med Nytte.

Hiint ovetroiske Uvæsen vil næppe kunde standses eller hindres med Justitiens Tiltale, og den deraf følgende Straf for den Skyldige; thi det vilde da kun holdes meer hemmeligt, og juridiske Beviis blive meget vanskelige at erhverve.

Overtroen vil nok allene kunde udrøddes ved Oplysning, men som naturligvis saare langsomt viiser sine velgiørende Virkninger.

9. De i Henseende til **Apotheker-Væsenet**

fremssatte Poster kan det ikke egentlig vedkomme mig at bevare; men dog maatte det være mig tilladt i denne Anledning, at fremføre nogle Anmerkninger.

Lægen paa Landet er desværre nødsaget at holde sig forsynt med Medicamenter, og naar han ønsker sig Hæld i sin Praxis, maae han sørge for, at deres Bonitet er god og følgelig virksom.

Imidlertid er han udsat for at blive skuffet i sin Forretning; thi da hans øvrige Forretninger ikke tillade ham at befatte sig med de pharmaceutiske Operationer, maae han forskrive de flæste Specier saaledes tilberedte, at han strax kan anvende dem.

Godheden kan han da kund ufuldstændig bedømme; og at gjøre Slutninger af deres Virkning, er usikkert, saameget mere, da han ikke er istand til at gjøre Iakttagelser hos Syge, som ere langt fraværende.

Lægen paa Landet maae ikke forskrive Composita, som let kan bedærvs, men derimod, saavidt hans Tid kunde tillade det, selv tillave andre af de sammensatte Medicamenter; hvorved meget Bryderie er forbundet, især for den, som ikke har været Pharmaceuticus; og det Arbeyde, som den Læge, der er i Nær værelsen af et Apothek, kan ved at skrive en Resept expedere i faa Minuter, medtager han ofte heele Timer.

Da man maae forskrive sine Medicamenter fra et Apotek, maae man betale dem efter Taxten, ihvorvel den, efter den ved vedkommende Apoteker trufne Foreening. Sædvanlig tilstaaes 20 a 30 % Rabat, hvoraf dog en stor Deel gaaer bort for Transport, den dermed forbundne Risiko, og ofte indtræffende Skade.

Ifølge hertaf, maae ieg tage mig den Frihed at indstille til det Høye Vedkommendes Omdømme, om det vel er mueligt, at Lægen paa Landet kan afsætte sine Medicamenter efter den for Apotekeren satte Taxt, eller om det derimod er billigt, at han kan tage den samme Fordeel, som apotekerne ifølge Taxten tilstaaes for sin Vare.

Dog bør maaskee Indskrænkning finde Stæd i Henseende til de Fattige, af hvilke en retskaffen Mand desuden ikke vil forlange den høyeste Betaling.

Vel kan Lægerne paa Landet sætte saa høy Priis paa sine Medicamenter, som han vil, da ingen lettelig kan, saa at sige, holde Control

med ham; ligesom der vel og gives adskillige Patienter, som først da har Tiltroe til et Medicament, naar det er tilstrækkelig dyrt.

Men det vilde i mange Henseende være ønskeligt, om det for Lægerne paa Landet maatte bestemmes, hvor høy Betaling de paa lovlig Maade kunde forlange.

Sanderud den 31 Decbr. 1804

Lintrup
Amtsfysikus i
Hedemarkens Amt

(Christian Lintrup f. på Sjælland, 1768-1844, med.eks. 1798, amtsfysikus Hedemarkens amt 1799-1831)

BUSKERUD

Beretning om Medicinalvæsenets Tilstand i Buskerud Amt og Drammens Bye for Aaret 1804

Da jeg ikke andkom hertil førend i Midten af indeværende Aar beder jeg undskyldt at denne Efterretning er og nødvendig maa være noget ufuldstændig.

Angaaende Medicinalvæsenet i Almindelighed:

1. De Sygdomme, som meest har hersket ere biliøse og rheumatiske Febre eller astheniske Sygdomme af de ringere Grader. Siælden har Nervefeber eller høiere Grad af asthenisk Feber yttret sig, og da altid ikkun hos enkelte.

Fnat findes ofte iblandt Almuen, dog langt fra ikke saa almindelig som i Stavanger Amt.

Venerisk Sygdom er ligeledes ikke sjælden, hvortil den stærke Skibsfart vel for en Deel er Aarsag.

Spedalske Syge er derimod meget sjældne.

2. At Fødemidlernes slette Beskaffenhed eller disses Mangel skulde være Aarsag til hine

Sygdomme, finder jeg ikke Grund til at antage.

3. Af mig er i Aar her paa Stædet ikkun vaccineret 12 Personer hvorom jeg allerede har indberettet til den i Kiøbenhavn an-

gaaende Vaccinationen allernaadigst anordnede Commission.

Af de andre Læger her paa Stædet er ogsaa en Deel vaccinerede men deres Antal er mig ubekjendt.

4. Mortaliteten af spæde Børn kan jeg ikke opgive, da der til mig hidtil ikkun fra et

Præstegjeld er indkommet de ved Coll. Skriv: 24 Decbr. 1802 befalede Anmeldelser. I faa Aar skal adskillige Barselkoner være døde her. Siden min Ankomst erindrers jeg ikke mer end 2.

5. Paa Elven og Vandene blive hvert Aar adskillige Mennesker borte. I Begyndelsen af denne Vinter ere i det minste 2 druknede i Elven tæt ved Byen, men ingen af disse bleve fundne førend et Par Dager efter. Selv har jeg for kort Tiid seet een falde i Elven, men han blev opdragen efter et Qvarters Forløb, og var strax igjen fuldkommen frisk.

6. De i Districtet og Byerne boende practiserende Læger ere følgende: Paa Bragernæs: Hr. Christian, Regimentschirurgus ved det aggershuusiske Dragon Regiment (*Hans Christian f. i Holstein, 1772-1809, kir.eksamen 1796*), hvis Stab ligger paa eller ved Schirmoe omtrent 3 Miile oven for Christiania, Hr. Stadschirurgus Lundt (*Andreas Lundt f. i Apenrade, 1762-1831, kir.examen 1784, Drammen fra 1785, stadskirurg, senere også konst.bataljons- og regimentskirurg*), som har 40 Rdl: aarlig af Byens Fattigkasse og tillige i adskillige Aar har været constitueret Bataillons Chirurgus ved det andet aggershuusiske Infanterie Regiment og jeg. Hr. Lundt har dessuden nu i over 1 Aar været constitueret

Læge ved det hougundske Sygehuus.

Paa Strømsøe: Hr. Doctor Medicinæ Arbo (*Peter Arbo, f. i Drammen, 1769-1809, dr.med.1792, kst.amtsfysikus i Buskerud 1802-05, amtsfysikus 1806-09*). Paa Tangen: Hr. Rudolph (*Joseph Leopold Rudolph, 1770-1809, f. i København, kir.eksamen 1800, bataljonskirurg og bosatt på Tangen ved Drammen fra 1802*). Bataillonschirurgus ved det nordenfjeldske Infanterie Regiment. Paa Ringerige: Hr. Gad (*Jørgen Gad 1760-1809, f. i Danmark, kirurgisk eksamen ca. 1782*). Bataillon-schirurgus ved det første aggerhuusiske Infanterie Regiment.

Disse Lægers Vilkaar kjende jeg ikke nøye nok til at kunde opgive dem, men at Byerne og Egnen neppe kan skaffe dem alle endog tarveligt Udkomme er mer end rimeligt.

7. I Districtet vides ikke at være nogen examineret Gjordemoder, men her i Byen ere 3, nemlig Mad.ne Lind, Poulsen og Jensen, som alle boe paa Bragernæs. De toe sidstnævnte have ingen Løn, men den første har 60 Rdl. aarlig af Bragernæs, Strømsøe og Tangen.

Insluttet giver ieg mig den Ære underdanig at fremsende de mine Biedrag ieg efter Bestemmelsen i følge det høy Kongl. Cancellies Rescript af 20de Decemb. 1803. fremsadte Spørgsmaal har kunde fyldestgiort.

Bragernes den 16de Febr: 1804

underdanigst
A:F: Lundt

Insluttet fremsendes mit Biedrag Vaccinationen betreffende.

I Følge Circulaire fra det høye Kongel: Danske Cancellie af 20 December 1803 har ieg intet nævneværdig at anføre, en hvad ieg afvigte Aar desangaaende har indberettet.

Underdanigst
A: F: Lundt

Ingen av disse bidrag er vedlagt stykkene.

Angaaende Apothekervæsenet:

Apotheket ligger paa Bragernæs er vel anrettet og vedligeholdt og fandtes ved sidste Visitation d: 27 November d.A. forsynet med et Forraad af forsvarlig gode Varer, over hvis Pris jeg ikke heller veed nogen bestemt Klage. Af den ved scenerte Visitation sadte Taxt følger herved en verificeret Gjenpart.

Bragernæs den 31 December 1804

H..Munk

(Hans Munk, f. i København, 1770-1848, dr.med. 1793, amtsfysikus Stavanger 1799-1803, Buskerud 1803-06, Smålenene 1806-17 og Bratsberg 1817-48).

Drammen

Indberetning til det Høy Kongelige Sundheds Collegium, i Anledning af den Kongl Danske Cancellies, Skrivelse af 20 December 1803, til alle practiserende Læger.

underdanigst
J.L.C: Rudolph
Bataillons Chirurg, ved det Nordenfieldske
Infanterie Regiment

Tangen den 20 Januarj 1805

1. Post

Gigt, Fnat, Veneriske Sygdomme og nogle Nervefeber

2. Post

Hos Almuen har Fødemidlerne og Ureenlighed, tillige den vaade og kolde Sommer, især været Aarsag til Gigt, Fnat, Radesyge og Nervefeber.

Mod Gigt har jeg brugt Campher Pulver, Tinct. Stibii huhami, Tart. emeticus i smaae Doses, Laud.liq:Syds, Spir.lav.comp, Tinct: guaj:volat., Elix:ant arthrit., Pulvis Herb. bellad., Mang:alba, Liq. Nervinus, emplast., vesicat., og Blodigler i Nærheden af den lidende Deel.

Mod Fnat har jeg brugt Antim:cruduno og Flores sulph:alb., udvortes Ung. Neapolit:.

I Begyndelsen af Radesygen har jeg brugt med Nytte Mercurialia, antimonialia, og Sarsaparille Decoct. De Mennesker ere blevne curerede med Mercurialia, opium, campher og Sarsaparille Decoct.

Hos de Fattige, der havde Nervefeber, og ikke Raad til kostbare Medicamenter, har jeg havt Nytte af Spiritus Salis, nogle Draaber fortyndet med Vand 4 à 6 ganger daglig.

Fødemidlerne ere her meget dyre, tillige kan de Fattige sielden faae Kiød og Melk, da Kiødet sælges almindelig 12 U i stykket eller en endnu større Vægt, og Melk neppe kan faaes for Penge, hvorfor den Fattige holder sig til gammel Fisk, Brændeviin og Caffé.

(Avsnitt falt ut)

endnu en Matros der havde skudt sig det høyre Øye ud, og forbrændt heele Ansigtet,

den høyre Haand borte, brækket den den venstre Overarm i flere Stykker, samme Underarm tversover, og af samme Haand bortskudt et Leed af den 2de Finger, og Leed af den 3die Finger, 2 Leeder af den 4de Finger, og den lille Finger, samme Matros brak den venstre Overarm, atter i November Maaned, og er nu igjen kureret.

3. Post

Jeg har vaccineret 45 Børn:, alle med heldigt Udfald.

4. Post

Den 2 April om Morgenen klokken 5, blev jeg kaldet til Kiøbmand Jahn Peersen Bruuns Kone paa Bragernæs, da jeg kom, fandt jeg Herr Doctor Arbo og Herr Reg.Chirurg Christian hos Hende, de bad mig om jeg vilde accuchere hende.

Ved Undersøgningen fandt jeg Ossa Cranii sidde frem med denne skarpe Rand imod Uterus, og paa et Trug under Bordet saa jeg 2de Stumper af Ossa Cranii ligge; jeg søgte strax at bringe den skarpe Rand af Ossa Cranii fra Uterus, ved at bøye den noget fra den indvendige Siide af Uterus, siden søgte jeg med Saxen at skiære Beenene i mindre Deele, saa det lykkedes mig deels med Saxen, og deels med den lige Hage, i en Tiid af 3 Tiimer at faae Barnet ud; Konen befandt sig saa vel, at hun 5te Uge efter holdt sin Kirkegang, hendes Bækken var veldannet, og hun har en levende Pige.

Den 8 junj om Formiddagen Klokken 11 1/2, blev jeg kaldet til Herr Pastor Thronhuus's Kone boende paa Bragernæs, da jeg kom, fandt jeg Konen meget svag og Herr Regiments Chirurg Christian hos hende, han fortalte mig at alt var i sin behørige Orden, og at Konen havde Veer, tillige at hun havde født en levende Søn Dagen tilforn.

Ved Undersøgningen fandt jeg, at at alt var rigtigt. Kort efter min Ankomst fik Konen nogle stærke Veer, hvorved Fødselen blev fuldbyrdet med en Pige, som var tilsyneladende død, jeg og Hr Reg.Chir: Christian forsøgte med oplivende midler at bringe Livet tilbage, men forgiæves, Barnet var i øvrigt et svagt Barn; Efter denne Fødsel befandt Konen sig meere svag, og da hun ofte besvimed, spurgte jeg Hr Reg:Chir: Christian, om han ikke vilde undersøge, hvordan det forholdt sig med Efterbyrden, hvorpaa han svarede, at man burde overlade det til Naturen, hvori jeg med ham var eenig, naar

ikke Tilfælderne vare som disse, jeg ventede endnu en kort Tiid, men da Tilfælderne toge mer til, og jeg atter paamindte Hr Reg: Chir: Christian om undersøgningen af Efterbyrden, begyndte han selv at frygte, og bad mig at foretage Undersøgningen, hvilket jeg strax gjorde. Ved Undersøgningen fandt jeg Efterbyrden sammenvoxen med Moderen, hvilket jeg gav Hr Reg: Chir: Christian tilkiende, jeg søgte da med den indvendige Deel af mine Fingre at skrælle Efterbyrden ud, og gelinde at trække med den anden Haand paa begge Navlestrænge, i en god Timestid lykkedes det mig, at at faae Efterbyrden ud i et lidet og i et stort Stykke.

Ved undersøgningen af Efterbyrden fandt jeg dens øverste Flade at være ligamentøs, og at have mange cartilaginøse Punkter.

Herved maer jeg anmærke at Konen var meget udmattet, medens dette skeede, og at Hr Reg. Chir Christian maatte ofte give hende Madera Viin, Liq:anod: Hof, og holde hende Salmiak Spiritus under Næsen, for ikke at døe under mine Hender; efter at dette var forbi, blev Konen lagt i Sengen og antiphlogistisk behandlet af Hr Reg: Chir: Christian, som var Huslæge. Hun døde den 16 Junj.

Den 20 Julj om Morgenen Klokken 4 blev jeg kaldt til Styrmand Brandtes Kone boendes paa Tangen; ved Undersøgningen fandt jeg Barnets Hoved indklemmt i den øverste Aabning af Bækkenet; Vernerne havde ophørt, Giordemoderen fortalte mig, at hun bestandig havde haarde Fødseler. Jeg anlagde den Tydske Tang, og fik Barnet lykkelig ud. Af Indklemningen i Bækkenet, og Trykket af Tangen var Barnet tilsyneladende dødt. Jeg lod strax løbe en Spiseskee fuld Blod af Navlestrængen, og satte en liden Blodigel i venstre Tinding, som var mer trykket end den høyre, videre anvendte jeg oplivende Midler saa Barnet kom til Live.

Jeg sendte Konen en opløsning af 1 gran tartari opretiti i 2 Uncer kogt Vand, at give Barnet herafen Theeskee fuld hver 1/2 Tiime, indtil Barnet havde brækket sig, og da at op-høre, jeg besøgte Barnet endnu engang samme dag, og fandt det sovende, jeg spurgte Moderen om min Ordination var efterkommet, hvorpaa hun svarede ja, men endnu havde det ikke Virket, hvorfor jeg bad hun vilde vedblive. Morgenen derpaa kom jeg, og fandt Barnet dødt, jeg har Grund til at tvile paa, at hun har holdt sig min Ordre efterretlig.

5 Post

Ulykkelige hændelser af druknede, er her indtrufne, men ved ingen af disse har jeg været tilstede.

6 Post

Herr Doctor og Landphysicus Munch, Herr Doctor Arbo, Herr Regiments Chirurg Christian, Herr Pensioneret Battaillons Chirurg Odemar, Herr Stads Chirurg Lund og jeg Battaillons Chirurg Rudolph.

7 Post

Her paa Tangen og Strømsøe er ingen examinerede Giordemødre, men man betiener sig af dem paa Bragernæs, nemlig Mad: Sal: Lind, som har af Bragernæs 40 rd, af Strømsøe 15 rd og af Tangen 5 rd Aarlig løn, Mad: Paulsen, og Mad. Jensen.

8 Post

I dette Aar har ingen Klager været derover.

Hvad Apotheket angaar.

1 Post

Her er for Drammen et eeneste Apoteque, som er tilstrekkelig og hensigtsmæssig, og vedligeholdt paa lovbefalet Maade.

2 Post

Det har i min tiid været forsynet altid med gode Vahrer og i tilstrækkelig Mængde.

3 Post

Priserne holdte efter den kongl: Allernaadigste approberede Taxt.

4 Post

Den sidste Visitation skeede den 19 Novb 1804., og alt befandtes i forsvarlig Stand.

5 Post

Den befalede Taxt blev sadt den 19 Novb 1804.

6 Post

Kramboehandleren har sælge Campher, Succus Liqviritiae, Konggult,/: Auripigmentum:/ og nogle Hollandsk og Engelske Essentzer.

7 Post

Da jeg ei kiender flere Stæder end Kiøbenhavn og Drammen, hvor Apotequeren kan lave af sin Metier, drister jeg mig ei at foreslaae nogle i den Henseende.

8 Post

Apotequeren her paa Stædet er af det Kongl Danske Landhuusholdnings Selskab hædret med Præmie for Indsamling af de her i Egnen vildvoxende officinelle Urter.

underdanigst

Rudolph
Battaillons Chirurg

Kongsberg

Pro Memoria!

I underdanigst Følge det Kongelige Cancellies Circulaire af 20de Decbr 1803 tager jeg mig den Frihed at sende en saavidt muelig nøyagtig Beskrivelse paa de i samme fremsatte Spørgsmaal, og da det i Aar i mange Henseende forholder sig, hvad de omspurgte Ting angaaer, ligesom i forrige Aar saa har jeg ved mange af disse brugt den for forrige Aar gjordte Forklaring.

a) I Henseende til Medicinalvæsenet i Almindelighed

1) Her ere meget sjelden og korte Perioder, hvori der ikke ere Patienter af biliøse, putride eller nervøse Febre, ofte ere disse complicerede, enten indbyrdes, eller med andre Tilfælde, især Rheumatismus, medens rheumatiske Febre haver været sjeldne. Inflammationer ligeledes. Kopper have ikke grasseret; Billiøs Feber ikke heller; Scarlatinøse Febre have ikke grasseret. Af en ant. Dysenterisk Diarrhoe have i Sommer nogle faa været meget angrebne; Fnat er her især hos Almuen meget almindeligt; Veneriske Tilfælde have i Aar været meget hyppigere end forrige Aar, dog ej mange i forhold til i Søstæderne; Radesyge er og ikke meget almindelig her; Catharal-og Bryst Tilfælde ere meget almindelige blant Bergarbeyderne, formedelst det meget Vand de faa paa sig i Gruberne, den Træk der er, den Røg og den idelige Afvexel af Heede og Kulde ved Brændingen; Af scorbutiske tilfælde have i Aar ikke faa, og nogle af disse har været haardt angrebne.

2) Hovedaarsagen til de her bestandig graserende putride Febre ligger formodentlig, tildeels i den meget herskende Ureenlighed i Klæder og Værelser for den almindelige Mand, og især deri, at der om Vinteren leve mange sammensperrede i samme Værelser, hvor den reene Luft er fortæret, og som er opfyldt med en Mængde stinkende Dunster som Hovedaarsager til disse idelige Febre, kan nok og henregnes Uselshed i Klæder og Fødemidler, naar Familier ere for store i Forhold til hvad de have at fortære, og af saadanne Familier gives der dessværre her, ligesom paa saa mange andre Stæder, mange. Aarsagen til at Fnat er her saa almindeligt maae søges dels i den megen Ureenlighed blant Al-

- muen, hvordan Smitten ej bliver holdt ude, deels den megen Omgang som er mellem dem, især imellem Børnene om Sommeren, som smitter hinanden, og siden Forældrene.
- 3) Først for omtrent 3 Maaneder siden har det lykkedes mig at erholde Vaccinmaterie som smittede, og siden har jeg hver Uge vaccineret, og haaber at om føge Tid Kopper Indpodninger vil blive almindelig brugelig her.
- 4) Af Barselkoner ere ikkun faa, eller næsten ingen i Forhold til Stædets Folkemængde døde, af smaae Børn ligesaa.
- 5) Ulykkelige Hændelser ere meget sjeldne, naar man seer hen til det farlige Arbejde Bergstanden har.
- 6) Af practiserede Læger ere her ej andre, end de de her ansatte Berg-Medicus og -Chirurgus hvis Vilkaar kunne ansees gode.
- 7) De examinerede Giordemødre ere her, Mdam Rude og Rabe, hvilke for nærværende Tid boe omtrent saaledes, at hver er i sin folkerigeste Kant af Byen, ikke destomindre har dog Mdam Rabe rimelig af Fordomme mindre Søgning end den anden, hvorfor hun og undertiden virkelig lider Nød, hvoraf hun dog hidtil, deels ved Hr Oberberghauptmandens Hjelp til Gratification, deels ved Gaver fra anden ædelmodig, ofte for en Tid er bleven reddet.
- 8) Over Qvaksalverie har hidtil ingen Anledning til Klage været.
- b) I Henseende til Apothekervæsenet
- 1) Kongsberg Apothek er vel indrettet, og bestyres for nærværende Tid af en Provisor formedelst Apothekerens assessor Ingverssens Svagelighed.
- 2) Det er vel forsynt med gode Vahrer.
- 3) Priiser ere efter nuværende Priiscouranter billige efter de Kongelige Anordninger.
- 4) Omtrent ved Nyaarstid blev foretaget general Visitation, hvorved saavel composita som simplicia befandtes gode og vel serverede.
- 5) Da Vahrenes Priis efter Materialisternes Priiscouranter omtrent var samme som forrige Aar, blev den der fastsatte Taxt ej forandret.
- 6) Uberettigede Handlende med Apothekervahrer har jeg ikke erfaret at være her.
- 7)
- 8)

Kongsberg d 31 Decbr. 1804

Peckel

(Thor Peckel, f. på Kongsberg, 1776-1813, dr.med.1802. bergmedikus Kongsberg fra 1803, landfysikus i Numedal fra 1803)

Gienpart af Kongsberg Klokkers Fortegnelse over Copulerede, fødte og døde udi afvigte Kirke Aar 1804 paa Bergstaden Kongsberg.

Fødde i Bergstaden, ægte Barn,	Mandkiøn	114	Dødfødte Mandkiøn	4
	Qvindekiøn	112	Qvindekiøn	3
	Uægte af begge Kiøn	14		7
		-----	Deriblandt 2 Par Trillinger	
		240		
Dødde,	Mandkiøn	113		
	Qvindekiøn	117	230	deriblandt 7 ved ulykkelige Hændelser i Gruberne, 3 Drukne og 2 døde i Barselseng.

	i Aaret 1803		1804	
	Mandkiøn	Qvindekion	Mandkiøn	Qvindekion
Dødde fra 0-10 Aar	66	62	54	40
20	8	9	5	8
30	1	10	5	8
40	10	12	9	10
50	9	6	10	8
60	15	15	11	10
70	20	8	8	13
80	4	8	7	10
90	4	4	3	9
100 og derover			1	1

Pro Memoria!

Aarlig og har et Barn, meget likt af Forrælte; er høyst at beklage, da hun ofte ikke har til det Høyst-Nødtørfte.

I Følge den Befalede Aarlige indberetning, Medicinal-Væsenet Betræffende.

8, Er mig ingen bekiendt.

Hvad den første Post, angaaer har forrige Aar ingen Epidemie været.

3, Vaccinationen fra min Siide har været 7 i Aar af bødre Folks Børn. Om endskiøndt det har været offentlig bekiendt giort, af det Kongelige Berg Amt, at den almindelige Mands Børn kunde melde sig for mig eller Doctoren har dog ingen meldt sig; Aarsagen er at det Almindelige er over Maade Fattige, og meget Riige paa Børn. Men beklageligt at De ikke bekymrer sig meget om at midste Dem.

Med Hensyn til Apothek Væsenet

1. Er vel indrættet

2. Forsynet

3. Paa nogle Faae, som er tilladt.

4. Den sidste Visitation er ved Nye Aars Tiid og fundet vel.

5, 2de qvæstede Døde; Foruden De som gandske har midstet Livet i Gruberne, men ikke mig bemeldt.

5. Og 6. Mig ikke bekiendt.

6, 2de Læger er Doctor, og undertægnede som har 310 Rd Aarlig Gage. Og nu har nævnt; har paa 22 Aar ønsket at faae bedre Kaar, Men haaber det ikke, da mine ofte gientagne ansøgninger har slaget til, om endskiønt, der er givet mig skriftlige Løfter. Maae altsaa med 3 Børn og en sygelig Søster finde mig i Skiæbnen. Og ofte med megen Bekymring.

6. Vil Apothekeren sikkert tabe betydeligt da de anfarende Forminskes

7. intet mig bekiendt.

Kongsberg 3 Januarj 1805

JA de Besche

7, De Examinerede Giordemødres Antal er 2de en som er gift, og da bemeldte Mand, er ansat som Smed ved Værket, Ballancere hun, da hun tillige er yndet, og har de bedste Koner. Den anden Madam Rabe, som har 25 Rd

(Johan Abraham de Besche, f. i Danmark, 1755-1842, kir.eksamen 1782,bergkirurg Kongsberg fra 1783, regimentskirurg fra 1812)

Modum

I Følge Forordning af 17de April 1802 betræffende smidsom Sygdom, M.V. Inberettes herved Underdanigst at Ved det mig aller naadigst anbetroede Chirurgie District Ved Det Kongel Kobald og Blaafarve Verket paa Modum haver i afvigte Aar 1804 forefaldet følgende Sygdom.

1. Catharhal. Feber messt høst og Vaaren Af 60 Patienter døde 1.
2. Rade Syge 5 af Bonde standen som bleve Cureret
3. af Orme Feber 45 Patienter hvoraf ingen er død.
4. Miner Mesteren Ved Verket havde Ved Arbeidet paa Gifftfang bekommet Arsenik i sig hvorpaa ingen Medicament Vilde Virke; han døde efter 3 Maanders forløb ganske udteeret med mange huller i Lege- men.
5. Ved Børne fødsell er intet forefaldent som var Mærk Værdig
6. Ved Vaccinationen er forsøgt 3 de Børn som bekom Koperene og lever sund og frisk.

Videre er intet forefaldet som har været Mærk Verdig

Blaafarve Verket paa Modum
d 28de Februarj 1805

Underdanigst
Martinj

(Johan Michael Martini, sanns.vis f. i Danmark, 1740-1813, verkskirurg på Blaafarveverket fra 1792 til 1813)

JARLSBERG

Efterretning Medicinal Væsenet angaaende for Aaret 1804 Som i Følge det Kongl Danske Cancellies Circulaire Af 20de Decbr 1803 skal indsendes, betreffende Byerne Tønsberg og Holmestrand samt Jarlsberg Grevskab.

I Henseende til Medicinal Væsenet i Almindelighed

1. I Byerne Tønsberg og Holmestrand have i Aaret 1804 ikke hersket nogen epidemisk

Sygdom. Paa en Gaard i Stocke Sogn yttrede sig i Januarij Maaned den saakaldede Flek Feber /: Febris petechiales /: hvoraf 5 Mennesker vare angrebne, men paa intet andet Stæd i Præstegieldet er nogen anmeldt for at være angrebet af denne Sygdom.

I Martii Maaned blev jeg ligeledes underrettet om at paa en Huusmands-Plads i Borre Sogn skulle en Deel Mennesker være angrebne af en smitsom Feber, hvoraf allerede en Kone var død. Ved Undersøgelsen befandtes 3 Mennesker at været meget stærkt angrebne af Forraadnings Feber, som havde været 8 a 12 Dage - Begge de ældste vare for 2de Dage siden aareladt, hvorfor ogsaa den eene blev et Offer for Døden.

2de Mennesker som havde opvartet dem i deres Sygdom, bleve siden angrebne af Sygdommen, men ved betimelig Brug af passende Lægemidler, helbredede.

Kopper have ikke indfundet sig siden Aaret 1802. Fnat er desto mer almindeligt.

Radesygens Udbredelse tiltager med hvert Aar, og fortiener vist ald muelig Opmærksomhed, jeg troer det maatte være rimeligt og yderst vigtigt at sætte denne afskyelige Landeplage Grændser, og har derfor under 17de April 1804 indsendt min allerunderdanigste Betænkning desangaaende til Stiftet, for derfra igiennem vedkommende Collegie at forelægges Hans Majestæt.

2. Fødemidlerne have egentlig ikke manglet, ikke heller været slette, men; som i adskillige foregaaende Aar, overmaade kostbare, hvilket uden Tvivl har været en meget vigtig, skønndt ingenlunde den eneste, maaskee endog ogsaa neppe den virksomste, Aarsag til Radesygens saa voldsomme Udbredelse.
3. Den Kopper-Epidemie som grasserede i Aarene 1801 og 1802 har foraarsaget at her i Egnen gives meget meget faae Subjecter over 3 Aar gamle, som ikke have havt Kopperne. I afvigte Sommer vaccinerede jeg med Hæld omtrent en halv Snees Børn, og for at gjøre denne velgiørende Opfindelse desto meere almindelig, lod jeg bekendtgjøre: at jeg var forsynet med Materie og bad de Forældre, som maatte ønske sine Børn vaccinerede, at melde sig for mig, men - ingen meldte sig.
4. Mortaliteten - /: hvilken af De Hr Geistliges Indberetninger nøyere kan bestemmes /: kan ikke ha været ualmindelig, da ingen /: i Henseende til Antallet /: betydelige smitsomme Sygdomme have hærsket.
5. Af ulykkelige Tilfælde have saa vidt mig er bekendt ingen indtruffen.

6. De practiserende Læger ere:

- a. Undertegnede Dr: Hans Iver Horn Landphysicus siden 1785, har Kongel. Gage udbetalt 187 Rd 32 s og som Læge ved Walløe Saltværk 80 Rd.
- b. Henrich Christopher Riege (*Henrich Christopher(sen) Riege, sanns.vis f. i Danmark, 17..-1809, bataljonskirurg fra 1791 og kirurg i Tønsberg*), Bataillons Chirurg ved den 2de Aggershussiske Infanterie Regiment, for hvilken Post han nyder den reglementerede Gage; boer i Tønsberg; har ikke soutineret Examen, men har igiennem Generalitætet Tilladelse desuagtet at vedblive sin Post, dog uden at søge Forfremmelse.
- c. Carl Nelle (*Carl Nelle, f. i Ullensaker, 1766-1832, kir.eks.1793, fra 1788 underkirurg, og fra 1800 prakt.lege i Holmestrand*), forhen Esqvadrons Chirurgus, men i afvigte Sommer afskediget med Krigsraads Character; boer i Holmestrand og ernærer sig af Praxis.

7. De examinerede Jordemødre ere:

- a. Enken Anne Chatrine Holst i Tønsberg, har ingen Gage af Byen, men ernærer sig af den vist nok meget utilstrækkelige praxis.
- b. Helvig Busch, boer i Holmestrand, er gift med en fattig Skomager; har ingen Gage af Byen; ernærer sig af en meget ringe praxis, som dog for en Deel gjøres hende stridig af en ældgammel uexamineret Jordemoder, som boer der i Byen.
- c. Marthe Tobenhoug boer paa Walløe Saltværk, hvor hendes Mand er Iisbryder; hun har 50 Rd Gage af Hans Majestæt, men tiener vist nok meget lidet ved praxis
- d. Enken Elisabeth Petersen boer i Birtebakken i Borre Sogn og har ingen Løn af Bøygden.

I Henseende til Apotheker Væsenet:

1. Apotheqvet i Tønsberg er passende for Stedets Størrelse. Det eyes for nærværende Tiid af en ung Mand ved Navn

Conradi, en Mand der, som det lader foreener gode Kundskaber med den bedste Villie for at holde Apotheqvet i forsvarlig Stand. Apotheqvet i Holmestrand eyes for nærværende Tiid af Enken efter den afdøde Apotheqver Fabricius, og betienes af en Provisor ved Navn Galskiøt - holdes i taalelig Stand.

2. Tønsberg Apotheq er forsynet med et ikke ubetydeligt Forraad af gode Varer. Ikke fuldt saa godt er Holmestrands Apotheqv: forsynet, da Tilsynet med samme blev hindret af Apotheqver Fabricii Død som i dette Aar indtraf.
3. Begge Apotheqvere sælge Varerne til saa taalelige Priser, som den liden Afsætning paa saa smaae Stæder tillader.
4. Visitationen i Tønsberg Apotheqv blev foretagen i d. 31 Decbr 1804 og blev befunden forsynet med et i Forhold til Afsætningen betydeligt Forraad af Lægemedler, hvilke alle vare af særdeles Godhed, ligesom og den største Orden hærskede overalt, og røbede en Eyer, som baade sørger for sit, og det Almindeliges Vel.

Visitationen i Holmestrands Apotheqv blev foretagen d 28de Decbr 1804. Vareforraadet var paa enkelte Artikler nær, antageligt. Provisor Galskiøt, som først ganske nyelig havde imodtaget Apotheqvets Bestyrelse, lovede, indtil Skibsfartens Aabning, at forsyne Apotheqvet med det Manglende fra andre Apotheqver, ligesom og at sørge for at bringe Apotheqvet i bedre Orden.

5. Den befalede aarlige Taxt for begge Apotheqver blev sadt den 17de Novbr 1803, uden at det er befunden nødvendigt at gjøre nogen Forandring deri. Med min Indberetning for Aaret 1803 har jeg indsendt den befalede Gjenpart af samme.
6. I Tønsberg veed jeg ikke at nogen Uberettiget befatter sig med Medicamenters Salg, uden for saavidt som Kiøbmænderne ere berettigede til at holde en Deel Artikler, hvis Afsætning nærmere synes at tilkomme Apotheqverne. Atderimod Chirurgen Hr Krigsraad Nelle i Holmestrand selv leverer Medicamenter til Syge, og det til overdrevne Priser, derom er jeg bleven overbeviist ved en af ham i et Sterveboe indgiven Regning, som fra Stiftsforvalteren har været sendt mig til Bedømmelse. Dette er ikke allene stridende imod Kongl: Forordninger, men desforuden i en dob-

belt Henseende urigtigt, deels fordi Apotheqverne derved tabe den paa smaae Stæder desuden ringe Afsætning, deels fordi man i saa Fald, af Mangel paa Recepter ikke med Vished kan bedømme de anførte Priser.

7. Da Afsætningen af Lægemedler paa smaae Stæder er ringe saa troer jeg at det ikke vilde være upasselig om Apotheqverne i Tønsberg og Holmestrand allenaadigst blev tilstaaet Eenehandel med følgende Artikler:

Antimonium, Semina foenugroei, alle sorter gummata, Camphor, Castoreum, Salmiak, Asafoetida, Radix & Succus Liqviritzii, Spilolie, Tamarinder, Therpenthin, Therpenthin-Olie, Rød og Hvid Vinsteen, Hvid og grøn Vitriol, Florentiner-Lugol og Røgelse, rensed Salpeter, Sølvglød, Spanskgrønt, Vitriol-olie, Borax og alle Sorter lugtende Vande.

Med saadan Eenehandel ville Apotheqvernes Indkomster noget forøges, og det vilde derved blive dem bedre mueligt at holde Apotheqverne i forsvarlig Stand.

Tønsberg d 20de Febr 1805

HHorn

(Hans Iver Horn 1761-1836, f. i København. Med.ex. 1784, dr.med.1785, amtsfysikus Jarlsberg 1785. Professor, medl. av Sunhedscollegiet)

BRATSBERG

I Følge det Kongel Danske Cancellies Circulaire af 20 Decbr 1803, har jeg den Ære, at afgive den deri befalede Indberetning fra Bradsberg Amt for Aaret 1804, saasom:

A:) I Hensyn til Medicinal-Væsenet i Almindelighed

1. Af de Sygdomme, som mest har grasseret her, maae først nævnes den almindelige Forraadnelses Feber, der først i Amtet yttrede sig i Porsgrund og ophørte midt i Sommeren, efter ikkun at have dræbt en 2 à 3 Personer; der i Eftersommeren begyndte i Saufde Præstegield, og har vedholdt til ganske nyelig, uden at nogen er død deraf; og som nu i Høst begyndte temmelig alvorlig i Holden Sogn; men efter at en 48 Stk. have været angrebne og 3 døde deraf, nu er i god Aftagende.

Kopper har efter det jeg veed, ikke i dette Aar yttret sig undtagen i Hitterdahl Præsteg: hvor den ved Vaccinationens hurtige Fremme blev qvalt i Fødselen.

Fnadt er blandt Land-Almuen overmaade almindeligt.

Ægte venerisk Sygdom er meget sieldent, men Radesygen endnu temmelig almindelig; dog efter Adskilliges Formeening ikke saa meget som tilform.

2. Aarsagen til den hist og her sig yttrende Forraadnelses Feber-Epidemier, troes, mindre at hidrøre fra Fødemidlerne, end af Skidenfærdighed, og det Princip: at ikke

deres uforsigtige Samqvem med de Syge, men allene Bestemmelsen kan paaføre dem Smitten.

Derimod har vist nok Fødemidlernes Beskaffenhed ingen Deel i Fnadtet og Radesygen.

Især virker vist den Mængde af salt, røgt og bugnet Mad, hvorved Oplændinger ene lever, meget dertil.

At Land-Almuen til Brødkorn, ene bruger Havren, der, som man saa ofte bemærker paa Bygderne, er saa genegen til Harskhed, forekommer mig og at være en vægtig Bie-Aarsag.

Mangel paa Fødemidler kan vist nok her, som alle, eller flere Stæder i Norge indtræffe, men da er dette ulykkelige Tilfælde sielden langvarigt, og det, i Stædet for Brødkornet mest brugte Surrogat, Bark forekommer mig ikke at være af det Slags, som kunne avle eller forøge Radesygen.

3. Hvad her til Vaccinationens Fremme viides at være foretaget er: De jeg /: som min med Dags Posten til den Kongel. Vaccinations-Commission medsendte Liste udviiser :/ her i Byen har vaccineret 49, og at i Hitterdals Præsteg:, dels af mig, selv og -formedelst Stædets Fraliggenhed herifra - dels af andre efter min Anviisning - 100 Børn ere vaccinerede.

Desuden har jeg og Hr:Dr: Nelle (*Fridrich Chr. Nelle .f. i Ullensaker, 1761-1821, dr.med.1793, prakt.lege i Skien fra 1796*) og Batall: Chirurg Gutjahr (*Chr. Gutjahr.f. i Altona, 1768 -1812, kir.eks. 1799, bat. kirurg Telemark inf.reg fra samme år*) vaccineret, hvorom de formodentlig selv

have givet, eller ville gives Indberetning. Vaccinationen har ellers som rimelig Følge af, de der først i Aar er almindelig antaget blant de Conditionerede - endnu ikke her i Byen, eller i Nedre-Tellemarken vundet Almuens Tiltroe; da en Bekiendtgjørelse, under 8 May d:A., som Hr:Dr: Nelle og jeg lod tilkomme Stadens Fattige, og i hvilken vi, efter kraftig anbefaling af denne lykkelige Opfindelse; tilbøde uden Betaling at vaccinere dem, som maatte ønske det - næsten var uden ald Virkning.

Derimod har Vaccinationen i Øvre-Tellemarken, ved Hr:Provst Aschebergs utrættelige Iver for denne Sag, allerede for et Par Aar siden haft saa lykkelig Fremgang, at nogle Hundre, af og ved Ham, der ere vaccinerede.

4. Mortaliteten her i Amtet, saaavel de i Almindelighed, som Barselkoners i Særdeleshed, kan, af Mangel paa saadanne Efterretninger fra ethvert Præstegield, ikke viides. Af de vanlige Efterretninger som Præsteskabet er paabuden at afgive om spæde Børns Død, er endnu ey heller indløbt noget, som deri findes til Oplysning.
5. Af ulykkelige Hændelser viides i Aar ingen.

6. De practiserende Læger her, ere:

Mig selv med 300 Rd aarlig Løn.

Min Assistent ved Sygehuset, Chirurg Rædisch (*Amtskirurg Chr. Rædisch, sanns.vis f. i Danmark, 1746-1828*), med 100 Rd Løn.

Doctor Nelle, som ingen fast Løn har.

Bataillonschirurgerne Renc og Gutjahr,

Uexamineret Chirurg Götzecke (*Heinrich Götzecke, f. i Hannover, 1761-1810*), Practicus i Kragerøe, og ligeledes uexamineret Chirurg Krohn (*Daniel Chr.F.Krohn, 1760-1834, verksleget fra 1804*) ved Ulefos Jærn-Værk.

7. Heri Skien er en examineret Giordemoder, ved Navn Stribolt, der for uden sin faste Løn af 50 Rd aarlig af Byen og Betaling for sine Forretninger, nyde de halve Vugge-Penge og altsaa tiener godt. I Porsgrund er og en examineret Giordemoder, ved Navn Jørgensen, der tiener paa lige Vilkaar. Flere examinerede gives ey her i Amtet.

8. Over Qvaksalverie har ey været Aarsag at klage.

B. I Hensyn til Apotheker-Væsenet

1. Dette Apothek er hensigtsmæssig og godt indrettet og vedligeholdes godt og paa lovbealet Maade.
2. Sidste Visitation afholdtes i Dag den 31te Decbr; hvorved det befandtes forsynt med passende Forraad af gode og uforfalskede Medicamenter.
3. Disses Priiser ere, saavidt viides, overensstemmende med de Kongelige Anordninger.
4. Ved den i Dag holdte Visitation fandtes saaavel Simplicia som Composita at være gode, og i tilbørlig Forraad.
5. Ligeledes blev i Dag sadt den den befalede vanlige Taxt paa de i Taxten med Stjerne betegnede Ting; og en Gienpart af samme Taxt er i Dag tilstillet Det Kongelige Sundheds-Collegium.

6. Ingen Uberettigede vides at faldholde Medicin.

7. Apothekveren er formuende og savner ikke Udkommet.

8. Apothekveren har virket til Industriens Fremme, ved aarligen at lade samle og forsende en betydelig Del Muscus Islandicus, Rad:Gentian: Semen Lycopod: Vacc. Juniper og Flor:Arnii.

I Aaret 1799 har han skrevet Bidrag til Oplysning om Radesygens Natur og beste Lægemedler.

Skien, d 31te December 1804

Jessen
Land-Phys. i Skien og Bratsberg Amt

(Georg Jessen f. på Lolland, 1763-1809, med. ex. 1789, fra 1803 landfysikus i Bratsberg amt).

Kragerø

I følge Circulaire af det Kongelige Danske Cancellie af 20 de Decbr: 1803, fremsetter jeg her de Efterrettninger som angaaer dette Steds Sygdomme, og hvilke her have grasse-ret meget.

1. ste Post.

Dette Aar har, saa at sige været Epidemisk for Kighoste, Tussis convulsiva, fornemmeligpaa Vestkanten af Landet, og saavidt mig bekendt fra Christiansand indtil her i Kragerø.

Paa den østlige Side af Kragerø har jeg ikke fornemmet noget Spor til Kighoste.

Dette Contagium tog sin Begyndelse i May Maaned, og ophørte først i denne Høst i Octobr: Jeg saae ikke allene spæde Børn lide deraf, men endog Voxne Personer af begge Køn, som vare af nogle og tyve Aars Alder.

Vinteren tilforn faldt hos os overmaade megen snee, og Foraaret var langt hen meget koldt med skarpe nordlige Vinde.

Varigheden var forskiellig: Voxne leed langt længere af denne Sygdom end Børn, nogle leed af denne Sygdom i to til tre Maaneder, hos andre tog Paroxysmus betydeligt af, i en tid af tre til fire Uger. I de første Maaneder af Aaret vare de svage Kræfter ikke i istand til længer at udholde saa voldsom et Onde; herpaa havde jeg et Exempel hos et lidet Barn paa nie Uger hos Præsten Herr Abel i Gierestad Sogn i Christiansands Stift; Han havde tre Børn, af hvilke den yngste paa nie Uger døde. Da de krampeagtige Tilsnøringer var stegen til det højeste, og Respirationens Organerne vare satte i en total Uvirksomhed blev jeg kaldet dertil.

Da nu denne Sygdom giver os et aabenbar afgjørende Vink af Naturen, at de heftigste Stikninger og Brystkramper kunne give dem analog Maade hæves, uden ved at opvække Brækning, saa tog jeg min Tilflugt til Brækmidler. Jeg gav derfor dette spæde Barn en liden Theeskee af Solutio Tartari Emetici. Efter enhver liden Brækning blev det muntre, og havde en tidlang Rolighed, hvorpaa jeg lod give dette lille Barn hver tredie eller fjerde Time; et Gran Moschus med Sukker; desuagtet indfandt sig de heftigste Virkninger og Kramper igien: Hvorpaa betiente jeg mig af Blodigler, for kraftigere at forebygge Betændelse og Qvælelse, men af de to Iglers som

blev mig bragte, var kund den ene brugbar, denne ansatte jeg paa den underste Rand af det syvende Ribbeen paa den venstre Side. (Havde jeg haft tvende Iglers, havde jeg ligelides appliceret en paa den underste Rand af det syvende Ribbeen paa den høyre Side.) Denne Igel trak en god halv Spiseskefuld af Blod, hvorpaa jeg forbandt Saaret, for at forekomme videre Blødning, med Carpie, en liden Kompresse og en Bind. Drengen syntes fremdeles at blive munter, jeg lod ham videre bruge benævnte Moschus Pulvere, hvorpaa jeg reiste, men efter en Tid af fire og tyve timer indfandt sig de ovenmeldte Kramper igien og Drengen døde.

Dette er det eneste Tilfælde, hvori Omstændighederne vare saa trængende, at jeg maatte tage min tilflugt til Blodigler.

Kighosten var langt meere gængs i Øster-Riisøer i Christiansands Stift end her i Kragerø, paa det første Sted kunde man neppe gaae en halv Gade igiennem uden at treffe paa et Subject der paa Gaden blev angrebet af denne Convulsiviske Hoste; jeg var ofte Øyenvidne til, at den pludselig overfald dem paa Gaden og nødte dem til at støtte sig mod en Huus, eller holde sig fast mod et Plankværk, indtil Paroxysmus var gaaen over; hos nogle var Ansigtet brunt og blaadt, og hos andre paafulgte Blod af Næse og Mund, indtil endeligen Tilfældet som varede fire til fem Minuter, ophørte ved den velgiørende Brækning, og gjorde for denne gang Ende paa Angsten.

De fleste af mine Pasienter følte forud en Fornemmelse foran foran enhver Paroxysmus, enten vare de nedslagne, havde ingen Lyst til Spil eller Klagede over Krampe i Fødderne. I Begyndelsen af Sygdomme havde nogle en god Appetit, andre derimod ikke.

De som brækkede sig meget og med Lethed havde en svagere Hoste, og efter en overstaaende Paroxysmus havde de igien en god Appetit; Altsaa er her Brækning Lungekrampens sande Antagonismus, hvortil Hovedaarsagen ligger i Mave, og hvis

Krampen bliver meddeelt Lungen per consensus.

Iblandt de udtømmende Midler valgte jeg i Kighoste Brækmidler, og just Solutio Tartari Emetici, hvilket for det første er let at bibringe Børn, og som det fortrinligste Middel ikke allene i denne Sygdom, men og i Børnepraxis fortrinlig anvendelig. Mange af mine Patienter kom sig allene efter nogle Doses af Bræ-

kviinsteen, hos andre derimod, var jeg nødt til, for at hæve Krampene, at anvende Antispasmodica, af hvilke jeg fortrinlig gjorde Brug af Moschus orientalis, Flores Zinci og Opium.

Moschus orientalis blev givne med Sukker til to Gran pro Dosis, hvor Omstændighederne vare trængende, og Forældrene formuende.

De Fattige gav jeg Flores Zinci fra to til fire Gran pro Dosis med Sukker.

Opium gav jeg under Skikkelse af Draaber, under følgende Composition: Rp Laudanum Liqvidum Sydenhami Drach: unam. Essent: Cantharides Drach: feminis. Elixir Pectorale Medelii; Drach sex. Miso: D.S- hver Aften ved Sengetid 4-5 Draaber. Saa at i enhver Dosis Patienten bekom 4 Draaber Laudanum og to Draaber Essent:Cantharid: Hos Børn paa 1 til tre Aar var denne Dosis tilstrækkelig, aldri derimod bekom meere, dette Laudanum forskaffede dem Natte Roe, hvorved Paroxysmus ikke saa ofte overfaldt dem om Natten, og ikke ganske forhindrede Søvn.

Essent. Cantharid: gjør en Modvirkning paa Nyrene og Vandgangen, hvis Nyttelse allerede ved Erfaringer er bekræftet. At en besynderlig Consensus imellem Bryst og Nyrer yttre sig i alle Brystsvagheder, og kritiske Afføringer selv Rodfordelinger (Metastasis) skeer derfra paa det letteste mod Nyrene; Ligeledes er i Kighoste Nyrenes Pirren og smertefulde Urinladen ikke usædvanlige Symptomer.

Saaledes kan det ikke være ubegribeligt, hvorledes et Middel deriblandt alle har den viseste og specifikste Virkning paa Vandgangen, paa det bedste kan komme denne kritiske Drift til Hielp, og tillige bevirke Bikningens og Skarphedens fordeelagtige Afledning igjennem denne Vei.

Styrkende midler ere meget sieldne blevne anvendte, kund paa enkelte Syge, som vare meget afkræftet, var jeg nødt til at bruge China, for at erstatte Fibrenes yderst svækkede Tour.

Jeg gav China i Decoct i Forbindelse med Radix senega, iblandt 7 Drachma cortex China var en Drachma Radix Senega, indkøbt til 8 Undser.

Endeligen maae jeg ogsaa anmærke, at mange Forældre ønskede deres børn befriede for dette Contagium, for at bruge Praeservation for denne Sygdom ordinerede jeg dem en

Krydderpose, som Børnene maate bære Nat og Dag paa Brystet under Skiorten, af Størelse som en Species Daler. Samme bestand af Flores Chamomillae, Kampher og Moschus. De Børn, som brugte dette bestandigt og ordentligt, og fornyede den hver 4 de eller 5te Uge, bleve ogsaa virkeligen befriede for Kighosten, hos nogle yttrede sig vel undertiden nogen Hoste, men som dog strax derpaa blev friske ved et Brækmiddel, og derved var Sygdommens videre Udvikling ganske forhindret. Dette bekræfter Ideen om denne Sygdoms nervige Natur, eller rettere om en fin paa Nerverne virkende Miasma.

- a. Børnekopper, har siden jeg begyndte med Vaccination ikke grasseret.
- b. Fnat er en jævnlig Sygdom blant de Fattige. Aarsagen til Fnat hos den almindelige Mand er nydelsen af slette Levnedsmidler, dagelig Nydelse af salt Spise, Sild og Brislinger, forhindret Transpiration, streng Kulde og strenge nordlige Vinde som Norge er særdeles egen, slette urenlige Klæder, og mangel af reenligheder.

2de Post.

De Sygdomme som kunde have deres Grund i Fødemidlernes Beskaffenhed har jeg meldt under første Post.

3die Post.

Vaccination har haft heldig Fremgang, fra den 7de August 1802 indtil den 21de

Septbr: dette Aar har jeg i alt af begge Kiøn vaccineret 193.

4de Post.

Af spæde børn dødt en, af Barselkoner ingen.

5de Post.

Ulykkelige Hændelser, en Mand som er druknet.

6de Post.

Jeg allene er her paa Stedet praktiserende Læge, af det Larsenske Legatum har jeg Aarlig 100 Rd hvorfor de Fattige nyder frit Tilsyn og de dertil nødvendige Medikamenter blive tildeels af Byens Fattigkasse, og tildeels af Byens Borgere udredet.

7de Post.
Jordemoder Karen Petersen er examineret, og her paa Stedet allene, har Aarlig af Jens Larsens Legat 50 Rd.

8de Post.
Ingen Klage over Qvaksalverie.

Apothekervæsenet

1ste Post.
Apotheket er efter Forhold af Stedet hensigtsmæssig indrettet, og vedligeholdes efter den lovbefalede Maade.

2de Post.
Apothekerne er forsynede med det nødvendige og passende Forraad, af gode og uforfalskede Varer.

3die Post.
Priserne ere overenstemmende med de Kongelige Anordninger, undtagen nogle som i disse seenere Aaringer ere saaledes stegne i Priser at de ey kunde følges efter den befalede Taxt, saasom Radix Sarsapillae, Cortex Cinae, Moschus og Camphora.

4de Post.
Visitation er afholdt den 25 ende Novbr: og befunden i behørig Orden.

5de Post.
Taxten er bleven sadt med Visitationens Afholdelse.

6de Post.
Endeel Kramboe handlende her paa Stedet falholdt nogle Aptheker Varer, saasom Borax, Nitrum, succus Liqvirittiae, Draaber og Plaster etc: forbemeldte Udsalg kunde best forebygges ved Politiets Assistance.

7de Post.
Enehandel med Apotheker Vare her paa Stedet kan ey ernære en Familie, da de indkøbte Apotheker Vare ey beløber sig Aarlig meer end til cirka 100 Rd. For at forskaffe sin Familie det fornødne Udkom, holder

Apothekeren Billiard, Klub og modtager Reysende.

8de Post.
Stedets beskaffenhed giver Apothekeren ingen Leilighed til Industriens Fremme.

Kragerøe den 31de Decbr: 1804

Underdanigst
H.Gøtzcke, Practicus & chirurgus

NEDENES

Raabymdelaget

Medicochirurgisk Indberetning for Aaret 1813, Raabymdelagets Fogderie betrefende.

Intet særdeles som kunde fortiene at anføres i denne Indberetning er forefaldne innen daglige praxis her i Fogderiet.

Kun følgende Epidemier har giemsøgt et og andet Sogn og disse er følgende. I Omblie Sogn, nemlig i Gievdalen havde i Maanederne Februari og Marti udbredt sig en virkelig Forraadnelsesfeber paa adskillige deromkringliggende Gaarde, og som havde taget temmelig overhaand. 7 Mennesker laae paa een enkelt Gaard deraf. Aarsagen til denne saa fæle Sygdom kunde ej opdages, men nok dens udbredelse, da Bønderne gierne holde sig til sammen enten de ere syge eller sunde, og agter ikke Følgen af denne uagsomme Blanding, der i Forbindelse med deres, om jeg tør kalde det medfødte pauperhed til urenligheden bidrager meget til Smittens sedvanlige udbredelse, men over hvilket de ej gjør sig nogen Betænkning.

De almindelige Middel der pleier at anvendes i denne Sygdom blive ogsaa anvendte her i den Orden som Sygdommens Symptomer udfordrede det.

Anvendelsen af de beste Middel vilde intet udrette, naar man ikke tillige ogsaa drog for de øvrige endnu ubesmittede, Omsorg, som tillige maa strække til alle i Sygdommen uundværlige Ting, ja selv deres Pleie, Leiet, Diæter, kort alt maa iagttages af Lægen - som maa næsten forestaae en Opvarterskes Plads. Deres Omsorg maa være, som det var for

umælende. Sygdommen med dens Smitte standsede, efter at de behørige Midler vare anvendte, efter 14 til 18 Dage Forløb.

Paa Vegaardsheie havde i April Maaned udbredt sig en betydelig Flekfeber paa mange Gaarde og Pladse i denne Sogn, den havde endog allerede vedvaret en lang Tid førend vedkommende fik underretning, for at bekiendtgjøre mig samme Sygdom var i en høj Grad putrøs, ved min ankomst fandt jeg endog en Deel af dem meget udmattede af en Diarrhe der under Sygdommen havde indfunden sig, og som svekkede dem meget, og en Følge at de første Veie med behørige Midler vare blevne rensede, men at Naturen selv havde banet sig denne Vej.

Vomitiver var her i denne Sygdom af ingen Nytte - de maatte endog gientages - alle de der i rette Tid bekom Vomitiver bekom ej den fæle Diarrhe der baade var den Syge og den Opvartende til Ulidelighed.

Sygdommen varede ellers meget længe, naar ikke strax de fornødne midler bleve anvendte.

7 Mennesker vare allerede begravne da jeg kom dertil. De Midler der i denne Sygdom bleve anvendte og vare de tienligste vare Vomitiva, Digestiva, Mixtur acida og Decocta Peruvian, alt efter Sygdommens Natur og Beskaffenhed.

Efter 3 Uger Forløb ho(l)dt Epidemien op, og Egnen var frie for denne Sygdom.

Den i dette Aar i Norge omvankende og fæle Dysenteria, besøgte ogsaa dette Fogderie - den tog sin Begyndelse i Juli Maaned.

Ivelands Sogn var det første der blev befengt

med denne Smitte - den var egentligen tilbragt fra næste Sogn i Mandals Amt. Allerede vare 13 Mennesker begravne da jeg da jeg kom did - det besynderligste ved den var at den kun angreb unge Mennesker især Piger og Børn. Den var meget voldsom, og gjorde ofte ende paa de Syge 3-4-9 Dag, de som overstodt den Tiid kom sig igien, om end meget langsom.

De visseste Kiendetegn at Sygdommen allerede havde taget siin Begyndelse hos individerne vare heftig Hoved Rykning for Brystet /regio epigastrica/ Værk i Lemmerne og en heftig Knibe(n) i Underlivet - disse Symptomata forandrede sig straks til en heftig Ud-tømmelse blandet med Blod og vedvarede indtil Konsten havde faaet Bugt med Sygdommen, eller indtil den Syge opgav Aanden; hos nogle af disse Syge afgik ej saameget Blod ved Stoelgangen som igjen hos andre, men derimod en overordentlig Mengde med en hviidagtig Sliim. Disse Syge stode ligeledes Fare, thi de bleve uendeligen udmærkede.

I Førstningen brugte jeg i denne Sygdom, Rhabarber med Magnesia alb, da jeg formodede at formegen Syre kunde være Aarsagen, men disse Midler vare af ingen Nytte - de beste Midler vare gientagne Vomita, dernest en paar Dage gelinde afførende Midler især Ol. Ricini, ogsaa strax Mucilaginoso af pulv: gum arabic med Salab. og Conscarille, men det fortrinligste var Opløsning af Extr. Trifol Fibr, Camphor in Spirit: Senh. - dette Middel i forbindelse med Mucilaginoso, fandt jeg overmaade nyttig hos disse Syge.

Det forstaaer sig at disse Midler, og i den kvantitet jeg gav dem det, kun kan anvendes i Bondestanden vis Natur ej kan settes Ligning med andre udenfor Bondestanden, da de første altid taaler end anden Behandling og tillige stærkere Dosis.

Dødeligheden i denne Epidemie var ellers ikke saa betydelig, som den efter Sygdommens Natur lod til at blive, endskiønt den i Begyndelsen synes at være og vilde blive meget dræbende - men jeg er ogsaa af den Mening, at naar ej den fornødne Hielp saa hastigt som mueligt var bleven anvendt, Dødeligheden vist var bleven betydeligere.

Aarsagen til denne Smitte er nok ikke saa let at opdage. Der kan være adskillige Meninger derom - jeg fornemmer at den er os tilført med den vedvarende Østen Vind vi havde næsten den hele Sommer igennem; saasnart Østen Vinden holdt op og den blev Vestlig og

Nor, standsede og efterhaanden Epidemien - man ved jo ogsaa at samme Epidemie har været giengsel ved Armeerne i Østen.; ligeledes kan den vedholdende Varme og Tørke, ogsaa bidrage til smittens opkomst, især naar der i saadan Tiid, spiises for meget af umodne Frugter, som Tilfældet nok har været i Aar da Fødemidlerne vare neppe at have, og Hungeren dog skal stilles med noget.

Giordemoder Væsenet er her i Fogderiet i en slet Tilstand - ikke en faste Giordemoder er her, ej heller skøtter Almuen om den, thi de har høytidligen frabedet sig alt saadant der kun ligner en Giordemoder.

Hvad Cancelliet vil gjøre herved, om det vil føye enkelte Bønders capricer der ere fulde af Fordom - vil Tiiden lære; allerede havde jeg 3de Subjecter til Underviisning, men jeg maatte begive, for ikke at udsætte dem for Ubehagligheder, da de daglig maatte høre de største Shicaner - ja de blive betragtede som uærlige, fordi de vilde lade sig underviise i denne Videskab; imidlertid har jeg dog der Haab, at denne skønne Indretning trods alle Fordomme, snart vil komme i den Stand, jeg ønsker den.

Vaccinationen havde i Bøygden alsaan en skøn Fremgang, men den kunde ej saaledes fortsættes som jeg ønskede det, da andre Forretninger især de mange Reiser i ovenmeldte Epidemier holdte, mig tilbage i denne Forretning - dette biedrager Almuen selv til dette Ophold da de sielden møder til bestemte Tiid naar Vaccin Materie haves. Saadanne forretninger anseer Almuen for en Bieting, der ikke haster. Imidlertid ældes Materien og bliver uduelig til det videre Brug.

Jeg har forsøgt at reise omkring til dem, men ogsaa paa disse Reiser er jeg bleven skuffet i min forretning - betydelige Udgifter har jeg havd og intet udrettet - kort intet er flere Vanskeligheder underkastet en Vaccinationen, ej heller er der noget, der er med flere Udgifter forbunden ved denne, thi jeg kan være borte fra mit Hiem 10 til 14 Dage. Fortærer daglig 2 à 3 Mark /:thi Bonden lader sig ligesaa godt betale som andre:/ og Vacciner kun nogle have, alt som Vacciner har slaet entil - herudi bliver vist ingen Balance naar man kun skal have 24 s i obp. Udgifterne overgaaer alle tiider Indtægterne.

De Vaccineredes Antal i Aar ere ikke flere end nogle Halvtredsinds fire. Saa snart jeg igjen haver Materie, skal Vaccination begynde, naar ikke andre forretninger kalder mig herfra.

Dette Aars skønne Sommer med dets vedvarende gode Veier, synes at bebude os en rigelig Høst, det havde ogsaa været en af de riige Aar for Bonden, naar alle havde havd godt Sædkorn, men da de fleeste for ikke at sulte har været nødsaget at opspiise deres eget Sædkorn, og i deres Stædt igjen maatte kjøbe fremmed Korn til Sæd, som kun gav meget lidet igjen, saa frygter jeg at til Sommeren ligeledes vil blive en stor Mangel paa Korn, især da Almuen har tidlig maatte begynde at spiise af dets egen Grøde; vilde de jeg har talt med om denne Gienstand følge min Advarsel og eksempel og blande nu strax deres Korn Meel, som var bestemt til Brød med Barke-Meel, da er jeg forvisset at de ikke vilde lide Mangel, thi de forøger jo dermed kvantiteten og følgelig har de ogsaa føde en længere Tiid, og de vilde undgaae den Elendighed til at spiise det bare Barkemeel, om hvilket de desuden har Fordomme som jeg havde Møye nok med paa miine Reiser at udryde, thi de indbilte sig at de fik Blodgang og andre Sygdomme af det; en Lykke var det altsaa, at der hvor Blodgang Epidemien grasserede, hverken Barke eller Mosemeel var spiist.

Af Radesygen har jeg funden adskillige, hvoraf dog de fleeste vare i en miserabel Forfatning - de havde allerede udstaaet adskillige Cuurer men uden nytte; kun nogle faa curable har jeg havd under miin behandling, og disse var restitueret. Blant disse vare især To, hvor den veneriske Syge spille en Hoved Rolle - ikke troede jeg at finde veneriske Syge her, thi jeg troede at den kun havde sit ophold ved Søekanten nordenfor Bergen især, hvor jeg havde min forrige Station.

Der er intet videre at indberette til Sundheds Collegium for dette Aar. Kun det kan jeg ikke undlade at anmærke noget om Lægens Situation her i Fogderiet angaaende hans omflakkende Liv, uden at have en virkelig fast Boepæl; det er virkelig ubehagelig ikke at have et skikkelig Stædt til at kunne boe udi. Den Ubehagelighed er neppe at beskrive. Man maa flytte snart til et snart til et andet Stædt, liig Finnererne udi Finmarken, thi Bønderne selv ere meget knap logerede. Hvad tabes ikke ved disse Flytninger, og hvor kostbare er det ikke i denne Tiid, hvilken letelse i hans Oeconomie i denne Tiid, naar han havde en liiden Jiord, af hvilken han kunde vente en Hielp til hans og siines Ophold i denne nu saa besværlige Tiid, hvor Kornet betales med nogle Hundrede Rug Tønder - slette Udsigter for Lægen i Raabøygdelauget; Det var at ønske at Sundheds Collegium, med Vedkommende vilde kun et Øyeblik sætte sig i mit Stædt, og giennemløbe alle disse

ubehageligheder i min Situation - og dernæst med Alvor bidrage til at en Foranstaltning blev iværksat der kunne forandre dette Ubegelig, og give Raabøygdelaugets Læger en Hytte han kunne tye her til, uden at fornærmes og forjages af Capricer, Egennytte etc.etc.

Heigrefos i Raabøygdelaugets Fogderie
D 16de Novbr.1813

Fr. Hoppe

(Friedrich Gottlieb Hoppe, 1759 - 1820, f. i Altona, kir.ex. 1791, distr.kir. Sunnmøre 1799-1812, Råbygdelaget 1812-14, verkslege Blaafarveværket 1814-20)

MANDAL & LISTER (1811)

Mandal

Til det Kongelige Sundhedscollegium for Norge!

I indeværende Aar har ingen Epidemie yttret sig her i Amtet.

Fnat er almindelig blandt Almuen; derimod har jeg seet ikun faae Veneriske og Radesyge.

82 ere af mig i dette Aar blevne vaccineret; af disse kunne 28 ey meddeeles Attester.

Om Mortaliteten og indtrugne ulykelige Hændelser her kan jeg intet melde, da Vedkommende indgiver herom Indberetning til Stiftsphysicus, som forfatter Listen derover.

I Amtet er der een Landphysicus, een autoriseret Chirurg Seifarth (*Christian Seyffarth, 17..-1813, kompanifeltskjer i Mandal 1796-1813*) og een examineret Gjordemoder Anne Margrethe Aarup, hvilke alle opholde sig i Mandal. Deres Kaar ere, som Tiderne, slette.

Mandal har intet Apothek.

Der har ingen Anledning været til Klage over Qvaksalverie.

Mandal d: 28 Decemb. 1811

H.Nørbech
Landphysicus i Mandals Amt

(Hieronymus Nørbech, f. i Fredrikshald, 1774-1831, med.eks.1804, landfysikus Mandal 1809-12, Stavanger 1812-15, Jarlsberg 1815-24, stadsfysikus Kristiansand 1824-31).

Flekkefjord

Beretning om Medicinalvæsenet i Flekkefjord Distrikt for Aaret 1811

I dette Aar har ingen epidemiske Sygdomme yttret sig her i Distriktet.

Om Radesyge I Flekkefjord Radesygehospital er i dette Aar indkomne 39 Syge, udgangne helbredede 27, udgaaet incurabel 1, død 1. Ved Aarets Slutning ere de Syges Antal 29.

Om Mortaliteten

Ligesom i flere Aar er skeedt, saaledes har jeg heller ikke for afvigte Aar erhholdet fra Præsterne Mortalitets-Liste. Aarsagen er nok denne at disse Lister ligesom tilligere, førend her var Landphysikat, blive Stiftsphysicus tilstillede, hvorfor det synes overflødigt, at anmelde samme Ting til 2 forskellige Steder.

Om Jordemodervæsenet

Her i Distriktet findes kun examineret Jordemoder ved Navn Birthe Sophie Dahl som boer i Fahrsund, og har været der siden 1799. Hun har af Stedet 50 rd aarlig foruden en Gratification af enhver, som hun betiener.

Om Apotheket i Flekkefiord

I Følge Sundheds Collegiets ærede Skrivelse til mig af 14de October:d:A.er Visitationen af Apotheket for dette Aar udsat til Februar:1812. Naar samme er afholdt, skal jeg have den Ære at melde Udfaldet.

Om Vaccinationen

I dette Aar ere vaccinerede 572 Børn, neml: af Lister Amt 461, og af Mandals Amt 111. Den til Lister Amt grensende Deel af Stavanger Amt ere Vaccinations Listene over disse Børn allerede med sidste Post sendte til Hr. Amtmand Baron Wedell-Wedelsborg og Hr. Amtmand de Schouboe med Anmerkning, naar de have lest dem, at tilstille det ærede Sundheds Collegio samme.

Af disse Lister vil erfares hvilket Bryderie og Besværighed der forefaller med Vaccinationen.

Endskiønt jeg paa Vaccinationsdagen nøye betyder Foreldrene til de smaae Børn saavel som de voxne Børn selv, at de næste 4de Dag igien maa møde med alle Børnene, for at Kopperne kan bedømmes, saa blive der uagtet mange været borte, om hvilke man altsaa er uvidende, om Vaccinationen har slaaet an, og hvorledes andre møder først 14de Dag, naar Kopperne er tørre og bedækkede med Skorper, og andre endnu tidligere.

Endeel Børn sønderriver Kopperne og forriver sig saaledes, / uagtet jeg bestandig paa Vaccinations-Dagen advarer dem for at gjøre det / at det ofte er vanskeligt at bedømme Koppernes ægte Beskaffenhed, naar de medfølgende umiskiendelige Kiendetegn hvorblandt de om Kopperne værende røde Zirkler, som undertiden er Tilfældet den 8de Dag, ikke er destoe tydeligere. Hvor det derfor er forekommet, at Kopperne have været sønderrevne, maa jeg af de andre Kiendetegn, f.ex. de røde Zirkler, Koppernes Figur, Kiertelhøyelse under Armene, have kundet slutte, at Kopperne have været ægte, der har jeg desuagtet givet Attest, men anmærket paa Attesten, at Kopperne vare sønderrevne, men efter Sandsynlighed ægte. Hvor Kiendetegnene have været tydelige, har jeg vaccineret paa nye.

Tilfældet har da ofte været det samme, at Armene er forrevne, eller og, at Barnet slet ikke møder igien. Aarsagen til, at de saaledes forriver sig, maa søges dels deri, at en stor Deel af Almuen er plaget med Udslæt, hvormed følger Kløe, og dels i den slemme Vane de har altid at rive sig.

Med Kopperne i deres Begyndelse skal og efter Sigende være forbunden Kløe og Stikken paa de vaccinerede Steder.

Endnu maae jeg erindre, at nogle Børn i Liknes Sogn ere vaccinerede af Guldsmed Aamodt i Kvinnisdahl, nogle i Bakke Sogn af

Degnen sammesteds John Sandhvat, og nogle i Hylands Sogn af en Bonde ved Navn Aale Tronsen Hyland. Da jeg formedelst Distriktets Vidtløftighed maatte være snart paa et, snart paa et andet Sted, saa lovede disse Mænd at hielpe mig med Vaccinationen, hvorfor jeg underviiste dem saavel i Maaden at vaccinere, som i at bedømme de ægte Koekoppers Beskaffenhed, hvilke de og ser af de Børn, jeg havde selv vaccineret.

Efter den Forklaring, som de derpaa har givet mig, har jeg selv udstædt Vaccinations Attester, men paa disse Attester anmærket af hvem Barnet var vaccineret, og at det efter hans Forklaring havde faaet de ægte Koekopper.

Flekkefiord:d:31de December 1811

Ærbødigst
Walther

(Lorentz Wilhelm Walther 1767-1830, f. i København, med.ex.1794, dr.med.1796, landfysikus i Flekkefjord 1799-1823).

STAVANGER

Ærbødigst Pro Memoria !

I Følge de allerhøyeste Kongelige Anordninger tager jeg mig herved ærbødigst den Frihed at tilsende det høye Sundheds-Collegium de Iagttagelser jeg i Henseende til Medicinal-Væsenet i Stavangers Amt har havt Leilighed at gjøre.

Men jeg maae i Foretagen udbede mig det høye Collegiums skaansomme Bedømmelse af denne vist noget utilfredsstillende Indberetning; da den korte Tid jeg har været her, ikke har kunnet være tilstrækkelig til at oplyse mig over alle hertil henhørende Gienstande, og Mangel paa local Kundskab indbyder mig endnu at tale om adskillige Ting, herover jeg ellers kunde meddeele det høye Collegium Efterretning.

De Sygdomme som i de Aar medens jeg har opholdt mig her paa Stedet havde været de hyppigste være følgende: omtrent i Midten af November Maaned yttrede sig her en catharralsk-rheumatisk Feber, som anholdt mange Folk og til dels endnu vedvarer. Den har størst Lighed med den i Kiøbenhavn i Foraaret 1801 herskende Svaghed og viser sig efterhvert ved Heshed og en stærkere eller mindre Besværlighed ved at svælge, snart ved en kort, men ofte lunge vedvarende Øyenbetændelse. Hos de fleste varede den nogle faae Dage. Hos nogle faae have den været temmelig haardnakket, og især Hesheden har først vilde vige for vesicantia og locale Blodutømmelser.

I Egersund og den sydlige Deel af Amtet herskede derimod en temmelig ondartet nervøs, putrid Feber, hvoraf der i kort Tid døde adskillige Mennesker, og som ventelig havde sin Oprindelse af de Heedeange som omsam-

ledes mellem Klipperne og i denne usedvanlig varme og stille Sommer og Høst ikke som ellers har kundet foringes af Vinden.

Kopper har, saa vidt jeg veed, aldeles ikke grasseret, hvorimod er Fnat meget almindelig, og ved Almuens udvanlige Ligeegyldighed mod denne Sygdom, og dens Mangel paa Reenlighed vil det være vanskeligt at faae den betydelig formindsket.

Hvad Radesygen angaaer saa vil det høye Collegium af Sygelisten for forrige Aars sidste Qvalitet, jeg herved har den Ære at oversende, saa vil Patienternes Antal paa Sygehuset forøges, hvilket vel det være beviset at Sygdommen ikke betydelig tager af, men tillige at Almuens Tillid til denne Indretning ikke formindskes.

Vaccinationen synes alt meer og meer at møde Almuens Tillid og Yndest, og der er vel kun faae endnu tilbage som ikke skulde vilde lade deres Børn vaccinere. Assistenten ved Sygehuset, Hr. doktor Knobbe (*Ditlev Knobbe, 1753-1824, f. i Kiel, skipskirurg, fra 1799 ass. lege ved radesykehuset i Stavanger*), en især i henseende til Vaccinationen overmaade nidkiær Mand befunden paa alle Maader og har ifølge hans inleverede Liste i forrige Aar vaccineret hen ved 250 Børn; deels her i Byen og deels paa Landet.

Jeg selv har derimod kun havt Leilighed at vaccinere 4-5 Børn, som ved de sædvanlige Tilfælde overstod Sygdommen.

Ved ulykkelige Hændelser er i min Tid her i Byen druknet 3 Mennesker, en Dreng som faldt under Iisen, og en gammel Mand og Kone som ved Nattetider faldt i Vandet, og da de først opdagedes paa Morgenens ikke kunde berges til Liv igjen.

Om Mortaliteten kan jeg kund meddeele Efterretning for Stavangers Egn og annecterede Menighed hvor i afvigte Aar i alt ere døde 108 Personer, hvoriblandt 6 dødtfødte Børn, og en Kone som døde i Barselseng.

Foruden mig eyer Stedet kund en Chirurg forenævnte Detl: Knobbe, som i sær meget uegennyttig komme de fattige til Hielp, hvor han kand, hvorfor jeg af mit gandske Hierte vilde ønske denne brave Mand en Alder hvor han kunde see sig betrygget for trængende Næringsssorger da de 100Rd han har som Assistent ved Sygehuuset neppe forslaaer til Livets første Nødvendigheder, og i en saa liden Bye som Stavanger tvende Læger umueligen kand leve ved siden af hinanden.

Stedets edsvorne og eeneste Giordemoder, Mad: Faust, er, for saa vidt jeg hidentil har havt Leilighed at iagttage hendes Adferd, som Giordemoder duelig, og bliver i Egnen meget søgt, hvilket ved Væren paa Landet ikke vil og ikke kunde være Tilfældet.

Qvaksalverie hersker her ligesaavel paa andere Steder og er maaskee vanskeligere at udrydde da Almuen med største Tillid betroer sig til omflakkende Qvaksalvere, og derimod kun sielden og som oftest for for sildig søger en Læge.

Især finder man her en Deel ambulerende Qvaksalvere, som reiser fra Præstegield til Præstegield, fra Øe til Øe og aarelader, sommetider samle Familier i Fleng, uden at tage Hensyn om de ere syge eller ikke - da de fleste af disse Folk ikke have andet hvorved de kunde opholde Livet og føde en, sommetider talrig Familie, saa vilde det synes meget haardt paa eengang at vilde tilstoppe for dem denne eneste Kilde til Livets Ophold, men jeg haaber lidt efter lidt at skulde kunde formindske deres Antal og at kunde overtyste Almuen om denne Skadelighed.

Ved den sidste Apotheker-Visitation som blev afholdt den 28 Dec: 1804 fandt jeg Hr. Zetlitzs Apothek temmelig vel indretted og vedligeholdt. Af den af mig for dette Aars satte Taxt, der i det heele afvigtes lidt fra den ifior satte, tager jeg mig herved den Frihed at tilsende det høye Collegium en bekræftet Gienpart.

Stavanger den 10 Januar 1805

ærbødigst
Boetius Fangel

(Johan Boetius Fangel, f. i Slesvig, 1780-1805. Med ex.1801, dr.med.1804,landfysikus i Stavanger og Ryfylke s.å.)

SØNDRE BERGENHUS

Bergen

I Følge Høykongelig Befaling af 20de Decbr 1803, skulde jeg herved have den Ære for det Kongelige Sundheds Collegium at vedlegge min Beretning over de i bemeldte Anordning opgivne Limiter, som forsaavidt Bergens Bye angaaer.

Lykkelig nok formedelst vores Beliggenhed ved Havet, de gavnlige Strømvinde, der holde Luften reen og varm der gjør den ikke sielden længe vedholdende Regn endog til en Nødvendighed for os, har Byen i sidst afvigte Aar været aldeles frie for nogen farlig grasserende eller smitsom Sygdom.

Vel ytteret sig i Junii Maaned i en af Forstæderne, og i de ringeste Hytter Spor til Galdefeber frembragt ved Smitte, men ved Øvrigheds Foranstaltning blev Plagen strax angrebet med Alvorlighed, og inden kort Tiid standset.

Saaledes gav ogsaa i en senere Periode af udtørrende Østenvind Sundhedens farligste fiende hos os Anledning til en Epidemie af catharalsk Feber, der dog kun var farlig for høyst enkelte Personer, og saadanne der vare prædisponerende til Brystsye.

I October Maaned fulgte en Epidemie af Ophthalmie, saa almindelig at flere hundrede Mennesker daglig bleve angrebet deraf i meere eller mindre Grad, men tillige saa godartet, at den efter Reglen kun varede i faa Dage, og, mangfoldige Subjecter kunde gaae ude med den. Dens Almindelighed var saa stor at kun høyst enkelte undgik den, og var det ikke usædvanligt at træffe flere Personer om Eftermiddagen med smærtende og ræn-

dende Øyne, dem man om Formiddagen havde talt med som ganske friske.

Efter 16 Aars Forløb har man siden efter seet Rubeolæ, den gang Forløber for Skarlagens Feber, dog kun hos Børn og enkelte Voxne, men ledsaget med meget voldsomme baade Hals- og Nerve-Tilfælde, og i øvrigt saa liige Skarlagens Feber, i sær i Desquamations Perioden, at kun nogen Forandring i Udslættets Form og Farve kunde berettige til at henføre det til ovenmeldte Species.

Af foranførte vil det høye Collegium erfare at Byens Stilling i Henseende til acute Sygdomme, saavel i afvigte Aar, som i Almindelighed er i høy Grad gunstig. Det samme ville være Tilfældet med de chroniske, naar ikke den veneriske Sygdoms Udbredelse blandt de ringere Classer gjorde en sørgelig Undtagelse. Denne Pest har i de senere 10 Aar giort saaadan Fremgang at man finder faa blant bemeldte Familier, hvor ikke et eller andet Spor deraf antreffes. Deels har de fremmede Krigsskibe, især hollandske, der i afvigte Decennium har besøgt os, biederet meget til denne Smittes Udbredelse, men fornemmelig troer jeg man fra omkringliggende Land-Districter, i sær Sognene Hougs og Hosanger, gienem Ammer, Betlere, Daglønnere og deslige, er blevne udsadt for denne Plage.

I disse Egne har Sygdommen i mange Aar trodset enhver Øvrigheds Foranstaltning, saa vel ved at lade de syge indbringe til Byens Sygehuus, naar det ringere Antal tillod denne Fremgangs Maade, som ved at sende kyndige Personer derhen naar Patienternes Mengde fordrede det.

Vel har man herved nogenlunde standset Sygdommens almindeligere Udbredelse, men neppe har man troet sig fuldkommen

sikker førend nye Efterretninger har forstyrret denne Fred. Det særegne herved, og som efter min Formeening beviser gammel Hærkomst, er dette, at man, saa vidt jeg kan kalde mig tilbage, aldrig seer primaire Tilfælde, som Gonorrhoe, Chancres, og deslige, men det heele bestaaer i en som altid yderst ringe Exulceration i Halsen og Udslæt paa Lege- met, foruden paa genitalia, meget let at helbrede hos dem hvis Constitution endnu ikke formedelst Brug af mercurialia er svækket, men vanskelig i modsat Fald, og er det fra sidste Synspunkt man med rette kan give Sygdommen Navn af Radesyge.

Børnekopper vil formodentlig aldrig meere finde Sted i denne Bye. Vaccinationens heldige Fremgang, og de mange Ildprøver den ved sin første Anvendelse udholdt har ophævet enhver Tvivl om dens velgiørende Egenskaber. Vel blev afvigte Aar kun et Antal af 300-400 Personer indpodet, et ringe mod det i Aaret 1802, men Aarsagen hertil var fornemmelig den, at den ringere Classe, anderledes end i sidstnævnte Aar, da Faren var overhængende, syntes at det ikke nu var Tid at haste, og desaarsag udeblev uagtet gientagen Anmodning i de offentlige Blade.

Mortaliteten af Barselkoner, saavel som dødfødte Børn har i afvigte Aar været usædvanlig stor, 10 af første og 40 af sidste Slags, ikke engang de Koner indberegnete, som man blant de ringere kan antage at være døde af Barselsengens seenere Følger. Blant de døde Koner ere 2de formedelst epileptiske Tilfælde, en 3die blev reddet, og 2de formedelst Blodstyrtning placenta prævia, og for længe opsadt Hielp. Det første Uhæld har i flere Aar været ubekjendt hos os, ja kun den mindste Patient af dette slags kan jeg kalde mig tilbage, det andet er ikke usædvanligt men løber for det meste lykkeligt af, naar vedkomende som almindelig skeer hos den meere tænkende Deel af Publikum ikke betroer sig til andre end de examinerede Gjordemødre hvoraf byen har 3de og 2de baade kyndige og duelige. Flere trængte man til naar man skulle see udrøddet det skammelige og skadelige Qvaksalverie, som i denne Lægekonstens Green finde Sted hos os.

Jeg afholder mig fra at videre udbrede mig over denne Materie, som jeg til forskjellige Tider og paa forskjellige Steder har andraget, i det Haab, at den nyere publique medicinal Indretning, som en Afdeling af den nu nok modne generale Fattig-Commission, snart vel gjøre ende paa et Uvæsen det jeg i mange Aar og paa mange Maader med megen Hæld har bekiempet.

De tvende her i Byen etablerede Apothekere have til alle tiide holdt deres Oficiner i tilbørlig og for det meeste overflodig Stand. Det meget afgjørende Beviis her paa aflagde der i Vinteren 1796, da de, for Apotheker Dynnoe paa den til Vahernes Anskaffelse meest ubequemme Tiid, udholdt en overordentlig Leverance af Lægemedler i fire Maaneder til nesten 600 Syge af den her da liggende franske Escadre.

Siden den Tiid er Forfatningen ikke bleven værre. Den Lethed Handelen tilbyder fra alle Steder at kunde anskaffe de raa Materialier, Skibsfartens kun fra Uger om Aaret varende Standsning gjør at man stedse og rigelig er forsynet med gode Vahre.

Den daglige Leilighed de praktiserende Læger har til at overtude sig herom har til Dato giort enhver til fastsadt Tiid bestemt Visitation overflodig, ligesom og den jævne Afsætning af Medicamenter har afholdt Apothekerne fra at forhøye Prisen udenfor den befalede Taxt, meget faa Species undtagne, og til meget sieldne og korte Perioder. Jeg skylder deres uegennyttige Adfærd i denne Henseende, endog under meget ufordelagtige Handels Conjunctioner, den meest ubegrænsede Agtelse.

Det høye Collegium undskyldte gunstigst at denne min Indberetning fremkommer længe efter den lovbefalede Tiid.

Upasselighedhed, der i de sidste Uger næppe har drevet mig frem til de meget nødvendige Forretninger har været Aarsag i at ieg først nu opfylder min Pligt.

Bergen d. 23de Februarii 1805

Ærbødigst
L Monrad
Constitueret Stads Pysicus

(Lars Monrad, 1762-1836, c.m.1785, f. i Porsgrunn, dr.med.1787, lege i Bergen fra s.å., konst. i 1803, stadsfysikus fra 1806, apoteker fra 1829)

NORDRE BERGENHUS (1814)

Sunn-og Nordfjord

De i Cancellie Circulaire af 20de Decembr. 1803 anførte Poster Medicinal Væsenet betreffende, besvares herved, som følger:

1. De Sygdomme som have yttret sig i Sønd- og Nordfiords Fogderier i afvigte Aar 1814 var: Forraadnelses- og Nervefeber, som paa et og andet Stæd i Bøygderne har vist sig og altid hidbragt med Reisende fra Bergen og Trondhiem i Skipe.

Betendelses Sygdomme af alle Slags. Forkiølelses Sygdomme.

Veneriske Syge, hvoraf ieg har havt et betydelig Antal saavel i dette, som i de 3 foregaaende Aar, da Antallet paa dette Slags Syge, som ieg har havt i Kur fra alle Egne i Fogderiet, siden min Hiemkomst ved Regimentet i Aaret 1814 beløber til 325 Personer.

Denne Sygdom var før Krigen yderst skiælden her i distriktet, men er bleven hidbragt med hiemkomne Soldater fra Armeen og med Sø-Folk.

Børne-Kopper har ikke yttret sig her siden Aaret 1811.

Fnatsyge af forskiællige Arter er meget almindelig blant den herværende Almue, særdeles ved Sø-Kysterne og er hos disse vanskelig ja næsten umuelig at udrydde af nedenstaaende Aarsager.

Radesygen hører ikke hiemme i Bergens Stift.

2. Ingen af disse anførte Sygdomme har sin Grund verken i Fødemidler vis Beskaffenhed eller Mangel paa disse, uden Fnatsygen, der er saa almindelig for Kystboerne, og har sin Oprindelse af den megen fede Fiskespise, som næsten er deres vigtigste og eneste Fødemiddel og som de nyde næsten uden Brød, Salt og suurt, dertil biedrager deres idelige vaade uldne Klæder, som de om Aftenen tager vaade af og om Morgenen trækker næsten ligesaa vaade paa, naar de atter reiser paa Havet, for at fidske, hvor de heele Dagen sidder i Baaden indhyllet i den fugtige Taage, hvorved Uddunstingerne aldeles hemmes.

Som saa ofte foranlediger andre farlige Sygdomme; kommer nu hertil deres store Ligegyldighed i Henseende til Reenlighed, som overgaaer al Beskrivelse, saa seer man uovervindelige Aarsager til dette Onde.

3. I Henseende til Vaccinationen, da har ieg siden Aaret 1802 stedse vedligeholdt den her i Distriktet, som er meer end 60 Miile i Omkreds, og til den Tiid vaccineret henved 16000 Personer.

I 3 Aar var ieg paa Østlandet med Regimentet, og da ieg kom hiem, i Aaret 1811, vare Børne-Kopper udbrudte næsten over hele Fogderiet, hvorfor ieg maatte gjøre en Reise om hele distriktet, for at vaccinere og blev da 4500 Personer vaccinerede, hvorved Børne Kopperne i en Hast aldeles ophørte.

I afvigte Aar vaccinerede ieg 652 i Nordfjord.

4. Mortaliteten har i Almindelighed været ringe, ligeledes af Barsels Koner og spæde
8. Over Qvaksalverie har ikke været at klage.

Børn og mindre end man havde troet, da den største Deel af den fattige Almue næsten i 2 Aar har nærret sig af Barkebrød, som giver ringe Næring for Legemet, men dog slet ikke har forarsaget nogen Sygdom.

Sygehuuse haves ikke i Distriktet, som dog ere af yderste Nødvendighed.

Indvigen i Nordfiord d:
16de Marti 1815

5. Ulykkelige Hændelser: 5 Mennesker omkom paa Søen, 2de nedfaldne og slaget sig til Døde - saavidt mig bekiendt.

ærbødigst
Uchermann

(Christian Bonning Uchermann 1762-1844, f. i Bergen, militærkirurg fra 1788, kir.ex.1795, distriktskirurg i Sunn-og Nordfjord fra 1802 til 1834).

6. I Fogderiet er ieg den eneste practiserende Læge: Jeg har intet Jordbrug og min faste Løn som districts Læge er 140 rdr der næsten er min eneste Indtægt og næppe er tilstrækkelig til de fornødne Klæder for mig, langmindre til at ernære mig med en talrig Familie i en Tiid som denne. Saalenge ieg tillige stod ved Regimentet og havde begge disse Embeder, havde ieg nogenledes Udkomme, at sige, før Krigen, da Pengerne havde deres sande Værd, men da ieg, formedelst svækket Helbred maatte søge min Afsked fra Regimentet, ere mine Vilkaar yderst trykkende, og efter at ieg har tient mit Fedreneland i 30 Aar, uden Selvroes, som virksom Læge, har ieg intet Levebrød.

7. Her gives ingen andre examinerede Giordemødre end de som ieg har oplært. I Aaret 1803 oplærte ieg 16 unge Bonde Koner i giordemoder Videnskaben saavel theoretisk som practisk, saavidt det sidste lod sig gjøre paa Fantom; disse vare Gaardmænds Koner fra forskiellige Præstegield i Fogderiet og bleve ansatte som Giordemødre i de Præstegield de boede. Med disse Konerne, skjønt Antallet er for ringe, har man Hidentil behielpet sig, og største delen af dem har ofte viist Prøve paa Duelighed.

De nyder, som bekiendt, ingen løn eller nogen anden Indkomst, uden det ubetydelige, man giver deres Forretninger.

Navnene paa disse Koner ere:

Brithe Furne, Anne Sunde, Brithe Støv-reide, Eli Viig, Malene Opheim, Oline Førde, Anne Moursætter, Rebecke Slodden, Syneve Verejde, Syneve Ryg, Magnilde Shierdahl, Megrethe Steenhovden, Baarni Møchelbusk.

De manglende 3 ere døde.

ROMSDAL

Sunnmøre

Medicinchirurgiske Annotationer samlede i Sunnmørs Fogderie af Districts Chirurg Hoppe i Aaret 1804

(Friedrich Gottlieb Hoppe 1759-1820, f. Altona, kir. eks. 1791, distr.kir. Sunnmøre 1799-1812, Råbygdlaget 1812-14, verkslege Blaafarveværket 1814-20)

Januar, Februar og Martii vare Maaneder der uagtet det haarde Veier holdte mig i en bestandig Bevegelse.

Een Catheral feber er i gangsat over heele Fogderiet, og dennes pludselige Komme overrumplede mange Mennesker. De Symptomata som vare egne, bestode især i en heftig Ryksmærte, Hovedpiine og obstructioner, forresten var Feber, afvexlende med Kulde og Hede i Kroppen, een guul Tunge, slem Smag i Munden, Døsigheid, de sædvanlige Signa characteristica. Naar Sygdommen overlades til sig selv da findes den almindelig den 7de eller 9 Dag med en foregaaende Raserie og siiden en overordentlig Døsigheid samt obstructioner.

Aarsagen til denne Sygdom kunde ej søges i den daglige Føde, thi den, saalidet den Almindelige Mand endog, saa havde deraf, saa var den dog i dette Aar god og velmodent bragt ind i Huuserne, men det lod til at den vedvarende Østen Vind snarere har været Aarsag.

Den Medicinske Behandlingsmaade bestod blot i Diaphoretica & Digestiva ; emetica naar det behøvedes, camphorata sielden, undtagen den var mer end ellers inflamato-

risk, eller synes at angribe Brystet, som stese var Tilfælde især hos den som enten ved stærke Forkjølelser, eller hidsende Drikke havde erhverved sig et svagt Bryst, og de maatte da behandles inflammatorisk.

At det virklichen døde mange Mennesker her i Fogderiet er unægtelig især i Aaret 1803; men at man kan tilskrive Sygdommen som Aarsag dertil, hvilket i førstningen saa meget var antagelig, derfor er ingen sikker beviis; vel har den biedraget meget dertil, men den almindelige Elendighed, Armod, og Hunger som i de sidste to Aar især i den sidste Vinter havde naaed sine høyeste Spidse, er uden tvivl Skylden eller Aarsagen til mange Menneskers Død; og hvad kunde ventet andet?

Fiskeriet, som Hovednæringrenet her i Fogderiet, har allerede Mislykkedes i 10 Aar, især i disse 3 Aar, kommer nu Jordens Misvæxt, som Tilfeldet var i Aarene 1802 og 1803, samt de høye Kornpriser andensteds fra dertil, da naaer eller rettere sagt, stiger Elendigheden og Hungeren gradviis, og Sygdomme i Forbindelse med disse kan gjerne ødelægge hele Districter.

Een meget smitsom Udslet som allerede i Aaret 1803 havde taget siin Begyndelse, hersker endnu baade blant høye og lave Folk. Udslettet ligner ej den almindelige Fnat / Scabies:/ omendskiønt den er ligesaa kløende; den har ej heller sit Sede, som ellers paa Hænderne og Fingerene; ej heller udbryder den paa samme Maade og i saadan er store pustulæ fyldte med Materie. Slig den begynder med en stærk Kløe over hele Kroppen især paa Maven uden at man i førstningen bemærker noget Udslet; derefter kommer Udslettet frem i smaae Blegner lignende Huden af Knappenaalshovedes Størrelse; disse Blegner indeholder de fleste Tiider en klar Væd-

ske, undertiden er den dog tyk, og saa snart man har opstukken den og udtrykt Vædsken, da forsvinder Resten og tørker bort; naar derimod disse Blegner faaer en større Væxt, da forandres den stærke Kløe til Smerte, Blegnen bliver inflameret, den indeholdende Vædske, tyk, guul og undertiden blodig, dens Lugt som raadne Æg, og vedholder til Plage for Mennesket i nogle Maaneder.

Nogle af de Conditionerede folk ansee Udslettet for ubetydelig; den Simple Mand for aldeles intet farlig, og brugte ej heller noget derfor, hos dem som vare benegne for samme, brugte jeg deels Sulpharata, deels Mercurialia alt efter den Syges constitution og Sygdommens Natur.

Een geistlig Embedsmand som ofte havde raadført sig hos mig i et eller andet Tilfælde som kunde indtræffe i hans Familie angaaende Sygdom, var overordentlig plaget med Hypochondrie og de dermed forbundne tilfælde som slige Personer deels indbilder sig, deels og er tilstæde; denne Mand som ej alletider var fornøyet med Lægens Meninger og Forskrifter /: thi hvad troer den sande Hypochondrist /: og som dog virkeligen kiændte hans Svaghed nøye, bekom det Indfald selv at læse Medicinske Skrifter, og derefter at udrette Kuren til hans Helbred(s) erlængelse.

Blant alle autorer var Wilhelm Tissot hans fortroeligste, siden den antog Sygdommen med og uden Materie, dette gjorde det indtryk paa ham, at han ønskede at gjøre et Medicinsk forsøg, som han og iværksatte, som følgende. Efter adskillige Samtaler hvorved det ogsaa kom i Erindring, at man kunde helbrede en Sygdom med en anden ved Indpodningen; Dette bragte ham paa den Idee, at lade sig Indpode med den den gang grasserede fnat, som blev iværksat strax ved Sammenleiet med hans Børn som vare befængt med samme; men dette Medicinske forsøg for at faae den Hypochondriske Materie ud af Kroppen ved Fnat, fortrød han tidt og ofte, thi hans Legeme lignede en spedalsk, og maatte bære sig med samme i nogle Maaneder. Virkningen af dette Forsøg fald dog ej ud efter Ønske, som han siiden selv berettede mig; Jeg er nu bleven fuldkommen frisk af dette bestialske Udslæt, som allene kan tilskrives den af dem sidst bekomne Medicin; hypochondrien fordriver jeg nu med daglige Bevægelser og Arbeide paa mine Jiorde og som jeg nu troer er nok for mig den beste Medicin for samme, kun ønskes at der stedse maatte være Tiid og Veier til at kunde fortsætte samme der.

Aarsagen til denne Udslæts udbredelse var ej andet end Smitte af en Reisende som havde lagd i adskillige Huse, hvoraf igen andre bleve smittede, og derved samme udbredtes.

Veiret har i de første 6 Maaneder især i de 3 første været usædvanlig godt. Vinder har i de fleste tiider været Østlig og Nordlig med klar Luft; kun 2 gange har vi havd den tykke Taage, hvorom Strøm i sin Beskrivelse over Sundmoer melder; man kan altsaa paastaae at Luften ej har havd stor Indflydelse til den før anførte Catharal Syge, men vel den allerede bemeldte Armod, Hunger, og Elendighed, som dog med tilveiebringelse af Levnets-Midler, snart blev standtshed, undtagen at den vedholdende Østen Vind skulde have været Aarsag til Sygdommen, thi den havde meget caracteristisk med Catharrer som grasserede i Aaret 1802 i Kiøbenhavn bragte fra Russland.

Spedalske ere her i Districtet gjerne de gangbarste Sygdomme, og som nok bliver vedholdende ifald ingen andre mesures blive tagne. Den almindelige Mands daglige Levnet hertil Lands er især af den Beskaffenhed, at den viiser os noksom Aarsagen til denne gyselige Sygdoms ved lighedelse. Deres Spiise bestaaer de fleste Tiider i Fiskelever, Skarn og Issel /: Fisken selv selges /: disse prepareres med lidt Mehl til Ball, eller Klumper; som oftest ere disse deels allerede saa gammel at de lugter, og Leveren som de ogsaa best synes om har allerede dannet sig til Tran; spises fisk da dypes den i gammel Talg blandet med gammel Ost etc. Betragtes nu den uddvortes Diæt som saa nøye er passende til den Indvortes, da kan man sig gjøre en fuldkommen Idee om disse Menneskers ussele Tilstand, og de deraf flydende Følger. Deres daglige Klædedragt er vel gode, kan udholde mangen haard Storm, men de har sielden at skifte deres Klæder tørkede i samme Værelse som de opholder sig og sover; liidet har de at ligge paa om Natten og endnu mindre at dække sig til med. Uddunstninger standses derved isteden den nu paa den Tiid efter Dagens stæl skulde have sin gang og gavne dem; Fugtigheden i Værelset lægger sig som en Klister paa deres Legemer og Udluftningen savnes nu ganske.

Deres Ureenferdighed /: thi de vaske sig nok aldrig /: giver da Uddunstningen det sidste Stød. Hvor rancide maa ikke Vædsken blive i disse Lægemer?

Man gjør sig nu i disse Tiider al den muelige Fliid for at udryde en og anden Sygdom saa som Kopper etc. Kunde man ikke ogsaa finde

paa Midler til at udryde den Norge(s) egen Sygdom? Jeg mener ja, om ikke paa engang saa dog med Tiiden, nemlig ved Forrebyg-
gelses og betimelige Afsondringer. I de Egne hvor ingen Læge var, burde Præsten en gang om Aaret lade komme til sig heele Familier og forrethane sig en Undersøgning, og finder han en eller anden mistænkelig, da strax at sende den til nærmeste Læge, til en nøyere Undersøgelse og Behandling, forresten ad-
vare dem for Ureenlighedens skadelige Følger, og underrette om de Ting som kan vedligeholde Sundheden, og forrebygge at ej den gresselige Sygdom komme i Familien.

Er en Læge tilstæde, da burde den engang om Aaret forrethane en Reise i sit District, og paa visse bestemte Stæder eller Bøygder samle de der omkring boende til nøye Undersøgelse, optegne dem han fandt mistænkelig, og siden samle dem paa et Stæd som var beqvem til deres Helbredelse ifald ingen Syge-Huus var nærværende, eller forlangt bortliggende eller at der ingen flere kunde indlemmes formedelst Mangel paa Rum. Det forstaaer sig Lægen burde ej giøre slige Reiser uden at nyde daglig Diæt Penge og Frie Skyds.

Frieskyds, thi det var umueligt at han kunde bestride denne Omkostning af siin Løn, især i vidløftige Districter og hvor Reisen allene maa giøres til Søes.

Øyensynlig befængte, eller dem som ansees for incurable, burde uden Ophold bringes til det nærmeste Syge Huus, for der om mueligt at helbredes eller indtages som et ulægelig Læm, for der at forblive indtil hans Endelig(t).

Sygehuset bør være af den Indretning at det baade kan modtage Lægelige og Ulægelige; de sidste bør især finde Plads, thi intet er skadeligere, end at disse Subjecter bliver blant deres Familie eller andre. Om denne Indretning ej vil stifte eller tilveiebringe flere Godheder blant Almuen, derom vil jeg ej tale, kun vil jeg legge dette til at den almindelige Mand gjerne anseer Sygdommens Begyndelse for ganske ubetydelig.

Deres Haardførhed, deres Fattigdom ej at kunde udrede til den fornødne Medicin, og endelig Undseelighed forvolder at Sygdommen da naaer en temmelig Høyde, og dessværrer har det sidste gjerne skædt her i Districtet; ej allene Undseelighed alleene, men den i forbindelse med deres lange Søreyser, som ere for dem endog saa bekostelig til at naae Lægen, er som oftest skyld i disse Sygdoms forøgelse; komer nu en saadan Syg i en

Qvaksalvers Hænder, da kan man giøre sig den øvrige Slutning; deres Penge som de burde have anvendt til en sikker Kuur, ere nu faldne i Qvaksalverens Lomme, siden har de intet hvormed de kunde bestride Omkostningen til deres Helbreds erlængelse, men vandre som virkelig uduelige og selv opraadne Mennesker omkring i Bøygderne til Plage for andre indtil endelig forsynet forbarmer sig over dem og ender deres Dage.

De examinerede og i Løn ansatte Giordemødre ere

Marthe Lars-Datter boende i Hessen her i Borgensund

Ingeborg Ols-Datter boende i Drevig her i Borgensund

Ranild Jons-Datter boende paa Barstadt i Ørsten Sogn

Anna Ols-Datter boende paa Scheide i Ulfsteen Sogn

Karen Knuds-Datter boende paa Rise i Jørringfiord Præstegield

Marthe Niels-Datter boende paa Norvog i Herrøe Præstegield

Disse ansatte Giordemødere nyder Aarlig 5 rd Løn, hvorfor de ere forpligtede at hielpe de fattige med deres Hielp uden Betaling. De sidste 5 er oplærde og examenerede af mig i paahør af kyndige Embedsmænd i dette Fag; Den første har allerede været her i nogen Aar og var oplærd af den værdige men nu sygelige Doctor Goldt. Fem Præstegield mangler endnu Giordemoder, men som jeg med Tiiden haaber at skaffe; kun Fordomme allene har hindret mig.

Hvor megen Fliid og Umage man endog giør for at gavne den Almindelige Mand, saa er der dog, som oftest spild; dette har viist sig og viiser sig jevnlig i dette Fag thi der hvor disse Giordemødre ere ansatte, skeer som oftest de stærkste udsvævelser i Qvaksalveri(et); andre Lærlinger udøver Gjordemoder-Kunsten, men paa en ynkelig Maade, og den oplærde Giordemoder som da i mange Aar har kiændt for en duelig og fornuftig Qvinde, sættes nu tilside, og det blot fordi hun er oplærd og examineret. Kunde et forbud tilveiebringes som kunde standse den af Fordom forarsagede Uskik, da vilde mangt et spædt Barn blive frælst, og mangan Barselkone ej allene undgaae Døden, men og forebygges at disse og deres Levedage maa henleve som Krøblin-

ger og være sig selv og deres Familie til Byrde.

Fordom og Afsky om jeg saaledes maa kalde det, setter som oftest grændser for de beste af Regeringen foranstaltede Indretninger, og denne Uskik vil vist vedblive, om ikke et forbud har i følge med sig en liiden Straf af Mult, thi Lemfældigheden er ikke meer agtet, da Uvidenheden har fæstet for dybe Røder og Oplysningen her i Districtet er endnu i siin spædeste Barndom.

Vaccinationen har her samme Skiæbne; vel var jeg lykkelig at fremme den i Førstningen, men siden har jeg stedse havd forhindringer derved; dog har jeg vel i alt vaccineret henimod 200 stk hvorom jeg engang i Tiiden vil mer melde derom.

To Læns mænd og en Klokke som jeg underviiste derudi, har dog været heldig deri, men deres annotationes, som jeg dog ofte har bedet om, har jeg endnu ikke bekommet.

Overalt har Vaccinationen her i districtet en meget langsom gang, og derudi er skyld, deels de bestandige og usikre Reiser til Søes, deels Udslet og den derved forbundne kløe som gjør at Børn som oftest river Vaccinerne i stykker og man derved taber Materien, og endelig den almindelige Mands Afskye for alt hvad som er nyt for ham, thi det beviser et svar jeg bekom, efter Vaccinat. Tilbud, nemlig den som har skabt Kopper han kan ogsaa sette den paa; han nevnte vist ikke Vaccinerne; imidlertid lader jeg mig ikke skrække, thi jeg agter at continuere dermed i Sommer, da vinteren er her dertil den upassende Tiid.

Mortalitetens Antal af spæde Børn og Barselkoner, og Indtrufne ulykkelige Hendelser samt Vandskabt fødte ere følgende anotationes mig indgived, nemlig i

Borgen Præstegjeld:

Dødfødte 5 Børn

Vandskabfødte ingen

Ulykkelige Hendelser: 3 druknede hvoraf den ene kun er gienfundet.

I Voldens Præstegjeld:

Bortdøde 25 Børn alle under 1 Aar

Vandskabfødte ingen

Ulykkelige Hendelser - En Karl ved at rende paa Iis paa de saa kaldte Iislægger falt i et Hul, kom under Iisen og blev borte.

I Wandelven Præstegjeld:

Døde Børn under et Aar 15. Af disse er 11

døde under 1 Maaned

Barselkoner: ingen døde

Ulykkelige Hændelser: ingen

Vandskabt fødte: ingen

Saaledes er Indberetningen jeg har bekommet, hvoraf originalene ere endnu i min forvaring; ej heller har jeg bekommet fleere, endskiønt jeg biede med min Indberetning indtil nu. For mig er eller var det ikke mueligt at giøre en nøye Beretning, over ovenanførte Forlangende, saasom Districtets store Omkreds formedelst Søen forbyder det; jeg var altsaa nødsaget at bede Geistligheden derom, som dog ikke alle har opfyldt mit Ønske for at fyldestgiøre Collegiets Forlangende.

Hvad de praktiserende læger angaaer, da er her i Amtet Tre District Chirurger, Een Battaillons Chirurg, og Een Stads Chirurg i Christiansund. Hvad deres Vilkaar angaaer, da er den saavidt mig angaaer kun maadelig; Meget Arbeid, mange Reiser og liden Indkomme; de andres kiænder jeg ej.

Qvaksalverne har (jeg) nævnt og er endnu i sin fulde gang, den udrydes ej førend der sættes alvorlig Grændser; at melde nogen Vidnesfast kan jeg ej, da den stedse skiuler sig, og desuden er Districtet saa vidløftig formedelst Søen at det mig ikke er mueligt at naae frem, uden i forbindelse med mange Udgifter; kun ønskes at en alvorlig Befaling maatte tilveiebringes som kunde standse Qvaksalveriet i Fødsels-Videnskabet, kanske da endog saa den anden blev hævet; Uviidighed og Mangel ere imidlertid de Hoved Aarsager der vedligeholder den.

Om Apotheker Væsenet kan jeg intet melde, saasom her i Districtet ingen Officin holdes, undtagen af mig selv, saavidt jeg har fornødent i min egen praxin her paa Stædet, da det vilde ellers foraarsage megen Uleilighed og Hinder i min praxin naar de ved hvergang skulde have express til Byen, som er 6 Miile herfra; imidlertid gjør udlegged for Medicin som oftest et Skaar i mine financer.

I Novbr og Decbr Maaneder grasserede her Guulsoten /:Icterus:/ . Sygdommen var i sig selv ej betydelig, dog foraarsagede den blant en Deel familier megen Bekymring, thi de troede at den var en Begyndelse til den Udenlandske Guule-Feber, imidlertid forsvandt Frygten tillige med Sygdommen; intet andet blev brugt end Digestiva og Emetica, og en Fraholdelse fra Kiødmad; om den har været mer giængsel blant den almindelige Mand end jeg har seet, kan jeg (ej) sige, thi jeg havde kun af dem 10 a 12 Stk under miin Behand-

ling. Sygdommen begyndte gierne med Ekelhed, mindelse til Brækninger, ingen Sved, obstructioner, og den 9 a 10 Dag viiste sig den guule Couleur, som vedholdt ofte i 14 Dage men da siiden forsvandt uden videre Hindring.

Flere Sygdom har ej været tilstæde hos os, og det troer jeg kan allene tilskrives det usædvanlig gode Veir vi nu i denne Tiid have havd, saa og den skønne Høst med deres indbringende gode Korn; vilde nu Fiskeriet, som Hoved nærings Middelet her hos os igen tage en god Begyndelse og vedholde endeel Aar, da kunde den modfalne Bonde igjen leve, og Armod og Elendighed som saalænge har vandret blant os, forsvinde, og den forrige Velholdenhed igen fæste sin Boepæl hos os.

Borgensund d. 18de Januar 1805

F.G.Hoppe
D.Ch.

Romsdal

Pro Memoria !

Underdanig Indberetning om Medicinal Væsenet i Byen Molde.

Den vigtigste Sygdom som hersker her i Byen er den Veneriske. Jeg har anmeldt en Par Syge til Stædets Præst. Svaret har været at Byens Indvaanere ikke taaler noget Paalæg - jeg paastaad kund at der maatte udredes passende Fødemidler og Medicamenter efter Pharmacoepaeum Pauperum for de Syge, thi for min Umage vilde jeg intet have.

Aarsagen til denne Sygdom er tilvisse Skibsfarten - og min underdanig Foremeening er; at en hver lønnet Læge burde besigtige og give Attest til Øvrigheden at de Matroser som kom fra fremmede Stæder vare ikke befængte med en saadan smittende Sygdom, imod derfor at nyde en billig Betaling.

Alle som ikke haver havt de naturlige Kopper /: undtagen de ganske nylig fødte:/ har jeg vaccineret og enhvert Indvaaner er overbevist om dens ypperlige Nytte for Menneske Slægten.

Mortaliteten kan jeg ikke opgive, thi Præsten nægter mig den fornødne Oplysning - Ingen Barselkone er død - Et Barn som er dødfødt er mig bekjendt.

I afvigte Aar er der ikke indtruffet noget ulykkelig Tilfælde.

Her er tvende practiserende Læger paa dette lille Stæd, Bataillons Chirurg(Palle Murer, 1774-1823, f. i Svendborg, kir.eks.1799, bataljonskirurg samme år, senere distriktskirurg i Romsdal) og jeg. Ingen af os har en Skilling Indkomster af Byen om Aaret. I de 11 Aar jeg har været her paa Stædet har jeg havd Forretninger det offentlige vedkommende, men ikke faaet nogen Erstatning. Ligesom mine forinden Doctor Schmit (*Johannes Smith, 1758-85, f. i Slagelse, c.m.1783, dr.med.1784, landfysikus i Romsdals amt 1784*) og Doctor Goldt (*Mathias Goldt, 1759-1808, f. i Assens, c.m.1784, dr.med.1787, landfysikus Romsdals amt 1787-1797*) heller ikke havde.

Tvende Jordemødre ere her, den ene kaldet Birrith Jordemoder er underviist af Doctor Goldt og den andre Guri paa Gaden, af mig efter Jordemoderens Commission gunstigste

Tilladelse . Lønnen er for den første 13 rdl og for den anden 5 rdl om Aaret.

Qvaksalveriet hersker her - som jeg har meldt for Øvrigheden.

Apotheket her er hensigtsmæssig forsynet med nødvendige og gode Medicamenter. Priserne ere billige og overenstemmende med de Kongelige Anordninger.

Den sidste visitation blev afholdt den 18de October f:A: - da alt fandtes vel og efter hoslagte Gienpart følger indesluttet den befalede Taxt efter Priiscouranten.

Her er ingen som falbyder Medicamenter. Da dette lille Stæd og Handel indbringer saa lidet til Apothekerens Indkomster saa var det et Ønske Deres Høybaarenhed gunstigt vilde anbefale ham til et her paa Stædet forefaldende Embede som kunde være passende for ham.

Reiser paa Landet hvor Uveyret hindrede, har været Aarsag, hvorfor jeg ikke før er indkommen med denne allernaadigst befalede Indberetning.

Molde den 23de Februari 1805.

underdanigst Schladermund

(Wilhelm Christian Schladermund 1768-1823, f. i Rendsburg, kir. eks. 1795, distr. kirurg Romsdals amt 1797, distr. kirurg Romsdals fogderi og lege på Reknes 1799, stadskirurg Trondheim 1813)

Nordmøre

Pro Memoria!

I Anledning af den fra Stiften communicerede Befaling, ved det Kongelige Danske Cancellies Skrivelse af 20de December 1803, i henseende til Medicinal-Væsenet her paa Stædet, har jeg herved den Ære underdanigst at tilsende Besvarelse paa de forelagte Spørgsmaal i Højbemeldte Collegii Skrivelse. (Ligesom Spørgsmaalene sættes ved Siiden af Besvarelsen er saaledes som følger):

1. I April, Maii og Junii herskede en Epidemisk Hoste, som endeel af Byens Indvaanere var besmittet med. Endeel af samme gik da over deels til Betendelse, og deels til Galdeagtige Tilfælde.

Hosten alleene blev for det meeste hævet ved Hyldethe og en Saft af samme forbunden med Aethe-Sirup. De Patienter der vare angrebne med Betendelse Tilfælde, hjalp Aareladen, campher Emulsion, og til Slutningen en Laxatio.

De med Galdagtige forbundne Tilfælde, bleve Brækmidler, Campher Mixtur i Begyndelsen - til Slutningen en China Deco(c)t, deels med, deels uden Moscos efter Omstændighederne tilligemed Campherdraaberne.

2 af de sidstanførte døde. De Syges Antal var 37. Den første var en Mand paa 50 Aar som en lang Tiid i Forveien var plaget af en gammel Beenskade, og dertil brugte adskillig tørkende Midler. Den Skarphed der allerede sat i Blodet i Forveien, tilligemed de galdagtige Tilfælde - forårsagede een Brøst vatersod - hvoraf han den 29de Dag efter Sygdommen døde.

Den anden var et Fruentimmer paa 30 Aar - hun havde alt i 10 Aar i Forveien været plaget af Tæring i Brystet - Blodet have de første Tilfælde forværrede og de sidste skjøndt alt mueligt tilligemed den største Forsigtighed i Henseende til hendes svage Bryst blev anvendt, døde hun den 32 Dag efter mit første Besøg.

I Juliid og August grasserede ligeledes en Epidemisk Øyenebetendelse. Den begyndte uden foregaaende Tilfælde - da Patienten fornåm en Kløden i Øyenkrogerne eller Glandula Lacrimalia. Dagen efter saa man i samme Materie, og Øyet

blev rødt. Befløttede sig fra den eene til det andet Øye, og varede sjelden længre end 3 til 4 Dage. Patienten var i Almindelighed 8te Dage efter restitueret. Et Øyen-Vand af cutisator-Campher og Aqua Bosar tillige Mucitag: Semex Tedonior hjalp uden Aareladning og andre Midler; Nogle faae undtagen som jeg deels maatte aarelade, og fortiede Øyenvandet med Opiata, tilligemed Laxativ til Slutningen.

Veneriske tilfælde ere faae, de undtagen som med Skibe kan komme hertil. Ligeledes er Radesygen her i Byen et sjelden Tilfælde. Derimod er Fnæt en af den almindelige Mands Sygdomme – ja man kan næsten siige at alle af den Classe er befængte med samme.

Kopperne har ej grasseret siiden 1801 her i Byen.

2. Formodentlig maatte de Epidemier her i dette Aar har hersket, lagt i Luftens Beskaffenhed, da ikke alleene her i Byen, men tillige Kysten her omkring, var angreben af samme; Da jeg erfarede efter Rygte af nogle Skippere fra Skotland at samme Tilfælde paa samme Tiid hærskede i den nordlige Deel af Skotland. Derimod troer jeg sikkert at den slette Levemaade iblandt den Almindelige Mand er Aarsagen til vedvarende

Fnæt de befængt med; thi naar man forestiller sig deres Levemaade, som i Almindelighed bestaaer af Fisk, Havregrød og Fladbrød tilligemed den overmaade store Lever som i

Fiskerie-Tiiden falder her som de istæden for Smør spiser paa Brød og dertil Vand at læske sig med. Grønt veed de næsten intet af; tillige er denne Classe for det meeste henfalden til Brændeviin som ikke bliver brugt til rette Tiid, nemlig efter slig et Maaltid - og stærk skrabet her deels af Kulde og Søen som de maae fortjene deres Levebrød med - men i Almindelighed gjerne om Hellig Dagene.

Tillige er deres Boeliger for smaae, og alt for mange Familier i samme. Da de ikke allene sover (og) spiser, med det værste tørrer deres vaade Klæder i samme.

3. Det Vaccineredes Antal her i Byen er fra den 7de October til den 31te Decbr: 72, hvorom jeg i Dag hartilsendt Vaccinations Commissionen den befalede Underretning.

4. Af de sidste ingen, dog af de første i hele Byen, ere 48 og død 2 som vare Tvillinger, det eene dødfødt, det andre døde Dagen derefter.

5. I Novbr. blev en Baad med 3 Mænd herfra borte. Baaden er ventelig kantret ved at føre for meget Sejl i den og 2 af Liigene fandtes nogle Dage efter.

7. Af disse ere 2. Hr. Districts Chirurgus Jansen (*distr.kirurg Johan Jansen 1770-1837, f. i Flensburg, kir.eks.1801, Nordmøre 1804-07, Råbygdlaget 1807-11, senere Danmark*) og jeg. Mine Vilkaar ere paa 150 rd vis Løn foruden saare ubestemte Indkomster, da det beroer paa, hvor mange eller faae Kure jeg har at gjøre hos de formuende Borgere; Thi Almuen er her i Almindelighed saa fattig, at de neppe har til Livs Ophold.

Hr. Chirurgus Jansen har 200 rd aarlig Løn - hvoraf 50 rd svares i Pension til Hr. Doctor. Goldt.

Det maatte gunstigt tillades mig at gjøre en Anmærkning:

Districts Chirurgen har faaet Tilladelse at boe her i Byen. Foruden de Uleiligheder det foraarsager mig ved at formindske mine virkelige- ikke for store Vilkaar - saa troer jeg der endnu er en større og vigtigere Vanskelighed: Dette Stæd er i Grunden af hans District, og deraf følger at han ofte har 6 til 7 norske Miil til Søes at reise. Naar han nu altsaa skal hentes til Barselkoner eller andre Sygdomme hvor en hastig Hjælp udfordres, saa hengaaer oftest 2 ja vel 3 og fleere Dager, formedelst Veirets Skyld inden han kan komme. Og foruden det at Bekostningerne ved Reisen forøges. Endeel af dette kunde forebygges, naar hans Boepæl blev ham anviist efter den første Bestemmelse, enten i Tingvold eller i Stangvigfiorden og Byen tabte intet, da jeg til de fleestes Fornøjelse i 10 aar har forestaaet Byen alleene.

7. Hun er eene Madame Knoblok - boer paa Kirkelandet, som den største av Stædets 3 Øer.

Hun har 40 rd Løn.

8. Det være alt for mange; men da den Almindelige Mand for det meeste beskytte dem - kan man ej faae Beviiser (mod) dem.

Med Hensyn til Apotheker Væsenet:

1. Vi har i dette Aar faaet en meget duelig Mand, ved hr. Apotheker Gottwaldt som hidindtil har gjort sig all muelig Umage for at sætte det i behørig Orden.
2. Saameget mueligt som han ved Stædets Størrelse kan gjøre sig en Beregning over de fleeste brugeligste Medicamenter og Skiebenes Fremkomst.
3. Jeg for min Deel kan ikke klage over samme.
4. Den 24de October, skeede samme ved Hr. Chirurgus Jansen og mig.
5. Samme Dag gav Hr. Gottwaldt mig en Liste paa de Medicamenter, som herved følger, tilligemed Priisen paa samme (Listen gjengis ikke her) .
6. Flensborgerskipperne ere dem, der for det meeste faldbyder og selger saasom : Gradicia probat, Wunderbare Ez. og deslige - og da det for det meeste er slette Ting, saa selges det for en billig Priis som Apotheke- ren umueligt kan sælge sine for. Da man veed at den ringere Classe er meget for en lille Priis, enten det hjælper eller ej. Maa- den at forbyde samme paa, troer jeg bæst kunde skee, naar Toldboden blev tillagt Ordre at forbyde sammes Udsalg ved Skibenes Visitation.

Christiansund, d. 25de Jan. 1805

underdanigst
S. Hoffmann

(Samuel Hoffmann 1757-1822, f. I København, kir. eks.1791, stadskirurg i Kristiansund fra 1793)

SØNDRE TRONDHJEM

Trondhjem

Paa Grund af den mig igiennem Stiftet tilsendte Kongelige Danske Cancellies Skrivelse af 20 Decembr. f.A., angaaende Oplysninger om Medicinal- og Apothekervæsenet, tager ieg mig herved den Frihed at indsende følgende:

Medicinalvæsenet angaaende.

I de første Maaneder af dette Aar mærkede man ikke til nogen synderlig Sygdom her i Byen, undtagen enkelte som bliver angrebne af en simpel Catharfeber; men i Marti og April udbredte den samme Feber sig saa almindelig, at den største Deel af Indvaanerne bleve besmittet deraf. Den kunde aldeles lignedes med den endemiske Influenze, og var for sig selv betragtet ej farlig, men naar den overfaldt gamle svage Folk, eller svagelige Børn, blev den betænkelig, ja hos enkelte dødelig. Ligesaa udbredte den sig paa endeel Steder paa Landet, og var, saa meget mig bekendt, ej heller forbunden med større Fare der, end i Byen.

I May, Juny og July indfandt sig en Reumatisk - Galdefeber, med hæftige Koliksmærter, Brækning og Diarrhæ, som vedholdt til Udgang Augusti; den var hos nogle meget streng, dog døde ikkun ganske faae deraf.

Septembr. Maaned medførte Hals og Øyen Inflammation, den første vedholder endnu, er usædvanlig hæftig og langvarig, thi almindelig gaaer 3 a 4 Uger bort forinden de Syge kan helbredes og nogle har maattet ligge under for samme.

Disse har været de Sygdomme som her beskæftigede Lægerne for endeel.

Fnat er hos den Fattige en almindelig, for dem selv ubetydelig Sygdom; sielden søger de derfor Raad hos Lægen, men bruger sædvanlig sine egne Huusraad og naar disse ikke hjælper og Sygdommen tager overhaand, saa søger de at komme paa Sygehuset, eller ogsaa blive de kureret i Huset.

Aarsagen til denne almindelige Sygdom ligger tildeels i deres Fødemidler, Ulyst til Renlighed, og dernæst Mangel i Klædernes Ombytning. Da disse Mennesker formedelst deres Fattigdom er nødsaget at købe de sletteste Fødemidler, og deres Boeliger i Almindelighed ere meget indskrænket, som giver Anledning til en yderst bedærvet Luft, saa vil det blive vanskeligt at faae dette Onde hævet.

Ligesaa giængse er den veneriske Syge her iblandt den Søfarende Classe og de slags Folk hvor disse har sit Ophold. Da de synes at finde en Skam i at aabenbare den Sygdom for Lægen, benytter de sig ofte af mange stedelige Raad som forværrer Sygdommen i en høj Grad, og af den Aarsag har man her saa mange incurable Subjecter.

Paa Landet har denne Sygdom været en stor plage i mange Aar, dog er nogle Bøigder meer end andre udsadt for den; saaledes har den grasseret i mange Aar i Opdahl og Fosnæs; adskillige Læger har i den Hensigt ved Stiftets gode Foranstaltning Tid efter endnu opholdt sig der; men uden at disse Steder faaer sine egne Sygehuse, vil man efter mine Tanker, intet udrette.

Radesygen findes derimod sielden, /: som af medfølgende Fortegnelse over Radesyge

hospitalet nærmere kan sees :/ og de fleeste som er befængt der med, er Folk som boer ved Søekanten. Deres Nærings brug hvorved de for det meeste ligger ud paa Søen i Regn og Kulde, der megen Fisk og Lever Spise; og dernæst Sygdommens Forplantning fra fra Forældre til Børn, er vel Hovedaarsagen til denne Sygdom.

Da det store antal af Døde i medfølgende For-tegnelse over Landets Sygehuus maa være paafaldende, giver jeg mig herved den Frihed at anmærke: Aarsagen er tildeels den lange med mange Besværligheder forbundne Reise til Sygehuset; tildeels vil den Syge saagierne skiule Sygdommen saalænge som mueligt; ofte kan vel ogsaa tilstødende Omstændighe-der legge Hindringer i Vejen at de ej i rette Tid kan søge den nødvendige Hielp, som Mangel paa Leilighed, eller Vinterens strenge Kulde og deslige som er Sygdommens Tiltag-ende saa gunstig, at de for det messte an- kommer i den allerelendigste Forfatning paa Sygehuset, hvor de ej sielden dør faae Dager efter.

Kopper har ikke været her i Byen i 3 a 4 Aar, og jeg haaber at Vaccinationen med tiden vil aldeles udrydde dem; vel findes her dessværre endnu mange Fordomme imod den, og det Antal af nogle Hundrede som her nu er ind- podet af Lægerne kan vel ikke være tilstræk- kelig at forebygge de naturlige Kopper; men Tiiden, og en meere Overbeviisning om Ko- ekoppernes sande Værd hos den almindelige Mand, vil uden al Tvivl give meer Lydst he- refter.

I Henseende til Mortaliteten, saa er Hoved- summen fra 1te Decembr: 1803 til 1te De- cembr. 1804 heri Trondhiem 231, hvoriblandt 38 under 10 Aar, og saameget mig bekiendt 2de Barselkoner, og 4 Drukne.

Practiserende Læger har Trondhiem 4, hvis Vilkaar er vanskelig at bestemme; mine egne havde været bedre, naar ikke den stoere Pen- sion til min Formand havde været forbunden med Embedet.

Examinerede Gjordemødre har Trondhiem 2, neml: Madame Petersen og Madame Ems, og begges Vilkaar, saameget mig bekiendt, taalelig.

Apothekervæsenet

Hvad dette Steds Apothek angaaer, saa er det saa vel hensigtsmæssigen indrettet, som

ogsaa vedligehold; det er vel forsynet med fornødne og passende Forraad af gode Varer, og disses Priis holdes overensstemmende med de Kongelige Anordninger.

Viistation holdes engang om aaret, den sidste blev afholdt i Septembr: Maaned, og Udfaldet blev, at Apotheket var forsynet med passende Forraad af gode og uforfalskede Varer.

Trondhiem den 31: December 1804

Weisse

(Johann Peter Weisse f. 1763 i Brandenburg, d.1812, kir.eksamen 1792,amts- og stadskirurg Trondheim fra 1802)

Indberetning til Det Kongelige Sundheds Collegium angaaende de opgivne Poster, som til Aarets Udgang var at bespørre.

1. Hidsige Febre have været meget faa i dette Aar - i Maart og April vare adskil- lige Syge af catarrhal Feber, og nogen i temmelig Høy Grad men ingen døde - i Julj og August Maaneder, nogle enkelte biliøse, hvilke ogsaa inden kort Tid gik over - i September nogen Øyen Svaghed og Hals-Syge som ved betimelig Hielp bleve curede.
2. Kopper har ikke været i Byen de sidste 3. Aar.
3. Radesyge er ikke i Byen; de som fra Landet blive indbragte i ett for dem be- stemte Syge-Huus, bliver Collegiet til- meldte af Stads-Chirurgus Weise, som ikke haver at besørge: - for at formidske denne Sygdom og forbedre Medicinal Væsenet paa Landet, haaber man at det indgivne Forslag om Districts Læger, snart skulle komme til Virkelighed.
4. Med Fnatt have en Deel været plaget, med dog ikke saa meget som forrige Aar.
5. Den veneriske Syge er temmelig almin- delig blant gemeene Folk; da enkelte Personer, som tildeels ikke kiende Syg- dommen, tildeels ikke søge Raad i Tide, ofte smitte en heel Familie, hvorfor man undertiden er nødsaget til at tage baade Forældre og Børn paa engang under Cuur i Byens Sygehuus.

I dette Sygehuus, som alleene af de Angellske Stiftelser bekostes, for Huusarme og andre Fattige, have i aar været 74. Patienter; hvoraf 24 veneriske, 8 med Udslæt, 7 med Bryst-Svaghed, af dem ere de fleste døde. De øvrige have været syge af forskiællige Sygdomme: Feber, obstructione viscerum, aabne Saar, gikt etc. - af det heele antal er 12 døde.

6. Vaccinationen har været i gang de sidste 6 maaneder med megen Held, og har udbredet sig meget saavel i Byen som paa Landet.
7. Mortaliteten af spæde Børn, har saavidt mig bekiendt, i dette Aar været meget liden, ej heller er det mig bekiendt at meer end en Barsel-Kone, nogle Dage efter en haard og langvarig Fødsel, skal være død.
8. Ulykkelige Hændelser. En druknet som ej blev funden igien.
9. De practiserende læger her i Byen, er 2. Regiments Chirurgi, foruden Stads Physicus og Stads Chirurgus.
10. Her er 2de Giorde Mødre som ere examinerede, og som ved Hielp af deres aarlige Løn, have nogenlunde Udkomme.
11. Apotheket blev visiteret i September Maaned, og befandtes at være vel forsynet med god og uforfalsket Vare.

Trondhiem den 31. December 1804

Joh:C:Friman

(Johan Cold Friman 1751-1826 f. i Seløy ,c.m.1779, dr.med.1782. Stadsfysikus i Trondheim fra 1782)

NORDRE TRONDHJEM (1814)

I Følge det kongelige Statsraads 3die Departements Befaling af 12 Januarii sidstleden, giver jeg mig den Ære underdanigst at tilsende det Kongelige Sundheds Collegium, indsluttede fra de 3de i dette Amt kvalificerede Læger, demitteret Regimentsfeltskiær Monrad (*Johannes Monrad, 1767-1840, f. i Hadersleben, kir.eks.1794, prakt.lege i Verdal fra 1799, mil.kirurg til 1815*), Regimentskirug Stüven (*Johan Stüven, 1788-1822, f.i Hannover, kir.ex.1813, mil.kirurg, korpslege fra 1819, bodde i Verdal fra 1816*) og Battaillons Chirurg Reinert (*Johan Reinert, 1775-1838, f. i København, militærkirug, korpslege fra 1819. Lege ved amtssykehuseti Namdalen, boddefra 1812 i Overhalla*) ,indkomne Indberetninger med den Bemærkning, at her ikke er nogen lønnet Civil Læge, heller intet Sygehuus i Amtet, nog til at samme, som jeg forhen har givet mig den Ære underdanigst at melde, er aldeles fornødent, formedelst de udelig her indtreffende epidemiske, samt veneriske og Rade Sygdommer.

Nordre Tronhiems Amtmandskab den 29de Martii 1815.

Rafn

Promemoria!

I Nordretrondhiems Amt har i afvigte Aar 1814 Galdefeber, Nerve og Forradnelsfeber været fortrinlig de Sygdomme hvormed jeg i min privat Praxis mest har havt at bestille. Om den oprindelige Aarsag til disse Sygdomme har havt sin Grund i Fødemidler, en Beskaffenhed eller Mangel af samme, tør jeg neppe bestemme; siden Sygdommene grasserte mest blant Gaardsmændene, hvori- mod jeg sieldnere havde Leilighed at træffe Syge i den egenlige fattige Classe af Amtets Beboere.

Jeg er derfor genegen til at antage til Aarsag for omtalte Sygdomme- som for det meste grasserte epidemisk - er særegen Beskaffenhed i Luften..

Fremdeles har ogsaa Blodgang paa nogle Steder her i Amtet grasseret. Sygdommen var i sin Natur af en catharrhalisk Beskaffenhed, som dog - enten overladt til sig selv eller urigtigen behandlet let antog en malignøs Character.

Til Sygdommens Aarsag i denne Egn, maae jeg med Grund antage umiddelbar Smitte, siden Sygdommen først begyndte at yttre sig efter Troppernes Tilbagekomst fra, om saa var, da jeg havde Leilighed at træffe de første Syge i Familierne, hvis Sønner eller nære Paarørende havde været Søndefjelds og der - efter Sigende - havde været angrebne af denne Sygdom.

Mortaliteten ved enkelte Sygdomme i afvigte Aar, har efter min Formening ikke været saa særdeles betydelig, vel døde der en Deel i Begyndelsen af Epidemiens første Udbrud og foruden samme for vedkommende Øv-

righeder medbørlig var anmeldt, - thi Almuen her søger bestandig og saa længe muelig at skjule Sygdommen - , men saasart Anmeldelsen herom var sket og hensigtsmæssigen for de Syges Pleie, Constitution og Smittens videre Udbredning var draget fornøden Omfang, har Mortaliteten aftaget - og man har for alletider været hældig nok til at standse Sygdommen.

Ikke saaledes forholder det sig derimod med chroniske Sygdomme her i Amtet, især: Fnat, enkelte veneriske men fortrinlig Radesyge; hvilken sidste alt mer og mer udbreder sig. Med disse Sygdomme kan den practiske Læge, i privat Praxis - og under en Menge ugunstige Omstændighederne intet udrette, hvor meget han ogsaa vil anstrænge sin Flid for at gavne disse ulykkelige Mennesker, saalænge der ikke bliver sørget for gode og hensigtsmæssige Sygehuser, hvor ingen af de nødvendige Fornødenheder bør mangle, thi enhver Foranstaltning, der - under nærværende Forfatning - af Øvrigheden og den autoriserede practiske Læge i disse Sygdomme træskes, er aldeles unyttig Penge-spilde.

Vel existerer i Tronhiem et Sygehuus, hvortil samtlige chroniske Syge i Amtet skal have Adgang, men Erfaring har overbevist mig: At dets Locale er for indskrænket - og Afstanden mellem Sygehuset og de i Amtet længst bortliggende Præstegielde, for langt til de Syges Transport, naar Sygehuset ogsaa i enkelte Tilfælde har Plads til anmeldte Syges Modtagelse. Med Hensyn til det her Fremsadte vil Deres Høivelbaarenhed - alle-tider fremdeles virksom hvorved et god og hensigtsmæssig Medicinalvæsenets Fremme kan bevirkes - ogsaa Nødvendigheden af at Sygehusets Oprettning her i Amtet, som jeg herved paa Menneskelighed og Embedets Vegne anbefaler Deres Høivelbaarenheds kraftige Medvirkning.

I Henseende til Vaccinationens Fremgang, maa jeg bemærke: At man i det forløbne Aar ikke har kunde bekomme Materie, og paa Grund heraf er her i Amtet intet Barn vaccineret. Saasart jeg kan være hældig nok at overkomme Materie, skal jeg umage mig for at indhente det Forsømte igien.

Angaaende Mortaliteten, saa er samme alle-rede omtalt, og for saavidt denne vedkommer spæde Børn og Barselkoner, saa kan jeg kun afgive den Indberetning: at jeg, i de Tilfælde hvor jeg som Fødselshielper har været tilstæde, ikke har mistet nogen Barselkone, ej heller noget Barn.

Om i Øvrigt Dødsfald hos spæde Børn og Barselkoner her i Amtet har fundet Sted, kan jeg ligesaa lidet bestemme, som Spørgsmaalet om ulykkelige Hændelser, hvilke i min Tid aldrig ere blevne Gienstand for den practiske Læge.

Hvad Apothekervæsenet vedkommer, saa kan jeg derom intet sige, siden her i Amtet ingen Apothek existerer, dog har jeg hidentil aldrig havt Leilighed at bemærke Skjødesløshed i Henseende til Medicinal-Taxens strænge Overholdelse.

Dette giver jeg mig herved den Frihed at gi-enmelde paa Deres Høivelbaarenheds Skrivelse af 28. Januari d:a., som jeg ønsker for denne Gang maatte være fyldestgiørende, indtil jeg til en anden Gang, og naar jeg i det Hele har havt Leilighed til at kunde samle fornødne Oplysninger til enhver i Cancell: Circul: af 20 Decembris 1803 omtalte Spørgsmaalets Besvarelse.

Aarsagen hvorfor jeg ikke førend i Dag har svaret paa Deres Høivelbaarenheds Skrivelse, var den Menge Forretninger og idelige Reiser som fortiden hviler paa mig, i hvilken Henseende Deres Høivelbaarenhed behagentligst vil have mig undskyldt.

Gaarden Kjærran 15. Martii 1815

ærbødigst
JNSTüven

Pro Memoria!

Da jeg afvigte Aar formedelst min Gigtsvaghed ubetydelig har kundet afgive mig med at practisere som Læge, saa har jeg af denne Aarsag ikke havt Anledning til at erkyndige mig om hvad deres Høivelbaarenhed udi Skrivelsen af f.M., paa Grund af det Kongelige Danske Cancelliets Circulaire under 20. Decbr: 1803, fordrer oplyst, hvorfor jeg heller ikke kan meddele samme.

Maaskee Hr. Regiments Chirurgus Stüven, som den eneste her paa Stedet Stationerede Læge og som selv har havt Sygehuset at beo-bagte, og ellers omreist i Amtet for at assistere udi indtrufne Tilfælde der kunde findes sadt i Stand til at afgive de i ovennævnte Skrivelse forlangte fuldstændige og nøyagtige Indbe-

retninger, i fald Hr. Amtmanden skulle finde fornøden at affordre ham samme.

Dette giver jeg mig herved den Ære at meddele som Svar paa Amtmandskabets foranførte Respective, saa bedes undskyldt, at jeg ikke annerledes formaaer at fyldestgøre samme.

Ekle, 8de Febr: 1815

ærbødigst
JMonrad

Namdalen

Deres Høyvelbaarenheds Ordre af 26de i f: M: er mig indløben; samt en Extract af et Cancellie Circulaire af 20 Decbr:1803, og giver jeg mig herved den Ære at besvare samme Cancellie Circulaires Spørgsmaale, saaledes:

1. Hvilke Sygdomme der have grasseret mest, især Kopper, Fnat, Venerisk Syge og i Norge Radesyge?

Heele forige Aar var ieg borte med Comandoe, og andsat som Chirurg for 2den halve Brigade i Stordahlen, kan alsa ikke nøye give Forklaring eller oplysning, over hvilke Sygdomme der mest have opstaaet, ellers hvad ieg har hørt skal ingen untagen Rade Sygen fundet stæd.

2. Skulde disse have sin Grund i Fødemidlernes Beskaffenhed, eller i Mangel paa disse?

Een Deel af disse Sygdomme troer ieg kan have sin Oprindelse af Fødemidlernes Beskaffenhed, saa som Almuen her i Nummedahlen især ved Søe Kanten for det meste søge disse i Sild og Fisk, Saltets Dyrhed og Mangel i seenere Tid har bidraget til at hvordan Fisk eller Sild er blevne saa forsvarlig som den burde vært, al saa skadelig for Helbreden.

Hertil kommer og Kornrasernes Dyrhed og Mangel, som har gjort det nødvendigt for fatige Folk, at blande Deres Brødmeel med adskillige sorter Barke og Fiskemeel, at denne samme Blanding er saa aldeles sund derom ieg tvivler, i sær da Barke og Fiskemelet næsten langt overstiger Kornmelets.

3. Vaccinationens Fremgang?

Dette ædle Forebygnings middel mod den Naturlige Kopper smitte, har her som andre Steder lagt i Dvale, af Mangel paa Vaccinations Materie, ønskeligt var det at man til Sommeren kunde bekomme denne, og man ved Leilighed kunde komme til at see Vaccinationens hældige og gode Fremgang.

4. Mortaliteten især af spæde Børn og Barselkoner?

- Mig ubekjendt, da ieg som oven meldt f:A: ikke var i Numedahlen men i Stordahlen.
4. Naar den sidste Visitation er afholdt i et-hvært Apothek og hvorledes samme er udfaldet?
- Dette er mig ikke bekjendt da ieg boer ti Mile Norden for Tronhjem.
5. Indtrufne ulykkelige Hændelser?
- Ingen indtrufne f:A: saa vidt som mig er bekjendt.
5. Naar den befalede Årlige Taxt er sadt, af hvilkenen Gienpart indsendes til Sundheds Collegiet?
- Jeg Refererer mig i denne Post, til mit siste givne Svar.
6. Antallet paa de practiserende Læger, samt deres Vilkaar?
- I Nummedahls Fogderie er ingen undtagen ieg, mit Vilkaar som Battaillons Chirurg er 200 rd aarlig.
6. Om nogen uberettiget tilbereder, faldholder eller handler med Apotheker Vahrer, og hvorledes saadant bæst forebygges?
- Ingen saavidt mig er bekjendt driver her Negotie. Hvorledes det bæst kan forbygges troer ieg bliver i Kiøbstæderne ved Politimagternes Aarvaagenhed og paa Landet ved Fogderne.
7. Examinerte Jordemødres Antal, Navne, Boepæl samt deres Vilkaar?
- Af dette slags gives her ingen, ønskeligt var at de her existerede.
7. Midler til forskaffe Apothekerne i mindre Stæder/ hvor endog uindskrænket Eene Handel med Apotheker Vahrer ej kan Ernære en Familie/ det nødvendige udkomme?
8. Om der har været anledning til at frembringe Klage over Qvaksalverie?
- Endnu til dette har ieg herover ej noget at klage.

Med hensyn til Apotheker - Væsenet:

1. Om ethvert Stæds Apotheker ere Hensigtsmæssigen indrettet og om de vedligeholdes paa den befalede Maade?
- Saa vidt som ieg har erfaret Apothekeerne i Tronhjem hensigtsmæssigen indrettede, og Ligeledes blive vedligeholdt paa den befalede Maade.
8. Hvad een eller anden Apotheker med Flid og Kundskab har bidraget til Industriens Fremme?
- Mig ubekjendt.
2. Om de ere Forsynede med det nødvendige og ønskede Forraade af god og uforfalsket Vahre?
- At Apotheket i Tronhjem har været vel forsynet, det maa heraf formodes, eftersom man for det meste har bekommet det man fra samme har requireret, og det saa godt som kunde ventes i Krigens Tiid, da al Tilførsel var standset.
- Hvad iøvrigt Sygehuuser angaar, da haves her i Nummedahls Fogderie intet Sygehuus, skjønt det her giordes fornødent, da intet nærmere findes førend man kommer til Tronhjem, vil man nu betænke alle de Syge som her gives i sær af Rade Sygen, saa bliver deres Antal ikke ubetydelig, disse Syge maae af Mangel paa Sygehuus sændes til Tronhjems Rade-Syge Hospital, før en Syg der kan komme ind, medgaar en lang Tiid; thi først maae giøres Ansøgning til Amtet, derifra gaar Ansøgningen til Stiftet, nu kan tilfældet være, at ingen Plads er ledig i Hospitalet, thi Syge maae ogsaa vente til samme kan blive ledig, imidlertid Treneres Tiiden og Sygdommen faar ved den Lejlighed Tiid til at tage meere Overhaand. Nu kan og Tilfældet være: Patienten faar Resolution strax kan faae plads i Hospi-
3. Om disse Priser er billige, og overensstemmende med de Kongelige Anordninger?
- Her paa kand ieg ej noget bestemt svare, da ieg i samme Aaringer ikke har været istand til at bekomme Medicinal Taxt, dog troer ieg Apothekeren har holdt den.

talet, denne Patient boer nu nogle og Tredive miil borte, fra samme, Patienten er nu i høy grad befængt med Rade Syge, græsslige Saar etc.etc. som medfølger Rade Syge, hiin skal nu begive sig paa reisen til Tronhjem for at vorde helbredet, snart maae Reisen gaae til Søes, snart til Lands, alleene kan dette ulykkelige Menneske ikke hiælpe sig i veien, maae alsaasaa have een med sig den heele Tour til Tronhjem, dette tillige med Transporten bliver alsaasaa for Fogderiet en stor udgift for enhver skyds som saaledes føres til Tronhjem.

Faae Syge her ifra nyder den Lykke at komme ind paa Rade Syge Hospitalet, skjønt her af Fogderiet alligevel betales en ikke ubetydelig Penge Summa til Tronhjems Rade-Syge Hospital aarlig, alt dette kunde spares naar Fogderiet hafte sit eget Sygehuus og Læge, og hvilken Lættelse vilde det ikke være, for den arme fattige og smertefulde Syge, istæden for at transporteres nogle og Tredive miil, nu kunde slipe med nogle faae?

Heller ikke kan en slig besmittet Patient reise mange Miil daglig, maae alsaasaa som oftest søge Hvile, og hvor ubehageligt er det ikke at huuse slige besmittede Mennesker, og mon troe ikke det under tiiden kan have sine skadelige følger? Thi disse Seng klæder som en slig Patient paa et Skifte haver lagt udi, kan en anden fremmed komme til at ligge udi, og alsaasaa kan hiin let blive besmittet?

Meget verre kunde i den Anledning skrives. Men vover sig mig nu til at foreslaae hvorledes Numedahlens Fogderie kunde bekomme sit eget Sygehuus, og hvorved mange fleere vilde blive hjulpet og Helbredet, end blodt dem som nyder den Lykke at komme ind paa Tronhjems Rade Syge Hospital.

Efter min Formeening burde en Beneficeret Gaard hertil udnævnes, eller og sælges for de penge som bemeldte Gaards Salg udbragte, en Bygning bygges som kunde være egned til et Hospital, denne maatte i det mindste kunde imodtage en 20 Syge af forskiællige Sygdomme, Lægen Boe paa stædet hvor Sygehuuset var anbragt og lønet af Fogderiet, de Syge som ej haft Lejlighed og Evne at betale deres Cuur og Pleje, skulde nyde den gratis.

Derimod de som haft Evne betale Cuur og Pleje - At slig Indretning over maade vilde gavne Fogderiet, derom troer ieg ingen tvivl kan Existere, og maaskee men da end videre, kunde aldeles faae udrydet Rade-Sygen som i saa mange Aar har haft sit Sæde her i Fogderiet. Saaledes har ieg for det første været mig

som Militair Chirurg, at fremsætte min Mening hvorledes Numedahls Fogderie kunde bekomme sit eget Sygehuus eller Hospital, og hvortil det saa Høyligen trænger.

Renbiør Gd: i Overhalden d 14 Febr: 1815.

J.H.Reinert
Batt.Chirurg

NORRLAND (1811)

Det Høykongelige Sundheds Collegium for Norge!

Herved giver jeg mig underdanigst den Frihed, at sende det Høye Collegium en General Tabelle, over Copulerede, Fødte og Døde i Nordlands Amt, samt en liste over de Vaccinerede i dette Aar.

Tabellen over de dødfødte, har jeg efter Befaling indsendt til HE Biskop Krogh.

Omendskiønt Veyret har været meget fortreffeligt i dette Aar, og verken epidemiske eller dødelige Sygdomme har grasseret, saa har dog Mortaliteten været meget betydelig her i Amtet; især i Saltens og Lofodens Fogderie. Aarsagen dertil har unægteligen været den store Mangel og overordentlige Dyrhed paa alle Livets Nødvendigheder, saa at den fattige Almue var nødsaget, at nyde mangel slette og usunde Fødemidler, hvorved de efterhaanden ere hentærede af Kraftløshed, og mange er saaledes bortdød, om ej directe, saa dog indirecte af Hunger. Uden Tvivl, maae man ogsaa herudi søge Aarsagen til det usædvanlig ringe Antal af fødte.

I Foraaret ved Almuens Hjemkomst fra Fiskeriet yttrede sig paa mange Steder heftige Diarrheer, som hos nogle udartede til Dysenterie og hvortil Aarsagen var slette Fødemidler, især megen nydelse af halv bedærvet Fisk uden Brød. Derfor blev de mer bemidlede ikke angrebne deraf, og Sygdommen blev med Brugen af Extractum naxis vomicae, forbunden med et Decoct af Cort: Salcis og Rad. Angelic: samt en forbedret Diæt, snart helbredet. Kun hos nogle maatte jeg tillige anvende Pulvis Ipecachuanhæ Compositur.

I Juni Maaned yttrede sig paa nogle Steder en Rheumatisk Nervøs Feber, i hvilken Anledning jeg blev hentet til Gaardene Dønnes og Strand i Nesne Fierding, hvor denne Sygdom efterhaanden angreb alle Tieneste Folk i disse Huuse. Sygdommen begyndte med heftige rheumatiske Smerter i alle Lemmer, i forbindelse med stærk Hovedpine og tilbøielighed til Brækning, uden ureen tunge eller særdeles Cruditeter i Primæ Viæ. Feberen var i det første tidsrum remitterende; Pulsen liden og heftig, og Urinen af en mørkrød Farve. Efter nogle Dages forløb, indfandt sig, ved en meere rolig og som oftest liden og mat Puls, Stupor med Delirium mite og Subsultus Tendinum; og kom dertil en Diarhee saa var den Syge i stor Fare. Saaledes døde, under min Ankomst til Dønnes, en Kone og en ung Pige imellem den 11te og 14de Dag efter Sygdommens Begyndelse.

Indfandt sig derimod efter den 9de Dag en Lethargisk Søvn som vedvarede ofte i nogle dage, saa var dette et godt Tegn til forbedring.

I Begyndelsen af Sygdommen anvendte jeg med megen Nytte et Emeticum, og derefter Liquor Ammoni acetici, Pediluvia og Sina-pismi, hvorved Sygdommen ofte i de første dage fik en gunstig Vending.

Indfandt derimod denne Stupor sig, saa gav jeg et infusum af Rad: Valerianæ Sylvestris og Serpentariæ, vexelviis med Essent: Chinæ composit: tillige med rubefacient. paa Armene og Læggene; men var Patienten meget innerveret den vegiørende Søvn blev borte, og der indfandt sig Tormina som Forbud mod for Diarrheen, saa lod jeg giøre give ham 2de Time 5 Draaber tinctura Opii Simplex med 30 Draaber Elixir pectorale efter pharmacopæa Danica, vexelviis med anførte Infusum.

Ved denne Behandling indfandt sig en bero- ligende Søvn med en almindelig Uddunsting og Sygdommen forandrede sig snart til det bedre, omendskiøndt fleere Uger gik han uden (at) de opnaaede deres forrige Kræfter. Paa nærværende Tid har dette Feber yttret sig igien her i Alstahaugs Præstegield paa Gaardene Offersøen, Alstahaug, Hellesvigen, Schiægenes, Myrvold og Sturo hvor 27 Personer efterhaanden har været angrbne deraf, dog er de fleste allerede restitueret, paa 5 nær, som jeg endnu har under Behandling.

Paa Sturo er en Pige død i dette Feber inden jeg af HE Pastor Hoeder fik Underretning om Sygdommen paa dette Stæd, og saavidt jeg har kunnet erfare hendes Sygdoms Symptomer, døde hun den 14de Dag af Diarrhe.

Ogsaa iblandt det Mandskab som er ved det, paa Aardholm oprettede Batterie, har efter HE Lieutenant Kranses Skrivelse til mig, yttret sig i denne Tid en lignende Feber, hvorfor jeg sendte ham med forrige Post de nødvendige Forholdsregler og Medicamenter.

Ellers er mig til Dato ikke bekiendt, at denne Sygdom grasserer paa noget andet Sted her i Amtet.

De naturlige Kopper have i forrige Vinter grasseret i Hiernsøe Annex under Waagens Sogn i Lofoden, hvorom HE Amtmand Hegge gav mig Underretning under 12te Februarii og tillige : at han havde beordret Chirurg Hofman (*Knud Peder Hoffmann, f. i Danmark, 1770-1813, ueks.kirurg, distr.kirurg Senjen fra 1811*), som den Tid opholdt sig i Lofoden, derhen, for at føye det fornødne til Smittens Standsning. Hvad Foranstaltninger Chirurg Hofman har gjort, er mig ikke bekiendt, men efter Provst Colbans Mortalitetets Liste for Waagens Sogn, er sammesteds 9 Personer bortdød af de naturlige Kopper, og efter HE Amtmand Heggens Skrivelse af 11te Octobr: sidstl; har denne Smitte yttret sig igien i Flagstad Sogn under Lofoden Fogderie.

Amtmanden forlangte derfor at jeg strax skulle gjøre en Reise derhen for at Vaccinere; men at gjøre en Reise af henved 40 Nordlandske Søemiile, og forsamle Børn til en almindelig Vaccination heri Landet paa en Aarets Tid, hvor man som oftest, formedelst Storm og Uveyr, i flere Uger ikke kan komme en Miils Vey, er en aldeles Umuelighed; des uden er jeg p:t: ikke forsynet med Vaccine Materie, men maa først requirere den fra Trondhjem. Jeg anmodede derfor HE Amtmanden: at han behagentligen vilde lade føye

de samme Politieforanstaltninger, som Ifior blev anvendte i Gillerschaals Fierding, nemlig: at lade de angrebne Gaarde sperre fra al Samqvem med andre, og derpaa, naar Sygdommen har ophørt, tilbørligen reengiøre og vaske de Syges Værelser, Boehave og Klæder; samt igiennemrøge med Saltsuure Dampe hvortil jeg sendte ham 3 1/2 tt Acidum Sulphuricum med forskrift om dets Brug.

Ligeledes har jeg udbedet mig af HE Provst Colban og Sognepræsten til Flagstad Underretning om Sygdommens videre Tilstand, og saasnart jeg erholder denne, skal jeg sende det Høye Collegium underdanigst Beretning derom.

Paa Storsteiro i Nesne Fierding her under Helgelands Fogderie, blev i August Maaned anmeldt de naturlige Koppers Udbrud, men ved min ankomst paa Stedet fandt jeg at det var Varioli Spuriæ.

Mange Embedsreiser og Forretninger have forhindret mig, at foretage nogen almindelig Vaccination i dette Aar.

Hele Vinteren holdte jeg Vaccine Materien vedlige, men paa min reise til Dønnes, og derfra, i anledning af HE Amtmand Heggens Sygdom, til Bodøen, blev den for gammel og vilde ved min Tilbagekomst ikke slaae an; desuden er de fleste børn heri Egnen allerede vaccineret, og de som er tilbage, ere adspredte mange Miile omkring, saa at Vaccine Materiens Vedligeholdelse derved bliver mig meget besværlig.

En meget almindelig Fnat, selv iblandt Familier udenfor Bondestanden, bidrog ogsaa ofte at Vaccinerne mislykkedes i Aar; denne Udslæt er ellers bestandig meget giængse iblandt Almuen heri Landet, hvortil deres Ureenlighed og de mange rancide Fiskespiser mest bidrager.

Foruden indvortes Midler, anvendte jeg udvortes et Decoct af Ab: Cicutae med nogle Gran Hydrargyr:Nariatio Corrosivum, med megen Nytt; ellers anvender jeg meget den bekiendte Tiære Salve hos Almuen.

Iblandt de Skibsfolk som i forrige Vinter reiste fra Bergen til Lofoden, vare 2de Mennesker, som bekom Lægemedler hos mig. Ligeledes er en Familie i Gillschaals Fierdin under Saltens Fogderie, bleven anmeldt med gamle veneriske Saar, hvortil jeg sendte Sognepræsten HE Jentoft de fornødne Medicamenter.

Et passende Locale til saadanne syges Helbrædelse herpaa Stedet , vilde være meget nødvendigt, og jeg skal give mig den Frihed, at indkomme herom med underdanigst Forslag, naa HE Amtmand Elster kommer til Landet.

Tillige haaber jeg, at efter Regnskabets Afleggelse for Medicinal-Cassen, den saalænge forventede Forandring af Medicinal-Væsenet heri Amtet, ved hans Medvirkning vil blive bragt istand.

I Henseende til Giordemødres Oplærelse heri Amtet, indsendte jeg under 8de Martii s.A. min underdanigste Forslag til HE Amtmand Hegge. Heri Alstahaug Præstegield er 2de Koner som ere vel skikkede og have Lyst til at modtage Underviisning, naar de kan erholde noget aarlig i fast Løn.

Under nærværende Tids Omstændigheder, er det mig ikke mueligt at leve af 400 Rd aarlig Gage, jeg har derfor givet mig underdanigst den Frihed, at sende herved en Ansøgning til Hans Majerstæt om 200 Rd aarlig Tillæg, og beder underdanigst: at det Høye Collegium, med Deres gunstige Paategning vilde indsende den til Cancelliet.

Schey d 21de December 1811

underdanigst J.F. Winter

(Johan Fridrich Winter 1767-1846, f. i Mecklenburg, kir.ex. 1792, distriktskirurg i Nordlands amt 1795, distriktlege i Helgelands distrikt 1825-1842)

FINMARKEN

Tromsø

(I 1784 ble Senja, Tromsø og Vardøhus fogderier skilt ut fra Trondheim stiftamt og slått sammen til Finmarkens amt)

Tromsøe Kiøbstad den 30.
Decembr: 1804

Paa Grund af Deres Høyvelbaarenheds respective Skrivelse af Dato 4de Febr: f.A., grundet paa Det Høykongelige Danske Cancellies derindi indrykkede Befaling af 20de Decembr: næstforhen, har jeg herved den underdanige Frihed paa de anførte 7 Poster, som er følgende

(: NB her indføres bemelte 7 Poster ord for andet:) at meddeele min underdanige Betænkning hic:

Paa 1ste Post udi dette Fogderie dette Aar, har ikke grasseret Kopper, Fnat eller Radesyge, ej heller Venerisk Syge, undtagen iblandt nogle af Mandskabet paa 3de Rusiske Skibe som hertil Tromsøe Kiøbstad ankom; hvilke med bemeldte Veneriske Syge befængte Personer er ved brugte Læge Midler blevne curede og ved min Ankomst hertil Tromsøe efter Foged Thamses Requisition af Dato 20 Decbr d:A: , befunden restitueret og i Frisk Forfatning, undtagen en af bemeldte Personer, (: der paa Grund af at benævnte Sygdom inden Ankomsten hertil hos ham var forældet :) anden Dag efter min Ankomst hertil med Døden afgik; og i Anledning af denne hertil med Russerne bragte Veneriske Sygdom, taget ved min Nærværelse her paa Stædet de Personer under Besigtigelse af

begge Kiøn der kunde forventes med dem at have haft nogen Omgang, men indtil Tægn til denne Svagthed antruffen.

2de Post.

I Fødemidlernes Beskaffenhed eller i Mangel paa disse, har jeg ikke sporet at nogen af de i 1ste Post benævnte Sygdomme har kundet have sin Grund, da friske og sunde Vahre for Betaling har været at erholde. Men herimod troer jeg: at Radesygdommen for største Delen har sin Aarsag og Oprindelse i Fiske-Vahrene paa Grund af den Mængde feedt Fiske-Lever der uden Brød fortæres af den fiskesøgende Almue og den Ureenlighed disse ved at ligge i Vaade Klæder mange til sammen pakket i en liiden Søens-Boe pleier sig med.

3die Post:

Vaccinationens Fremgang har til denne Tiid endnu ikke viist sig efter Ønske, paa Grund af Koppe-Materien først tilhænde kom mig med sidste Nord-Post, hvortil og har været en Hindring: min Tour fra mit Jemstæd (Lyn-gen) til Tromsøe denne Jule-Helgen, for den grasserende Veneriske Sygdom skyld, der udi min Betænkning paa 1ste Post er benævnt.

4de Post:

Hvad denne Post betreffende, herom mig ej noget bekiendt at melde.

5te Post:

Ej heller ulykkelige Hændelser mig nogle bekiendt.

6te Post:

Ingen oplærte Jordemødre findes udi dette Fogderie.

7de Post:

At dette Fogderie meere end andre Stæder for Qvaksalverie er befriet, er det ikke, og om aldrig andet saa dog i Løndom forsker paa at curere - men at nogen beviislig Klage over disse for udøvede skadelige Courer kunde være at andrage, er mig ikke bekiendt.

Mine som Læge her i Districtet brugende Medicamenter, erholder jeg deels fra Bergen og deels fra Trondhiem; fra det første Stædt til mit Jemstæd er fuldkommen 150 Miile, og det sidste 70 Miile. Medicamenternes Bonitet og Priiserne paa samme, har jeg til denne Tiid, ej fundet noget at klage over.

Hvilke af mig afgivne Betænkninger og besvarede Efterretninger, jeg herved har den Ære at insinuere Deres Høyvelbaarenhed.

ærbødigst
CJ Monrad
Chirurgus for Tromsøe Fogderie

(Claus Monrad 1768-1838 f. i Slesvig, kirurg i Tromsø fogderi fra 1793 med bopel i Lyngen)

Senjen

I Følge Amtets Høy-respective Skrivelse under 4de Februari f.a , med de deri indholdte 7 Puncter til Besvarelse, har ieg underdanigst den Ære at tienne med efterfølgende.

1. Hvilke Sygdomme der have grasseret mest, især Kopper, Fnat, Venrisk, og Radesyge: Seeneste Høst grasserede her saavel som fleere Stæde i Districtet een stærk Epidemie af Flod Feber leedsaget med svære Tilfælde af Sidesting m.m. og var dødelig hos mange, dog mest aldrende Mennesker, og som ieg troer var end Virkning af den meget tørre og varme Sommer, og den derpaa følgende vaade Høst, sidst afvigte Aar.

Kaapper har ikke været siden 1801 her, da ieg bragte dem ind selv, dels hved at plante mine egne saavel som andres Børen.

Fnat er meget almindelig blant den gemene Mand, og søges sielden raad for.

Veneriske Syge, gives undertiden nogle af, men som den almindelige Mand er meget bange for. Denne Sygdom søger de gjerne raad derfor i Tide, og hved Leylighed faaer de den magt eller raaderum til at sprede sig Tid.

Af Radesyge, eller saa kaldt Spedalskhed, gives her i Trondenes Meenighed kund faae af. Ligeledes i almindelighed ind til Fiorden hvor Jorden er dyrket, derimod er denne Sygdom meer almindelig du til Havsiden, hvor Fiskerierne meer end Jorden dyrkes. Denne Sygdom har altid for mig været ulægelig, og er af en langt anden Art, end den Doctor Arboe melder om, og har sin Grund af, som ieg troer, foruden Mangel af tilstrækkelig Vegetablisk Føde, i et Svinelevnet fra Ungdommen af, hved at ligge og gaae i vaade Klæder, ureene Vahrer, Kulde, megen Fiskespiise og Lever etc. Sielden eller aldrig findes denne Svaghed hos Conditioneerte eller reenførdige Folk.

2. Hvilke af disse, der have haft deres Grund enten i Fødemidlernes Beskaffenhedd, eller i Mangel paa disse?

Baade Fødemidlernes goedhed, saavel som disses Mangel, i sær Korenvahrer, føder af sig baade Rade syge og Fnat.

3. Vaccinationens Fremgang?

Mangel paa Materie, har giordt det, at ieg

ikke har begyndt med Vaccinationen førend nu, desuden har ieg troet det overflødig da de podede naturlige Kopper har vist sig saa meget gode, og siælden nogen død eller truffet noget farligt Tilfælde af dem, af alle de mange Hundrede som ieg har, og fleere med mig, har indpodet. Almuen er desuden bedst vandt dertil.

4. Mortaliteten i sær af spæde Børn og Barselkoner?

Er noget som ieg siælden bliver underrættet om, undtagen naaer ieg bliver hentet til een Syg Barselkone eller spurgt til raads for et Sygt Barn. Ellers maae ieg sige dette: at det nu for Tiden, er siælden at høre nogen forløst Barselkone er død, derimod var det meget almindelig i det første ieg kom her til Districtet, at saadanne døde 3 a 4 Dage efterat de var forløst, og ikke mindre end 7 i Trones Meenighed, og som aarsag dertil, een voldsom behandling med saadan iver førend Fødselen, hved at jage lyste og give hende alskens stærke Midler til at befordre flere efter. Efter Fødselen med stræng varme, Bader med steenheller, Salt og sandposer; Men fornemmelig hved at proppe i Barselkonen med mængde feed Grød og anden feed Mad strax efter Forløsningen.

5. Indtrufne ulykkelige Hændelser.

Sidst i November Maaned, kom een Mand, nemlig Hendrich Henrichsen Kanebogen i Trondenes Meenighed, med sin Datter fra Sand i et stærk Østen Veyr og Frost, drivendes til Troneslandet. Faderen /: saasom han var beskienket:/ var næsten død af kulde og væde; Datteren saa meget, at hun kunde gaee til Præstegaarden og mælde hans tilstand - Præsten, Hr. Lyng gjorde strax anstalt ved sine Folk at faae ham i Huus. Jeg blev hendt og Manden bragt til live igien.

For omtrent 8 Dage siden blev 2de Brødre, nemlig: Niels og Jens Jacobsen Berg af Trones Meenighed med end Dreng, borte hved een Reyse fra Sand, sluttelig endten hved at roe paa et Skiær eller kuldseyle.

Sidst i October Maaned f:a: kom Johan Buskmand indre Elvnes og Drengen Hans Olsen bort, tædt under Landet og godt Veyr. Mand troer Hvalfisker har giordt skaderne.

I Sands Sogn er i seeneste November Maaned 2de Baade forulykkedes. Den eene hved at

Kuldseyle og havde 4re Mand inde, hvoraf 2 kom bort. Den 2de med 3 Mand nemlig Faderen med 2 Sønner. Hvalen slog Baa-den i Stykker og de 3 Mand aldeles borte.

6. De examinerede Jorde Mødrenes Antal, Navne, og Boepæl samt deres Vilkaar?

Her er i heele Districtet ikke meer end een examineret Jorde Moder, navnlig Enken Elen Dorothea Olsdatter, som ieg har oplært, og en anden navnlig Maria Bek, Jon Jørgensens Kone, som ieg har prepareret dertil, og venter allene paa Ordre til examen.

Den første boer paa Gaarden Skarsteen. Hendes Omstændigheder er meget maadelig, da hun har 3 á 4 fattige Børn at dele sin Fortjenneste med, og har ingen vis løn.

Hun er almindelig søgt, og mange gange hendt 10 á 12 Miile fra sit Hiemsted, liigesom hun til denne Tid har viist sig duelig og ufortrøden i sit Fag, kund skade at hun nu bliver saa gammel.

Den anden, nemlig Maria Bek, boer paa Harstad i Trones Sogn, er ogsaa fattig, har endeel Børn at forsørge. Hun begyndte ogsaa at blive brugt, og viiser baade Lyst og Beqvemhed til Jordemoder-Faget.

Disse 2de Jordemødre, bruges for det meeste af Conditionnerte Folk. Til de mindste kand de ikke stræke; Og skulde Jorde Mødre her i Landet være af nogen sand Nytte, maatte der i det mindste være een til hvert af de største Kirke-Sogn og een til 2 af de mindre.

7. Om der har været Anledning at frembringe Klage over Qvaksalverie?

Desværre aldt for meget! Dog forbeholder ieg mig underdanigst, at tale om den Sag vidtløftigere end anden gang, alleene, det ieg underdanigst maae udbede, at Bonde Oraculet Mathias Leinik maatte alvorlig blive betydet, ikke at forføre Almuen, og befatte sig med Syge, her af Districtet.

Aarnes den 22de January 1805

A:Stoltenberg

(Andreas Vincent Stoltenberg, 1751-1814, f. i Tromsø, kir.eks.1778, distr.kirurg Finmarken 1778-90, Senjen 1790-1811)

Finmarken (tidl.Vardøhus)

Pro Memoria!

Til pligtskyldigst Giensvar paa Deres Høyvelbaarenheds Skrivelse af 4de Febr. f.A.; der grunder sig paa Cancelliets Skrivelse af 20de Decembr 1803, meddeeles herved min paalidelige Indberetning paa alle de Poster, som Circulairen begierer Oplysning om og saaledes efter bedste Skionne og Overbeviisning, ærbødigst besvares:

1. Hvad Sygdommene udi de sidste Aar, og fornemmelig udi afvigte Aar, her i Landet betreffen, da have de været af en særdeeles ondartet Natur, som deres Fremskridt og Beskaffenhed og Ødelæggelse stadfæster, og derfor med rette, fortienner Navn af smitsomme Sygdomme, og hvor i blant Galde- og Nerve Feberen have været de gængse, som udi de forrige Aaringe, af Almuen her i Landet, blev kaldet Omgangs Syge; hvilket kunde være passelig, formedelst deres udbreedende Smitte ligeleedes her udi sidstafvigte Aar, denne Sygdom Continueret, som jeg i Begyndelsen har troet at være Rudera af den forrige, men da denne Epidemie, paa sine Stæder, havde forandret sin Natur og Beskaffenhed, og maaske er bleven blandet med en for mig ubekendt Miasma, betragtede jeg samme fra en ufordeeltigere Side, og virkelig befrygtede at en med den Guule Feber beslægtet Sygdom havde indfundet sig her i Landet.
2. Mangel paa Fede Midler, eller Nødvendigheds Artikler, har jeg ikke kundet spore her i Landet, og hvilket jeg med god Grund kan stadfæste, da jeg stedse circulerer blant Almuen, ey heller, at samme have været beskadiget eller forfalsket.
3. Vaccinationens Fremgang, vil min Journal, som med det første skal blive Amtet insinueret, udviise.
4. Mortaliteten, i sær af spæde Børn og Barselkoner, er ikke bleven anmeldt for mig, og Ey heller har jeg selv været overværende ved det Uheld, undtagen, naar følgende fortienner at anmærkes, nemlig: At Snedker Johannes Strandes Barn, pludselig ved Natte Tiider døde af Epileptiske Tilfælde, som det en Tid lang, af og til, havde været beladt med, men derimod sporet adskillige, ved Rygter, hvilket Mortalitets Listen fra Hr. Provst Hammond og Hr. Provst Brodtkorb bedst kan give Oplysning om.

Følgende Symptomer viiser om denne min Formoedning ugrundet eller ikke, nemlig: Afmægtighed, stor Beængstelse, Hoved Pine, en liden, langsom og mat Puls, en Universell, klebrig Sveed, Brækkning, hvorvel jeg dog ikke har bemærket at Eruditerne have været sortfarvede og endelig, efter at disse tilfælde have været i 6 a 7 Dage, har hos en stor Deel af de Syge, det heele Legems Overflade været guulfarvet, naturligviis, formedelst at Galden er bleven Absorberet i Constitutionen, hvorved Blodet er bleven opløst og skarpt, hvilket voldsom Hæmorrhagia Narium og Hæmopthesis har stadfæstet.

Hvad derimod andre Sygdomme, hvorom udi Circulairen taler, betræffer, saa som Kopper, Fnat, venerisk Syge, Rahde Syge, da har ingen af bemeldte Sygdomme bemærket sig her paa Grændserne, Rahde Sygen undtagen, som, des verre! næsten

findes udi enhver Krog, om ikke i sine sidste Grader, saa dog i den første og anden Grad, og som lettelig kunde afhielpes, naar kund blev indvilget, for sine egne Penge, den aller nødvendigste Stiftelse nemlig: et Syge Huus, der sikkert vil eene og alleene blive det Middel, som kan forekomme, at dette Land ikke til sidst skal blive en Ørk, og, skulde denne for Landet nyttige Foranstaltning, ved et Syge Huuses Oprettelse, længere ligget i Dvale, med Ventilationer, da maae jeg reent ud bekiende, som samvittighedsfuld Mand, at det er en Himmelraabende Synd.

5. Indtrufne Ulykkelige Hændelser, har ikke mødt med nogen af dette Lands Indbyggere, som mig er bekiendt.
6. Examinerede Giorde Mødres Antall her i Landet er følgende, nemlig: Husmand Johnsens Kone Else Margrethe, boende paa Kielvig, der for nærværende Tiid ikke lønnes, men blot Lever af Praxi; hendes Kaar ere sørgelige, og kort sagt, denne Families Fattigdom er nok som bekiendt.

Giorde Moderen Mad.me Meyer, som for nogle Aar siden blev forflyttet fra Wardø til Hammerfest; Hendes Vilkaar kiender jeg ikke, men troer dog, at hun, som Enke og Børneløs, med sin ringe Løn, til Nød kan slaae sig igiennem paa bemeldte, skiont Kostbare Stæd.

Giorde Moderen, Skov Foged Arent Ja-

cobsens Kone, navnlig Giertrud, der boer her i Alten, kan ligeledes med sin liden Løn være fornøyet, da Manden tiener og er drivtig.

7. At klage over Qvaksalvere, kunde jeg forlængst have særdeles Aarsag til, men da jeg

Stedse har været heldig at forebygge samme ved egen Person, der grunder sig paa den Tiltroe, som Almuen her i Landet stedse har havt og vel nu har til mig, har jeg ikke villet bebyrde Øvrigheden med slig Klage.

8. Medicamenter forskriver jeg fra følgende Stæder, nemlig: Bergen, Tronhiem og Tornea udi Sverrig; Hos de 2de først nævnte Stæders Apothequere, nemlig Bull og Achermann, har jeg stedse været heldig at faae gode Medicamenter til taalelige Priiser, men derimod fra sidstnævnte Stæd, ikke saa gode, men dyre Priiser, men desuagtet har jeg dog været nødsaget til at, henvende mig til Tornea Apotheque for at completere mine Medicament Kister, ey at tale om hvad Transporten koster, og hvilket vil falde utroelig for den som ikke kiender disse Egne, om jeg endog beskrev samme.

Cronstad den 25de Februari 1805

Suhr

P.S. At dette Brev er skrevet paa saa ringe Sort Papiir, beder jeg ærbødigst Deres Høyvelbaarenhed tilgiver, da Papiir af finere Sorter, for nærværende Tiid, ikke er her at bekomme, og neppe engang denne Sort.
D.S.

(Niels Christopher Suhr, 1768-1816, f .i København, kir.ex.1800, distrikts-kirurg Finmarken 1792-98 og 1800-13, Romsdal 1813-16)

Canc. Circ. (til samtlige Øvrigheder i begge Riger), ang. hvad af Lægerne til Øvrigheden, og af denne til Sundheds-Collegium aarligen skal indbrette. (20. desbr. 1803).

Ligesom det ved For. 17 April 1782 er paalagt samtlige Landphysici i Danmark, ufortøvet til Collegium Medicum, og følgelig nu til Sundheds-Collegiet, at gjøre nøiagtig Indberetning, naar smitsomme Sygdomme maatte udbryde i Rigets Provindser, samt at have Opsyn med de Foranstaltninger, som maatte træffes til deslige Sygdommers Helbredelse og Standsning: saa finder Cancelliet, og, at det vilde ikke alene være af yderste Vigtighed for det hele Borger-Samfunds Tryghed, og enhver enkelt Families Beroligelse, men endog af største Nytte for Lægekunsten og den Dyrkere, at Sundheds-Collegiet, som har Over-Opsynet med alle medicinske og chirurgiske Foranstaltninger, aarligen gives nøiagtig Efterretning om alt, hvad der angaar den offentlige Sundheds-Pleie, eller maatte tjene til dennes Befordring, for derved at sættes i Stand til, at foreskrive de tjenligste Forholdsregler i de jævnligens herskende Sygdomme.

Man skulde derfor, i saa Henseende, anmode (Tit.) at paalægge de i hans District ansatte Landphysici, Districts-Chirurger og andre practiserende Læger, inden hver Mars Udgang til ham at indsende nøiagtige og fuldstændige Efterretninger om de forskjellige Poster, som herved blive at anføre; hvilke Indberetninger opholdeligen udsendes til Sundheds-Collegiet i Kjøbenhavn, for derfra, gjennem det Danske Cancellie, at vorde Kongen forelagte.

De Poster som fornemmelig, efter den af Sundheds-Collegiet derom gjorde Forestilling, bør komme i Betragtning, ere, med Hensyn til Medicinal-Væsenet i Almindelighed, følgende:

- 1) Hvilke Sygdomme der have grasseret meest, især Kopper, Fnat, venerisk Syge, og i Norge Radesyge;
- 2) hvilke af disse der have havt deres Grund enten i Fødemidlernes Beskaffenhed, eller i Mangel paa disse;
- 3) Vaccinationens Fremgang;
- 4) Mortaliteten, især af spæde Børn og Barselkoner;
- 5) indtrufne ulykkelige Hændelser;

- 6) Antallet paa de practiserende Læger, samt deres Vilkaar;
 - 7) de examinerede Jordemødres Antal, Navne og Boepæle, samt disses Vilkaar;
 - 8) om der har været Anledning til at frembringe Klage over Qvaksalverie;
- med hensyn til Apotheker-Væsenet:
- 1) om ethvert Stæds Apotheker er hensigtsmæssigen indrettede, og om de vedligeholdes paa den lovbefalede Maade;
 - 2) om de ere forsynede med det nødvendige og passende Forraad af gode og uforfalskede Varer;
 - 3) om disses Priser ere billige og overensstemmende med de Kongel. Anordninger;
 - 4) naar den sidste Visitation er afholdt i ethvert Apothek, og hvorledes samme er udfaldet;
 - 5) naar den befalede aarlige Taxt er sat;
 - 6) om nogen Uberettiget tilbereder, falholder eller handler med Apotheker-Varer, og hvorledes Saadant bedst kan forebygges;
 - 7) Midlerne til at forskaffe Apothekerne i de mindre Stæder (hvor endog uindskrænket Enehandel med Apotheker-Varer ei kan ernære en Familie) det nødvendige Udkomme; og
 - 8) hvad en eller annen Apotheker undertiden ved Flid og Kundskaber har bidraget til Industriens Fremme.

Skrivelse fra Regjeringens Departement for Kirke- og Underviisnings-Væsenet

24. August 1830

til samtlige autoriserede Læger, ifølge hvilken disse, saavel de, som ere ansatte i civile eller militaire Embeder, som de, der practisere privat, have herefter, inden Udgangen af hvert Aars Januar Maaned, igjennem vedkommende Overøvrighed at insende til Departementet den i Cancelli Skrivelse av 20de December 1803 befalede Medicinalberetning, saaledes affattet, at den indeholder saa fuldstændig og nøiagtig Oplysning, som hver Læge, ifølge sin Embeds- eller private Stilling, formaaer at meddele, om følgende Gjenstande:

1. Om epidemiske, endemiske, contagiøse Sygdomme, som i Aarets Løb maatte have hersket, med særdeles Angivelse af Børnekopper, venerisk Syge, Fnat, Radesyge, Spedalskhed, Ringorme eller andre ondartede Hudsygdomme, mærkværdige sporadiske Tilfælde, Selvmord eller andre ulykkelige hændelser.

2. Hvilken Indflydelse Veirligen formenes at have havt paa Sundhedstilstanden i Almindelighed og paa enkelte af de anførte Sygdommes Frembringelse i Særdeleshed; om muligt angives tillige de i Aaret gjorte meteorologiske Iagttagelser over Barometrets, Thermometrets og Hygrometrets Stand, herskende Vinde, Antallet af klare, mørke og fugtige Dage m.M.

Ogsaa anføres, om Fødemidlernes mislige Beskaffenhed eller Mangel paa dem, hærskendte diætetiske Feil, Levemaaden, visse Haandtering, eller Laster kunne antages som Aarsager til nog af anførte Sygdomme og tiil Vanskeligheden af deres Helbredelse, og til hvilke.

3. Fattigsygepleien, Sygehuse, eller Sygeindretninger, disse være bestemte for legemlige eller mentale, civile eller militaire Syge, for frie Personer eller Fanger, med Angivelse af Antallet af de i bemeldte Stiftelser Indlagte, tilligemed deres Sygdomsart, af udgagne Helbredede, Forbedrede eller Uhelbredede, og af Døde.

Alt særskilt for hvert Kjønn; ligeledes af de Syges daglige Middeltal, og af Forpleiningsdagene, og Middeltiden, som hver Sygs Behandling har optaget, af de Maaneder, i hvilke

de fleste og færreste Syge ere blevne indlagte; for Veneriske, Radesyge og af andre ondartede Hudsygdomme Angrebne anføres Tillige, hvormange af dem i Aarets Løb ere indkomne med Recidiver.

4. Mortaliteten; især af spæde Børn og Barselkvinder, og Antallet af dødfødte Børn. og Barselkvinder, og antallet af dødfødte Børn.

5. Tilstanden af de Badeindretninger, som maatte findes i Districtet; af de Apparater, som de maatte være forsynede med til Skindødes Redning, samt om de have været benyttede, og med hvad Held.

6. Foranstaltninger, som maatte være truffne, for at forebygge eller hæve Sygdommene, med særdeles Angivelse af Antallet af Vaccinerede, Til- og Afgang af Hjelpevaccinateurer.

7. Apotheket eller Apothekerne i Districtet ere hensigtsmæssigen indrettede og vedligeholdte paa lovbefalet Maade; naar den sidste Visitation i hvert Apothek er bleven afholdt, og hvorledes samme er udfalden; om Apothekerne holde sig den befalede Medicinaltaxt efterrettelige.

8. Antallet af autoriserede Læger, examinerede Gjordemødre og Hjelpevaccinateurer i Districtet, deres Navne og Bopæle.

9. Legale Obductioner og andre medicinske forensiske Forretninger, som Lægen maatte hav udført.

10. Om der har været Anledning til Klage over Qvaksalveri, ubrettiget Tilberedning, Falholdelse af eller Handel med Lægemedler, eller anden Forseelse imod Medicinalloven.

11. Lægevidenskabelige, naturhistoriske, chemiske, physiske Opdagelser, Forsøg og Iagttagelser, som maatte være gjorte i Districtet og have Interesse for Lægevidenskab.

Rapport fra Helsetilsynet

Utgivelser 2003

1/2003 På feil sted til rett tid? Korridorpasienter og utskrivningsklare pasienter i indremedisinske avdelinger - kartleggingen 2002 og utviklingen 1999-2002 (februar 2003)

2/2003 Kartlegging av tilgjengeligheten til lege – ”Når hjelpen kan vente litt” (februar 2003)

3/2003 Oppsummering etter tilsyn med smittevernet i intensivavdelinger september 2002 (februar 2003)

4/2003 Oppsummering av landsomfattende tilsyn med helse-tjenester til barn og unge med psykiske problemer i 2002 (mars 2003)

5/2003 Styrket smittevern i kommunene - sluttrapport fra prosjektet (februar 2003)

6/2003 Der det er hjerterom... Kartlegging av belegg i psykiatriske akuttavdelinger 2002 (mai 2003)

7/2003 Kartlegging av kommunenes beredskap på smitte-vernområdet pr. juni 2003 (august 2003)

8/2003 Helsetilsynets bidrag til statusrapport om fastlege-ordningen (september 2003)

9/2003 Kommunale helsetjenester i pleie- og omsorgs-sektoren – tilsynserfaringer 1998-2003 (oktober 2003)

10/2003 Pleie- og omsorgstjenesten i kommunene: Tjenestemottakere, hjelpebehov og tilbud (oktober 2003)

11/2003 Rapport til Helsedepartementet om Helsetilsynets oppfølging i Dent-O-Sept saken (oktober 2003)

Utgivelser 2004

1/2004 Oppsummering etter tilsyn med kommunenes smittevernberedskap ved 6 flyplasser med internasjonal flytrafikk. Mars - mai 2003 (februar 2004)

2/2004 Fortsatt for fullt. Korridorpasienter og utskrivningsklare pasienter i indremedisinske avdelinger. Kartlegging 2003 og utvikling 1999-2003 (februar 2004)

3/2004 Oppsummeringsrapport for landsomfattende tilsyn med pasientrettigheter i somatiske poliklinikker (februar 2004)

4/2004 Oppsummering av tilsyn i 2003 med spesialisthelse-tjenester til voksne med psykiske problemer (februar 2004)

5/2004 Tannhelsetjeneten i Norge. Omfanget av den offentlige tannhelsetjenesten for de prioriterte gruppene og bemanningssituasjonen i tannhelsetjenesten (mars 2004)

6/2004 Medisinalmeldingene 1804. Et tilbakeblikk på første årgang av en tradisjonsrik rapport (april 2004)

Serien ble etablert i 2002. Alle utgivelsene i serien finnes i fulltekst på Helsetilsynets nettsted www.helsetilsynet.no. Enkelte utgivelser finnes i tillegg i trykt utgave som kan bestilles fra Helsetilsynet, Postboks 8128 Dep, 0032 Oslo, tlf. 21 52 99 00, faks 21 52 99 99, e-post postmottak@helsetilsynet.no.

Tilsynsmeldinger fra Helsetilsynet

Tilsynsmelding er en årlig publikasjon fra Helsetilsynet. Den benyttes til å orientere omverdenen om saker som er sentrale for sosial- og helsetjenestene og for offentlig debatt om tjenestene. Tilsynsmeldingen gir uttrykk for Helsetilsynets syn på sosial- og helsetjenestene i landet og er et viktig policydokument.

Tilsynsmeldinger fra og med 1997 finnes i fulltekst på www.helsetilsynet.no. De nyeste kan også bestilles i trykt utgave fra Helsetilsynet.

I serien *Rapport fra Helsetilsynet* formidles resultater fra tilsyn i sosial- og helse-tjenesten.

Serien ble etablert i 2002 og utgis av Statens helsetilsyn. Alle utgivelser i serien finnes i fulltekst på www.helsetilsynet.no.

Rapport fra Helsetilsynet 6/2004

Medisinalmeldingene 1804

Et tilbakeblikk på første årgang av en tradisjonsrik rapport

I rundskriv av 20. desember 1803 ble legene pålagt å innberette ”alt, hva det angaaer den offentlige Sundhedspleie” til de sentrale myndighetene i København. Første årgang av innberetningene fra legene i Norge foreligger i en samling håndskrifter ved Riksarkivet i Oslo. I dette heftet er disse gjengitt i transkribert form.

Årsmeldingene fra fylkene utgjør den dag i dag en viktig informasjonskilde for Helsetilsynet. Der har fylkeslegene som ledere for helsetilsynet i fylket anledning til å sette forhold knyttet til helsetilstand og helsetjeneste inn i en større ramme i forhold til den øvrige forvaltningen og samfunnet for øvrig.

I forbindelse med at det nå er 200 år siden denne tradisjonen ble etablert, utgir Helsetilsynet denne samlingen forhåpentligvis til inspirasjon for videre utvikling av dette verktøyet. Det er pensjonert fylkeslege Hans Petter Schjøsby som har tatt på seg arbeidet med å transkribere det omfattende materialet slik at det kan gjøres tilgjengelig for en bredere leserkrets.